

Onderzoeksrapportage Wikiwijs 2012

Rapportage jaarlijks onderzoek onder docenten naar gebruik, maken en delen
van digitaal leermateriaal – tweemeting, maart 2012

Auteurs:

Hans van Buuren

Marijn Willems

Bram Litjens

Inhoud

Conclusies en aanbevelingen.....	4
1. Inleiding	10
2. Jaarlijks onderzoek Wikiwijs 2012.....	12
2.1 Onderzoeksvragen.....	13
2.2 Methode en steekproef.....	15
3. Bekendheid, gebruik en waardering van Wikiwijs	17
3.1 Bekendheid van de site Wikiwijs.nl	17
3.2 Zoeken op Wikiwijs.nl en andere portals	20
3.3 Gevonden op Wikiwijs.nl wat men zoekt?.....	21
3.4 Voldeed het gezochte aan de verwachtingen?.....	23
3.5 Waardering van de website Wikiwijs.nl	24
4. Over het gebruik van digitaal leermateriaal	25
4.1 Aandeel digitaal leermateriaal ten opzichte van alle leermaterialen.....	25
4.2 Aandeel gebruikte open en gesloten digitale leermaterialen	27
4.3. Soorten digitale leermaterialen en frequentie van gebruik	28
4.3.1 Audiofragmenten of video's	29
4.3.2 Losse afbeeldingen en illustraties.....	30
4.3.3 Presentaties	31
4.3.4 Evaluatie- of toetsmateriaal	32
4.4 Functie van digitaal leermateriaal in de lessen	33
4.5 Verwachtingen omtrent toekomstig gebruik	34
4.5.1 Motieven.....	35
4.5.2. Sociale druk	37
4.5.3 Waardering vanuit de klas	39
4.6 Vertrouwen in eigen bekwaamheid bij gebruik digitaal leermateriaal	41
4.7 Volhardendheid bij toekomstig gebruik	43
4.8 Wie bepaalt of digitaal leermateriaal wordt ingezet?	45
4.9 Planning en voorbereiding	47
4.10 Evaluatie over het gebruik van digitaal leermateriaal in het afgelopen jaar	49

4.11	Leerlingen en het gebruik van digitaal leermateriaal	51
5	Over het maken van digitaal leermateriaal	53
5.1	Zelf digitaal leermateriaal maken.....	53
5.1.1	In welke vorm maken docenten digitaal leermateriaal?	54
5.1.2	Maken van tekstueel digitaal leermateriaal.....	55
5.1.3	Maken van digitaal leermateriaal met alleen foto's en illustraties	57
5.1.4	Maken van digitaal leermateriaal met videoclips, animaties en geluidsfragmenten.....	59
5.1.5	Bewerken van bestaand digitaal leermateriaal voor hergebruik	61
5.2	Vertrouwen in eigen deskundigheid om digitaal leermateriaal te maken	63
6	Over het delen van digitaal leermateriaal	66
6.1	Het delen van materiaal op school of via internet	66
6.1.1	Delen van digitaal leermateriaal via internet.....	67
6.1.2	Delen van digitaal leermateriaal op school	74
6.2	Vertrouwen om te delen	81
6.3	Bereidheid en intentie om te delen.....	103
Bijlage	Vragenlijst 2012.....	109

Conclusies en aanbevelingen

In het kader van het Wikiwijs-programma is eind 2009, vóór de lancering van Wikiwijs, een start gemaakt met het bevragen van docenten over het gebruik van digitaal leermateriaal in het onderwijs. In januari/februari 2011 vond de eerste vervolgmeting – eenmeting - plaats, waarvan de resultaten zijn beschreven in het rapport [Jaarlijks onderzoek Wikiwijs 2011](#). In maart 2012 heeft TNS NIPO een nieuwe onderzoeksmeting – de tweemeting - uitgevoerd onder een steekproef van 2000 docenten. Het aantal respondenten bedroeg 1587 (response 79%). De onderzoeksresultaten vindt u in deze rapportage.

Op basis van de onderzoeksbevindingen van deze tweemeting volgt hierna een overzicht van de belangrijkste conclusies omtrent gebruik, maken en delen van (open) digitaal leermateriaal onder docenten in 2012.

De sectorkamers van Wikiwijs bepalen voor de betreffende onderwijssectoren prioriteiten en geven daarmee richting aan het inhoudelijke programma en de uitwerking van concrete activiteiten per sector. Bij iedere conclusie is daarom aangegeven wat hiervan de impact zou kunnen zijn op het vervolg van het Wikiwijs-programma in 2012-2013.

1. Bekendheid Wikiwijs blijft op niveau, waardering nog steeds een aandachtspunt

Ongeveer de helft van de bevroegde docenten kent de website Wikiwijs.nl en vier op de tien docenten die Wikiwijs kennen, gebruiken de website ook. De algemene bekendheid met Wikiwijs is het afgelopen jaar met 3 procentpunt toegenomen tot 51% (2011: 48%). Gezien de lancering van de proefversie van Wikiwijs eind 2009 en de release van de 1.0-versie op 1 september 2010 ligt de bekendheid van Wikiwijs – ondanks de minder spectaculaire stijging in vergelijking met het eerste jaar – nog steeds in de lijn met de ambities. Wikiwijs is het minst bekend in het hoger onderwijs. In deze sector geeft 31% van de docenten aan Wikiwijs.nl te kennen. Daarbij moet worden aangetekend dat hbo/wo-docenten aangeven het minst van alle onderwijssectoren te zoeken naar digitaal leermateriaal op het internet.

De gemiddelde waardering van de docenten die Wikiwijs gebruiken blijft een belangrijk aandachtspunt. Op een schaal van 1-10 wordt de vorm van de website beoordeeld met een 6,5. De hoeveelheid bruikbaar digitaal leermateriaal met een 6,2 en de kwaliteit van dit materiaal met een 6,4. Vergeleken met de meting in 2011 is de gemiddelde waardering van Wikiwijs.nl niet veranderd. Docenten uit het primair onderwijs zijn het meest positief en docenten uit het hoger onderwijs het minst.

Wanneer het gaat om de vindbaarheid van digitaal leermateriaal op Wikiwijs, geeft 19% van de docenten aan meestal te vinden wat men zoekt. Voor 58% geldt dat zij soms vinden wat zij zochten en 23% geeft aan nooit te vinden wat men zoekt. Hoewel er een lichte verbetering ten opzichte van de meting in 2011 zichtbaar is, blijkt hieruit dat het nog steeds een opgave is om het rendement van de zoekinspanningen van docenten verder te verbeteren.

Impact op het Wikiwijs-programma 2012-2013

In het programma gaat de nadruk ook komend jaar uit naar het vergroten van de hoeveelheid bruikbaar leermateriaal in Wikiwijs en het stimuleren van de vindbaarheid daarvan. Het vergroten van de hoeveelheid bruikbaar leermateriaal komt tot uitdrukking in het aansluiten van specifieke collecties leermateriaal van onderwijsinstellingen (bijvoorbeeld uit een inventarisatie van bestaand materiaal onder hbo/wo onderwijsinstellingen) en aanbieders/repositories (bijvoorbeeld aansluiting LOREnet op Edurep), het aanbieden van volledige leerlijnen en/of dekkend leermateriaal voor vakken (bijvoorbeeld de vo-Stercollecties of het vak LLB in het mbo) en verkenningen voor digitalisering van materiaal uit erfgoedinstellingen.

Naast kwantiteit wordt ook gelet op het vergroten van de kwaliteit via het implementeren van het minimale kwaliteitsmodel van vakredacties, dat wellicht uitmondt in een 'Wikiwijs-keurmerk'. Het intensiveren en vergroten van het aantal keurmerkgroepen moet eveneens zorgen voor een inhoudelijke kwaliteitsslag van het aangeboden materiaal (bijvoorbeeld via Pegasus en Montessori).

Acties om het rendement van zoekinspanningen te verbeteren vinden bijvoorbeeld plaats via het programma van de educatieve contentketen. Ook worden er initiatieven ondernomen voor het ontwikkelen en verfijnen van vocabulaires en standaarden voor het labelen van materiaal (bijvoorbeeld ontwikkelen van een opleidingsvocabulaire voor hbo/wo) en het bieden van laagdrempelige voorzieningen voor metadatering (Metaplus). Om de bekendheid van Wikiwijs te vergroten is het de bedoeling Wikiwijs via trainingsprogramma's verder bij docenten onder de aandacht te brengen. Voor het hbo/wo speelveld worden specifieke behoeften en wensen van docenten beter in kaart gebracht.

2. Stijging van het huidig aandeel digitaal leermateriaal blijft achter bij wenselijk aandeel.

Bij de eenmeting in 2011 bleek het aandeel digitaal leermateriaal in verhouding tot alle leermaterialen een sterk stijgende lijn te tonen van 16% in 2009 naar 26% in 2011. Bij de laatste meting lijkt het aandeel gestabiliseerd, danwel zeer licht te stijgen (gemiddeld 27% in 2012). Het aandeel digitaal leermateriaal is het laagst in de sectoren po (23%) en havo/vwo (22%) en het hoogst in de sector hbo/wo (40%). Wat betreft het gewenste aandeel digitaal leermateriaal t.o.v. het papieren materiaal zien docenten dit aandeel het liefst stijgen tot gemiddeld 45%. Ondanks deze elk jaar uitgesproken wensen en verwachtingen blijft het feitelijk aandeel vooralsnog lager dan gewenst en/of verwacht.

Redenen waarom het aandeel feitelijk gebruik van digitaal leermateriaal achterblijft bij wenselijk gebruik, zouden kunnen zijn dat docenten weinig sociale druk ervaren om digitaal leermateriaal in te zetten en het gebrek aan naleving van visie ten aanzien van ict- en leermiddelenbeleid.

Impact op het Wikiwijs-programma 2012-2013

Om het aandeel digitaal leermateriaal te vergroten kan – mede op basis van conclusie 1 – het Wikiwijs-programma alleen maar verder gaan in het leveren van een bijdrage aan het vergroten van het aanbod aan beschikbaar en bruikbaar digitaal leermateriaal. Wikiwijs richt zich daarbij op het ontsluiten van open

leermateriaal en het stimuleren van bijdragen van individuele docenten. Daarnaast zet Wikiwijs zich in om docenten de mogelijkheid te bieden open leermateriaal te combineren met gesloten leermateriaal. Dit door het portaal van de benodigde functionaliteit te voorzien en zich te committeren aan afspraken over standaarden in de educatieve contentketen. Vanuit het programma en de sectorkamers wordt het belang onderstreept om ook meer te focussen op het aangaan van gesprekken met schoolleiders over ict- en leermiddelenbeleid (bijvoorbeeld via de aanknopingspunten uit de Vier in Balans Monitor).

3. Vrijwel alle docenten gebruiken digitale leermaterialen; het aandeel open – gesloten is ongeveer gelijk

Vrijwel alle docenten (96%) geven aan gebruik te maken van digitaal leermateriaal. Ruim zeven op de tien docenten zeggen zich voorgenomen te hebben om komend jaar ook op regelmatige basis gebruik te gaan maken van digitaal leermateriaal. Docenten hebben een redelijk vertrouwen in hun eigen bekwaamheid en deskundigheid om digitaal leermateriaal te kunnen gebruiken. Ondanks het vertrouwen in eigen bekwaamheid geeft een vijfde van de docenten aan het moeilijk te vinden om op regelmatige basis digitale leermaterialen te gebruiken.

Ongeveer twee derde van de docenten is er het afgelopen jaar in geslaagd om daadwerkelijk op regelmatige basis digitale leermaterialen in de lessen te gebruiken. Deze groep geeft aan dat leerlingen het als prettig ervaren wanneer er digitaal materiaal in de les wordt ingezet en het de betrokkenheid tijdens de les vergroot. Docenten die er niet in slagen om digitale leermaterialen op regelmatige basis in hun lessen in te zetten, schrijven oorzaken vooral toe aan een gebrek aan tijd, faciliteiten en kennis.

Docenten gebruiken ongeveer net zoveel open als gesloten digitale leermaterialen (resp. 52% en 48%). Met open leermateriaal wordt digitaal materiaal bedoeld dat online vrij beschikbaar is voor (her)gebruik. Het kopiëren, bewerken en verspreiden van deze materialen is onder bepaalde voorwaarden toegestaan. Er zijn geen restricties aan de vorm van deze leermaterialen. Bij gesloten leermateriaal is dit niet mogelijk, bijvoorbeeld omdat het auteursrecht dat verbiedt, of omdat het materiaal door zijn vorm (bijvoorbeeld een digitaal boek) niet door een ander kan worden aangepast. In het primair onderwijs is het aandeel gesloten digitale leermaterialen groter dan in de andere onderwijstypen (po: 53%). In het voortgezet onderwijs en in het hoger onderwijs wordt juist meer gebruik gemaakt van open digitale leermaterialen (havo/vwo: 58%, hbo/wo: 65%). Het meest gebruikte digitale leermateriaal bestaat uit audio- en videofragmenten. De helft van de docenten biedt dit materiaal maandelijks of vaker aan.

Impact op het Wikiwijs-programma 2012-2013

Opvallend is de nagenoeg gelijke verhouding tussen de inzet van open en gesloten digitaal leermateriaal door docenten. Mede op basis van de conclusies bij 1 en 2 is het voor Wikiwijs van belang docenten houvast te (blijven) bieden bij het aanbieden van open leermateriaal, bijvoorbeeld door het plaatsen van materiaal in leerlijnen. Afspraken in het programma van de educatieve contentketen moeten er

eveneens toe leiden dat uitstappen tussen open en gesloten digitaal leermateriaal makkelijker gemaakt kunnen worden. Ook het aanbieden en doorontwikkelen van laagdrempelige mogelijkheden (tools als Wikiwijs arrangeren) voor het maken en bewerken van materiaal blijven in deze van belang.

4. Helft van de docenten maakt wel eens digitaal leermateriaal

Ruim de helft van de docenten geeft aan wel eens zelf digitaal leermateriaal te maken (54%). In het hoger onderwijs en in het voortgezet onderwijs liggen de percentages het hoogst (hbo/wo: 77% en havo/vwo: 67%). In het primair onderwijs geeft 42% van de docenten aan zelf digitale leermiddelen te maken. Het minst vaak passen docenten bestaand digitaal leermateriaal aan voor hergebruik. Bijna de helft van de docenten geeft aan dit nooit te doen.

Impact op het Wikiwijs programma 2012-2013

Wikiwijs biedt docenten steeds meer mogelijkheden om materiaal te downloaden en te bewerken; zie bijvoorbeeld de Stercollecties in het voortgezet onderwijs. Deze initiatieven bieden docenten houvast en stellen hen in staat voort te borduren op reeds bestaande materialen.

Daarnaast zet het programma steeds meer in op het bekwamen van docenten in het maken van hoogwaardig digitaal leermateriaal via –met Wikiwijs en het combineren van verschillende bronnen (tekst, audio, externe– trainingsprogramma's (bijvoorbeeld train-the-trainers aanpak en biebsearch). In deze trainingsprogramma's ligt de nadruk op het leren werken video e.d.) tot hoogwaardig digitaal leermateriaal. Met pabo's en lero's verkent Wikiwijs mogelijkheden om studenten (toekomstige docenten) te bekwamen in het gebruiken en maken van digitale leermiddelen. Zoals in conclusie 3 genoemd, staat ook het doorontwikkelen van tools (zoals Wikiwijs arrangeren) om docenten meer mogelijkheden aan te reiken om leermateriaal te ontwikkelen en/of combineren, centraal.

5. Het delen van digitaal leermateriaal; meestal op school en het minst via internet

Ongeveer een zesde van de docenten deelt digitaal leermateriaal via de eigen school of online via het internet. Het delen via school komt vaker voor dan het delen van materiaal via internet. In het hoger onderwijs delen docenten vaker digitaal leermateriaal (68%) en in het primair onderwijs juist minder vaak (57%).

Docenten hebben weinig angst voor het delen van aangepaste of ontwikkelde digitale materialen. Minder dan een vijfde van de docenten geeft aan dat ze bang zijn dat hun materialen niet nuttig zijn voor anderen. Ongeveer de helft van de docenten heeft er vertrouwen in dat anderen ook online hun materiaal zouden delen: binnen de eigen school is dit percentage nog hoger. Docenten hebben meer vertrouwen in het delen van het materiaal met docenten binnen hun eigen school, dan met anderen via internet.

Uit de eerdere meting bleek dat 78% van de docenten, die leermateriaal maken en/of bewerken, bereid waren leermateriaal te delen met anderen op school of via internet (intentie). Dit jaar werd expliciet gevraagd naar vertoond gedrag, ofwel

deelt men in de praktijk ook; 60% van de docenten geeft aan dat men soms digitale leermaterialen deelt op school of via het internet.

Impact op het Wikiwijs-programma 2012-2013

De bereidheid en de intentie om digitaal materiaal te delen is bij docenten naar eigen zeggen in ruime mate aanwezig. In de praktijk blijken er echter drempels om deze bereidheid en intentie te effectueren. Stimuleren en intensiveren van delen van materialen is daarmee nog steeds een speerpunt binnen het programma. Enerzijds verkent Wikiwijs mogelijkheden voor het benadrukken van de waardering voor het delen van materiaal (bijvoorbeeld via het toekennen van badges aan docenten) en het intensiveren van discussiemogelijkheden rondom leermaterialen via communityvorming (bijvoorbeeld via de Wikiwijs-vakpagina's). Parallel hieraan moet het delen voor docenten ook meerwaarde krijgen, in termen van opbrengsten, waarbij gezocht wordt naar certificeringsvormen van professionaliseringactiviteiten (maken c.q. delen van digitaal leer materiaal door docenten) bijvoorbeeld via aansluiting bij het lerarenregister. Anderzijds laat de tweemeting zien dat het delen via school vaker voorkomt dan het delen van materiaal via internet. Dit kan reden zijn om de aanpak uit het project Vele Handen (ruilen tussen scholen en daarna delen via Wikiwijs) uit te rollen naar andere onderwijssectoren en scholen/instellingen. Ook wordt er vanuit het programma en de sectorkamers stilgestaan bij de belemmeringen en vragen bij schoolleiders over de baten en kosten en consequenties voor 'concurrentieverhoudingen' ten aanzien van het delen.

6. Docenten ervaren net als in 2011 weinig sociale druk om digitaal leer materiaal in te zetten

Een meerderheid van de docenten (77%) ervaart weinig druk om digitaal leer materiaal te gebruiken; 28% ervaart absoluut geen druk, 34% nauwelijks en 15% een klein beetje. Een op de zeven docenten (14%) geeft aan veel druk te ervaren. Docenten werkzaam in het hoger onderwijs ervaren minder druk dan gemiddeld (hbo/wo: 85%). Wanneer docenten wel sociale druk ervaren, dan is deze afkomstig van leiding en collega's van de eigen school. De schoolleiding wordt door 55% van de docenten genoemd. Ook noemt drie op de tien docenten collega's van dezelfde vaksectie (34%), de direct leidinggevende (32%) en leerlingen (30%) bij de sociale druk om digitaal leer materiaal in te zetten. De door leerlingen veroorzaakte druk wordt relatief vaker ervaren in vmbo (41%) en hbo/wo 49%.

In totaliteit zegt 50% van alle docenten zelf te bepalen of er al dan niet digitaal leer materiaal in de les wordt ingezet.

Impact op het Wikiwijs-programma 2012-2013

Docenten ervaren veel vrijheid om te bepalen hoe ict en leermiddelen worden ingezet in het onderwijs. Uit dit onderzoek blijkt dat het gebruik van digitaal leer materiaal verhoogd kan worden door de effectiviteit van het beleid voor ict en leermiddelen te verbeteren (zie ook conclusie 2 en 5).

Onderzoek van SLO laat zien dat er nog steeds een afstand bestaat tussen de docent en het beleid van de schoolleiding op het gebied van ict en leermiddelen.

Deze afstand lijkt ook te bestaan ten aanzien van de aanschaf van leermiddelen. Het Wikiwijs-programma wil dicht blijven aansluiten bij de behoeften van de docent die digitaal leermateriaal inzet in de klas en zal hierover samen met de betrokken partijen uit de sectorkamers in gesprek gaan met schoolleiders.

7. Vertrouwen bij docenten in eigen deskundigheid om digitaal leermateriaal in te zetten is groot

Een meerderheid van de docenten heeft vertrouwen in zijn/haar eigen kunnen als het gaat om het gebruik van digitale leermaterialen. Acht op de tien docenten is er zeker van dat ze in staat zijn om digitale leermaterialen in te zetten in de lessen. Eenzelfde aandeel (71%) denkt het te redden om op regelmatige basis digitale leermaterialen te gebruiken. Ondanks het vertrouwen in de eigen bekwaamheid geeft een vijfde (21%) wel aan het moeilijk te vinden om op regelmatige basis digitale leermaterialen te gebruiken. De drempel voor gebruik lijkt dus niet zo zeer technisch maar in praktische toepassing, desondanks denkt een meerderheid het wel te redden om de digitale middelen op regelmatige basis te gebruiken.

Impact op het Wikiwijs-programma 2012-2013

Ervaring van Wikiwijs in de praktijk en aanvullende onderzoeken als het usability¹ onderzoek maken duidelijk dat bij docenten wel degelijk vragen bestaan over het gebruik van tools als Wikiwijs en het maken en arrangeren van digitaal leermateriaal. Vanuit het programma worden activiteiten geïnitieerd om docenten (verder) te bekwamen bij het inzetten en het maken van digitaal leermateriaal, zie ook conclusie 4. Daarnaast worden activiteiten ontplooid om docenten houvast te bieden bij het inpassen van materiaal (zie ook conclusie 2).

---

¹ <http://openserviceblog.files.wordpress.com/2011/08/rapport-wikiwijs-usability-onderzoek-juni-2011.ppt>

1 Inleiding

Achtergrond

Wikiwijs is een platform van en voor docenten om open (digitaal ontsloten) leermateriaal te kunnen vinden, gebruiken, maken en delen. Met Wikiwijs wil de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap onderwijsinstellingen en docenten stimuleren om de mogelijkheden van ict beter te benutten. Stichting Kennisnet en de Open Universiteit hebben van het ministerie de regierol gekregen in het realiseren en uitbouwen van Wikiwijs. Het is de bedoeling dat Wikiwijs uitgroeit tot de plek waar iedere docent in het hele onderwijsstelsel, van basisonderwijs tot universitair onderwijs, leermateriaal kan vinden.

Doel van het onderzoek

Het deelproject Onderzoek van het Wikiwijs-programma gaat na of en in welke mate de volgende doelen behaald worden:

- het bevorderen van het gebruik, het maken en het delen van open leermateriaal;
- het vergroten van de betrokkenheid van docenten bij de ontwikkeling en het gebruik van (open, digitaal ontsloten of te ontsluiten) leermateriaal;
- het ondersteunen van docenten bij de invulling van het eigen vak door mogelijkheden te bieden meer met de inhoud van hun onderwijs bezig te zijn en zich daarin verder te professionaliseren;
- het vergroten van de kwaliteit van het onderwijs door met behulp van ict flexibilisering en actualisering van het leermateriaal mogelijk te maken.

Onderzoek moet inzichtelijk maken welke invloed Wikiwijs heeft op het behalen van deze doelen. Inmiddels zijn drie metingen verricht. In de nulmeting die voorafgaand aan de lancering van Wikiwijs op 14 december 2009 is uitgevoerd, is beoogd vast te stellen hoe in het primair onderwijs (po), voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs (vmbo), voortgezet onderwijs (havo/vwo) en middelbaar beroepsonderwijs (mbo) de stand van zaken is in het gebruik, maken en delen van digitaal ontsloten leermateriaal. Met de nadruk op digitaal (ontsloten) leermateriaal wijkt de doelstelling van dit onderzoek af van de doelstelling van het Wikiwijs-programma, waar gesproken wordt over open leermateriaal zonder de toevoeging 'digitaal' omdat er vanuit wordt gegaan dat dit materiaal heden ten dage alleen nog maar met tussenkomst van ict wordt ontwikkeld. De reden is dat digitaal leermateriaal voor docenten een grotere barrière vormt om te gebruiken, te maken en te delen dan schriftelijk leermateriaal. Het is de ict die docenten er van weerhoudt digitaal leermateriaal in te zetten. Met de nadruk op digitaal leermateriaal wordt ook nauwer aangesloten bij de gebruikte terminologie van andere onderzoeken die zich eveneens op het terrein van digitale leermiddelen en ict in de lessituatie bewegen, zoals de 'Vier in Balans Monitor' (Kennisnet) en de Leermiddelenmonitor (SLO).

De derde meting waarover in dit rapport wordt bericht, is maart 2012 uitgevoerd. In deze meting is nadrukkelijk onderscheid gemaakt in open en gesloten leermaterialen. 'Open' houdt in dat de eigenaar van het materiaal aan anderen een aantal rechten geeft:

1. reuse: het recht om het materiaal (ongewijzigd) te hergebruiken;
2. revise: het recht om het materiaal aan te passen en te veranderen;
3. remix: het recht om het oorspronkelijke of aangepaste materiaal te combineren met andere inhoud, zodat iets nieuws ontstaat;
4. redistribute: het recht om het oorspronkelijke materiaal, de aanpassingen of combinaties (remixes) te delen met anderen.

De gebruiker geeft daarvoor géén vergoeding (in geld) aan de eigenaar: het open leermateriaal is vrij beschikbaar, zonder directe kosten. Het leermateriaal kan zo aangepast worden aan specifieke wensen en wellicht nog beter gemaakt worden. Met 'traditionele' leermiddelen is dit niet mogelijk, bijvoorbeeld omdat het auteursrecht dat verbiedt, of omdat het materiaal door zijn vorm (bijvoorbeeld een boek) niet door een ander kan worden aangepast. Dit wordt daarom aangeduid als gesloten materiaal.

Het denken over en het ontwikkelen van Open Educational Resources is nog volop in beweging; ook het concept 'openheid' zelf verandert voortdurend en is lang niet uitgekristalliseerd. Het verwijst voornamelijk naar de idee dat kennis een publiek goed is dat met zo weinig mogelijke technische, juridische of kostenrestricties gedeeld kan worden. Voor Open Educational Resources (OER) hanteren we in dit onderzoek de korte definitie zoals SURF die ook in haar publicaties gebruikt².

"Open Educational Resources zijn open leermaterialen die online vrij beschikbaar zijn voor (her)gebruik. Het kopiëren, bewerken en verspreiden van deze materialen is onder voorwaarden toegestaan. Er zijn geen restricties aan de vorm van de leermaterialen. Het kan gaan om losse leermaterialen zoals artikelen, presentaties of weblectures, maar ook om samengestelde leermaterialen zoals Open Courseware."

Wikiwijs biedt de mogelijkheid om te komen tot betere beschikbaarheid van kwalitatief hoogwaardig open leermateriaal, doordat docenten betrokken zijn bij het (her)gebruik, waardering en (door)ontwikkelen van materiaal. Wikiwijs is een plek op internet waar iedere docent leermateriaal kan vinden, gebruiken en aanpassen, van basis- tot universitair onderwijs. Docenten kunnen ook zelf leermateriaal ontwikkelen, bewaren en delen met collega's. Hiervoor biedt Wikiwijs een geheel van digitale collecties, webapplicaties en functionaliteiten aan.

In dit rapport worden de meest recente bevindingen uiteengezet. In het eerstvolgende hoofdstuk (2) wordt ingegaan op de onderzoeksvragen en de wijze waarop het onderzoek is uitgevoerd. In hoofdstuk 3 gaan we anno maart 2012 na tweeënhalf jaar Wikiwijs in op de bekendheid, gebruik en waardering van Wikiwijs.nl bij de Nederlandse docenten. In de daaropvolgende hoofdstukken 4, 5 en 6 wordt achtereenvolgens de stand van zaken omtrent het gebruik, het maken en het delen van digitaal leermateriaal beschreven.

---

² Evertse, J. (SURF, 2011), Open Educational Resources. Toegang tot hoger onderwijs voor iedereen.

Bij het interpreteren van de tabellen in deze onderzoeksrapportage zijn de plussen (+) en minnen (-) achter percentages, tenzij anders aangegeven, indicaties voor veranderingen (toenames danwel afnames) ten opzichte van de voorgaande meting.

2 Jaarlijks onderzoek Wikiwijs 2012

2.1 Onderzoeksvragen

De probleemstelling die geldt voor het Wikiwijs-programma is tamelijk uitgebreid en vereist een stapsgewijze uitwerking. De doelen zoals die door het ministerie zijn gesteld, beogen in de eerste plaats het verruimen van de mogelijkheden voor docenten om op een breed toegankelijke en vrije manier aan flexibel en actueel leermateriaal te komen (open leermaterialen: Open Educational Resources – OER –). Daartoe is het nodig dat zoveel mogelijk, zo niet alle docenten zich kennis en vaardigheden eigen maken in het zoeken en gebruiken, bewerken en zelf maken van leermaterialen en deze te delen met andere docenten. Hiervoor is de inzet van ict vereist. Kennis en vaardigheden op het terrein van ict en het zoeken, maken en delen van leermateriaal is dus een allereerste stap. Wikiwijs gaat na in hoeverre deze kennis en vaardigheden zich bij docenten ontwikkelen. Niet alles op dit terrein hoeft door Wikiwijs te worden onderzocht. Op het terrein van inzet en verspreiding van ict-kennis, -vaardigheden en -toepassingen kunnen we grotendeels aansluiten bij de jaarlijkse onderzoeken van Kennisnet onder docenten primair onderwijs (po), voortgezet onderwijs (vo) en middelbaar beroepsonderwijs (mbo) (Vier in Balans Monitor). Met het Wikiwijs-onderzoek kunnen we ons daarom concentreren op het uitgebreide scala aan aspecten rondom de inzet en verspreiding van digitaal leermateriaal: hoe is de actuele stand van zaken in het Nederlandse onderwijs en zijn er bevorderende of belemmerende factoren aan te wijzen die deze inzet en verspreiding beïnvloeden? Waar moet Wikiwijs op focussen? Waar moet het beleid zich op richten? Het is met name deze stap die in de jaarlijkse statusmetingen onder de loep zijn genomen.

Voor de bespreking van de vervolgstappen kunnen we te rade gaan bij het onderzoeksprogramma van Leraar24. Voor hun onderzoekslijn waarin ze de effecten van hun audiovisuele producten en diensten jaarlijks onder grote groepen po-, vo- en mbo-docenten bepalen en volgen, is een model met dominostenen-effect ontwikkeld. Dat model gaat ervan uit dat de werking van een programma als dat van Leraar24 en dus ook van Wikiwijs in opeenvolgende fasen verloopt, waarbij elke voorgaande fase tenminste in enigerlei opzicht voorwaardelijk is voor de daaropvolgende fase. De vijf fasen zijn:

1. Naamsbekendheid. Wil Leraar24 – en dus ook Wikiwijs - effect hebben op het gedrag van docenten, dan is een eerste voorwaarde dat de naamsbekendheid zodanig is dat ook een behoorlijk percentage van de docenten weet dat zij daarvan gebruik kunnen maken.
2. Gebruik. De volgende logische stap (of dominosteen) is dan logischerwijs of naamsbekendheid ook leidt tot bezoek en positieve waardering van de website, i.c. Leraar24.nl en Wikiwijs.nl. Vervolgens kan onderzocht worden welke delen het meest bekeken worden of het meest worden opgevraagd.
3. Professionalisering. Zowel leraar24 als Wikiwijs hebben als hoger doel de professionalisering van docenten. De aanname is dat door gebruik van en reflectie over het audiovisuele materiaal respectievelijk het niet klakkeloos volgen van een lesmethode maar door eigen overdenking komen tot flexibel en actueel leermateriaal de docenten zichzelf aanzetten tot professionaliseringsgedrag zoals

zich verder in het onderwerp verdiepen, in de klas experimenteren, met collega's discussiëren, enzovoorts. Dit zal tevens gepaard gaan met gemeenschapsvorming waartoe Leraar24 en Wikiwijs mogelijkheden bieden. Feitelijk kan men de gemeenschapsvorming opvatten als één van de mogelijke professionaliseringsactiviteiten. Omdat materialen en aanpakken zeer divers zijn, is het lastig om te zeggen dat Leraar24 respectievelijk Wikiwijs tot een bepaald percentage toename van professionalisering leidt. Het gaat altijd erom om bij specifieke delen te kijken wat de effecten zijn.

4. Inwerking op het onderwijs. Vervolgens is het noodzakelijk dat de nieuw verworven kennis en vaardigheden ook daadwerkelijk tot uitdrukking worden gebracht in de dagelijkse onderwijspraktijk.
5. Inwerking op het leerproces. Ten slotte zullen de veranderingen in het onderwijs effect moeten sorteren op het leren van de leerlingen. Dit effect behelst een verbetering van het leerproces, waarbij zowel efficiëntie als effectiviteit in het geding is.

De onderscheiden fasen lopen vloeiend in elkaar over. Men kan ze uiteraard niet opvatten als strikt onderscheiden stappen die in hun geheel gerealiseerd moeten zijn vooraleer de volgende stap gezet kan worden. Echter wat Leraar24 betreft is een enkele keer een video bekijken nog geen bewijs van betekenisvol gebruik van Leraar24. Evenmin kan de inzet van een enkele digitale presentatie op het digibord gezien worden als een betekenisvolle stap in het professionaliseringsproces.

Deze stappenreeks maakt onderzoek rondom Wikiwijs uiterst complex. In feite beperkt Wikiwijs zich in de opeenvolgende statusmetingen zich tot de stappen 1 en 2: naamsbekendheid en gebruik. Het effect van Wikiwijs op de professionalisering vereist echter apart, meer kwalitatief gericht onderzoek dat ook in de komende jaren haar beslag moet krijgen zodra de naamsbekendheid en het gebruik een voldoende hoog niveau hebben. Op dit domein kan ook nauw aangesloten worden bij het onderzoeksprogramma van Leraar24 dat eveneens met dit weerbarstig te noemen onderzoeksprobleem kampt. Naar de doorwerking in het onderwijs en de effecten op de leerling/student zal geen systematisch onderzoek worden verricht.

De centrale vraag in dit onderzoek is dan ook wat de stand van zaken is rond het gebruik, maken en delen van digitaal leermateriaal en hoe waardevol docenten de inbreng van Wikiwijs daarbij vinden. De waardering zal immers bepalend zijn voor de mate waarin docenten van Wikiwijs.nl gebruik (blijven) maken. Daarnaast wordt gekeken in hoeverre het gebruik, maken en delen van digitaal leermateriaal beïnvloed wordt door psychologische en beleidsmatige factoren. Zaken waarop het beleid en de ontwikkelaars van Wikiwijs.nl optimaal kunnen inspelen.

2.2 Methode en steekproef

Respondenten

Net zoals bij de twee voorgaande metingen is bij deze vervolgmeting TNS NIPO gevraagd een vragenlijst aan haar docentenbestand voor te leggen. In de volgende tabel zijn naar schooltype het aantal respondenten vermeld. In de tabel is tevens de verdeling weergegeven van de docenten naar schooltypen in Nederland (anno 2010). Deze cijfers zijn opgenomen opdat de lezer zich een beeld kan vormen van de representativiteit van de steekproef ten aanzien van schooltype en ter bepaling van de impact van bevindingen. In het laatste onderzoek zijn po (46%) en vmbo/havo/vwo (32%) qua aantallen ondervraagde docenten enigszins oververtegenwoordigd en mbo (10%) en hbo/wo (12%) enigszins ondervertegenwoordigd in vergelijking met de percentages in de populatie.

2 | Overzicht respondenten jaarlijkse vervolgmetingen naar schooltype

School type	n 2012	%	n 2011	%	n 2009	populatie 2010 ¹	%
po	734	46%	629	40%	742	133.100	41%
vmbo	234	15%	253	16%	292	88.000	27%
havo/vwo	265	17%	290	18%	209		
mbo	158	10%	167	11%	139	38.900	12%
hbo	177	12%	109	7%	-	29.400	9%
wo			72	5%	-	39.100	11%
totaal	1568²⁾	100%	1520	100%	1382	328.500	100%

1) Personeelssterkte in fte's. Bron populatiegegevens: Kerncijfers OCW 2006-2010

2) Niet meegenomen in deze tabel: 19 personen waarvan onderwijssector divers was

Vragenlijst

In de bijlage is de aan docenten voorgelegde vragenlijst opgenomen. In de vragenlijst is in deze meting bijzondere aandacht besteed aan het onderscheid open en gesloten digitale leermaterialen.

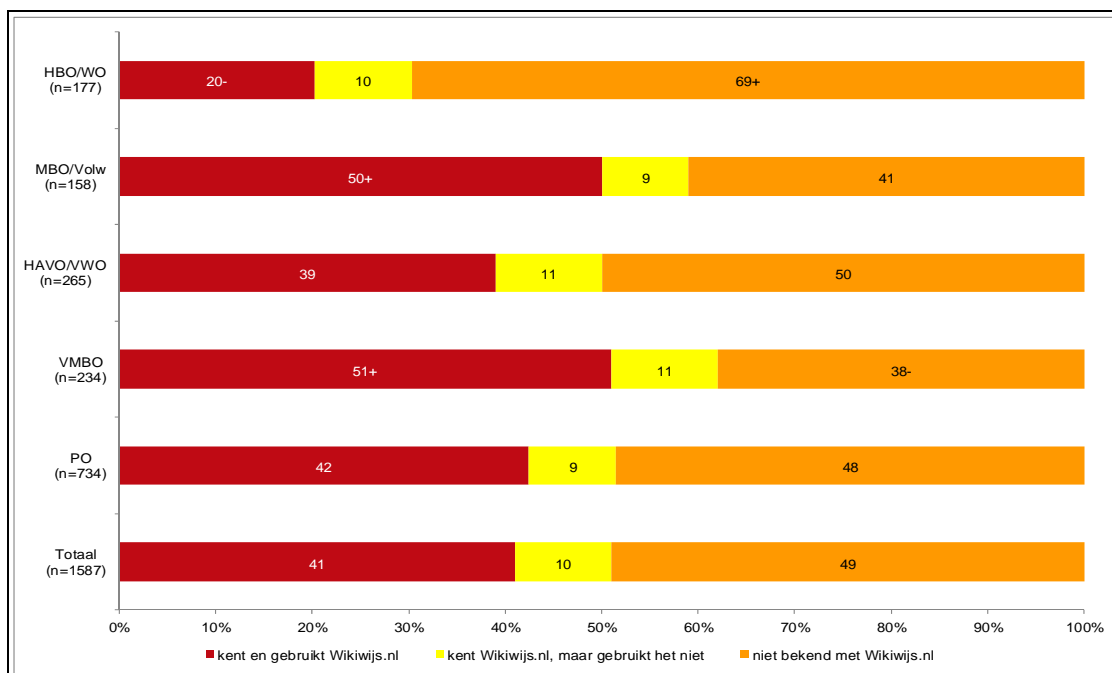
3 Bekendheid, gebruik en waardering van Wikiwijs

In dit hoofdstuk gaan we in op de bekendheid, het gebruik en de waardering van de website Wikiwijs.nl. Wil Wikiwijs een bekljvend effect hebben op het zoeken, maken en delen van open leermateriaal en daarmee samenhangend de professionalisering van Nederlandse onderwijsgeevenden, dan is een eerste voorwaarde dat de naamsbekendheid van Wikiwijs zodanig is, dat een behoorlijk percentage van Nederlandse onderwijsgeevenden weet dat zij gebruik kunnen maken van deze tool. Een volgende stap om de 'werking' van Wikiwijs te kunnen bepalen, is of deze naamsbekendheid ook leidt tot gebruik en waardering van de website (en welke delen het meest bezocht worden).

3.1 Bekendheid van de site Wikiwijs.nl

Uit de vervolgmetering blijkt dat de bekendheid van Wikiwijs.nl in maart 2012 51% bedraagt (ter vergelijking: in 2011 was dat 48%). Dit is een respectabel percentage indien men zich realiseert dat Wikiwijs pas op 14 december 2009 voor een beperkte groep onderwijstypen en vanaf 1 september 2010 voor alle onderwijssectoren is open gesteld. De bekendheid van Wikiwijs.nl is het grootst in het vmbo (62%) en het mbo (59%). In het hbo/wo is de bekendheid van Wikiwijs.nl het laagst: 69% van de docenten in deze sector geeft aan onbekend te zijn met Wikiwijs.nl (in 2011 was dat 70% in het hbo en 79% in het wo). Het totaalpercentage van de docenten over alle sectoren dat gebruik maakt van de website bedraagt 41%. In het vmbo en mbo ligt het percentage gebruikers ruim hoger (ongeveer 50%).

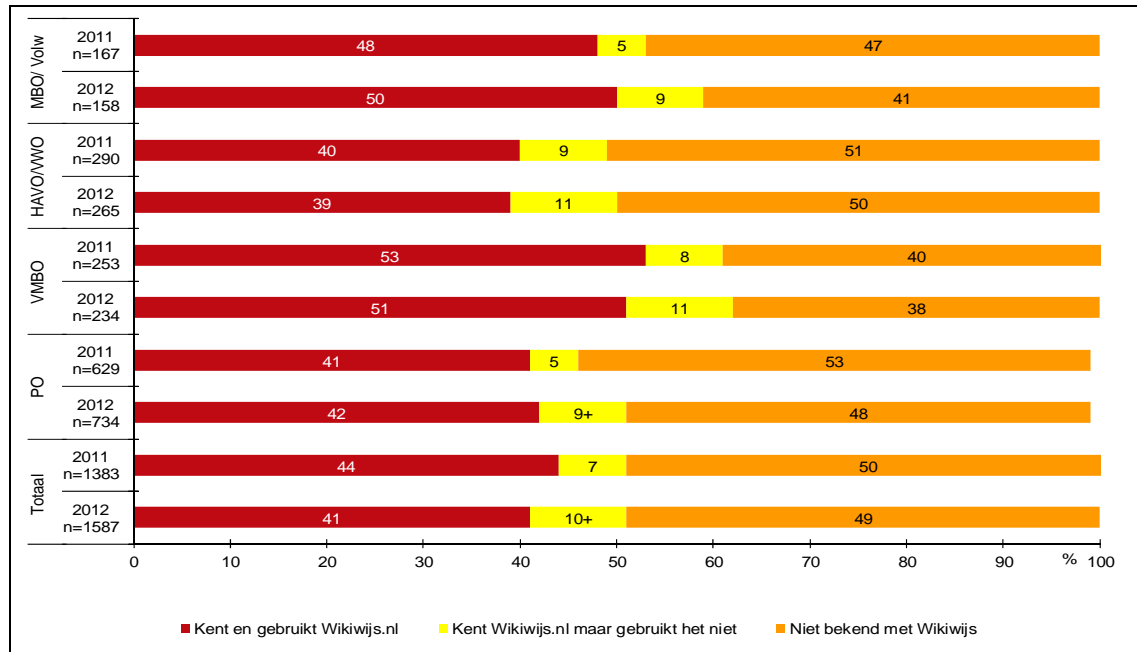
3 | Kent u Wikiwijs.nl?

Bron: TNS NIPO, 2012

In vergelijking met de resultaten van 2011 zien we geen opvallende verschillen. In het primair onderwijs is de bekendheid van Wikiwijs.nl iets verbeterd, maar dit heeft niet geleid tot meer gebruik.

4 | Kent u Wikiwijs.nl (2011-2012)

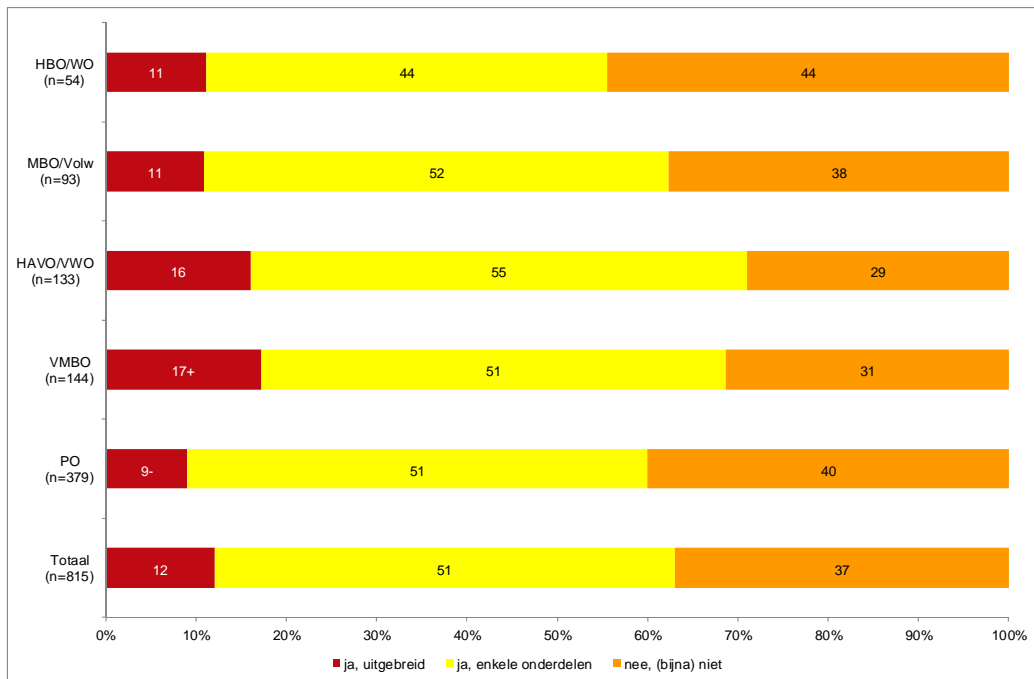

Significante verschillen weergegeven ten opzichte van 2011

Bron: TNS NIPO, 2012

Aan docenten die hebben aangegeven bekend te zijn met de website, is gevraagd of zij die website weleens hebben bekeken. Een op de acht van deze docenten geeft aan de website uitgebreid te hebben bekeken. Ongeveer de helft van de docenten die de website kennen, heeft enkele onderdelen bekeken (51%).

5 | Hebt u de website Wikiwijs.nl bekeken? basis: kent Wikiwijs.nl

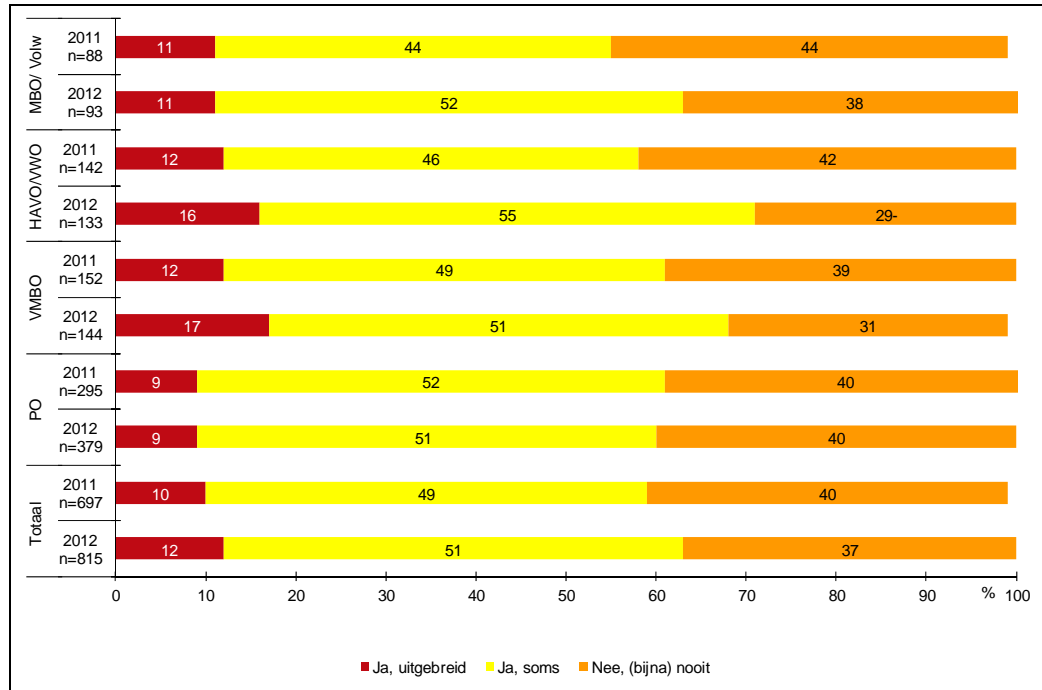
Significante verschillen weergegeven tussen de onderwijstypen

Bron: TNS NIPO, 2012

Docenten uit het primair onderwijs hebben minder vaak de website uitgebreid gekeken dan docenten uit de andere onderwijstypen (po: 9%). Het zijn de docenten uit het voortgezet middelbaar beroepsonderwijs die de website het vaakst uitgebreid bekijken (vmbo: 17%).

Docenten die bekend zijn met de website lijken deze vaker te bekijken dan in 2011 (niet significant). Alleen in het primair onderwijs is geen stijging zichtbaar (maar hier was wel de bekendheid gestegen). Vooral het voortgezet onderwijs laat een verbetering zien ten opzichte van 2011 (havo/vwo: nee (bijna) niet – gedaald van 42% naar 29%).

6 | Hebt u de website Wikiwijs.nl bekeken? (2011-2012) basis: kent Wikiwijs.nl

Significante verschillen weergegeven ten opzichte van 2011

Bron: TNS NIPO, 2012

3.2 Zoeken op Wikiwijs.nl en andere portals

Aan de docenten is gevraagd op welke wijze ze aan digitaal leermateriaal komen. Gemiddeld noemde men vier bronnen: men verkrijgt het digitaal leermateriaal dus op verschillende manieren. Het overgrote deel van de docenten geeft aan zijn digitale leermaterialen over het algemeen via het internet (geen specifieke website) te vinden (83%). Bijna zeven op de tien docenten geven aan dat ze hun digitale leermaterialen via het lesboek verkrijgen (67%). Zes op de tien docenten komt via collega's en onderwijskundige websites (60%) aan hun digitaal leermateriaal. De helft van de docenten raadpleegt videobanken (48%). Ongeveer vier op de tien docenten geven aan dat ze het digitale leermateriaal zelf maken (42%) en nog eens een derde bewerkt het bestaande materiaal (30%). Een op de vijf docenten gebruikt Wikiwijs (21%). Op het totaalniveau zien we geen opvallende verschillen tussen deze meting en de meting uit 2011.

7 | Wilt u aangeven op welke wijze u aan digitale leermaterialen komt?

%	Totaal	Po	Vmbo	Havo/vwo	Mbo/volw	Hbo/wo
via internet	83	88+	79	81	77	75-
via het lesboek	67	77+	68	64	63	33-
via collega's	60	65+	54	57	58	54
via onderwijskundige websites	60	76+	58	58	39-	19-
via digitale videobanken	48	68+	38-	38-	20-	17-
door het zelf te maken	42	29-	44	54+	46	68+
bewerken van bestaand materiaal	30	25-	33	41+	27	33
via Wikiwijs	21	22	27+	20	22	7-

Significante verschillen weergegeven tussen de onderwijstypen

Bron: TNS NIPO, 2012

In de tabel zijn behalve de totale resultaten ook de resultaten naar onderwijstype weergegeven. In het primair onderwijs wordt vaker gebruikgemaakt van al bestaande bronnen en minder vaak door het zelf te maken of te bewerken.

Docenten in het vmbo geven significant vaker aan dat ze via Wikiwijs aan hun digitale leermaterialen komen dan docenten uit de andere onderwijstypen (vmbo: 27%). Docenten uit het hoger onderwijs geven vaker aan dat ze zelf het digitale leermateriaal maken (hbo/wo: 68%). In het voortgezet onderwijs geven docenten ook vaker aan dat ze het digitaal leermateriaal maken of bestaand materiaal bewerken (havo/vwo: respectievelijk 54% en 41%).

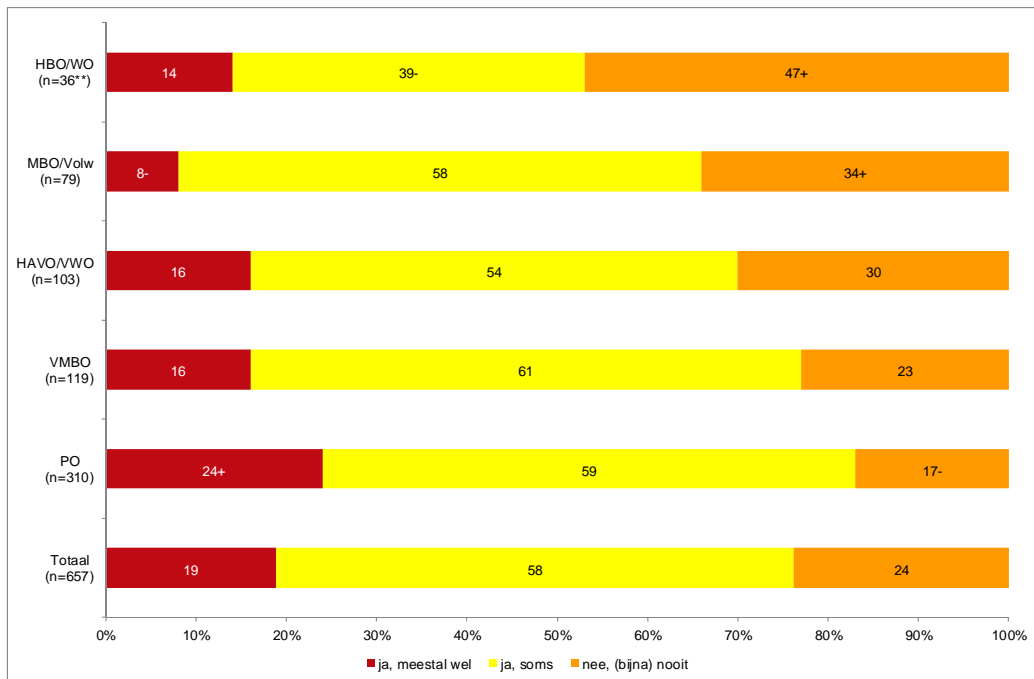
Ten opzichte van 2011 is het aandeel digitaal leermateriaal dat docenten uit het primair onderwijs hebben verkregen via het lesboek of door bestaand materiaal te bewerken toegenomen (lesboek van 65% naar 77% en bestaand materiaal van 17% naar 25%). Hoewel docenten uit het primair onderwijs significant vaker dan andere docenten hun digitale leermaterialen verwerven via onderwijskundige websites is dit afgenomen ten opzichte van 2011 (van 83% naar 76%). Docenten uit het voortgezet onderwijs zijn vaker dan in 2011 bestaand materiaal gaan bewerken (havo/vwo: van 32% naar 41%). Docenten uit het voortgezet middelbaar beroepsonderwijs zijn minder vaak hun materiaal op internet gaan zoeken (vmbo: van 89% naar 79%).

3.3 Gevonden op Wikiwijs.nl wat men zoekt?

Aan de docenten die aangaven wel eens digitale leermaterialen via Wikiwijs.nl te hebben gezocht (n = 657), is gevraagd of men heeft gevonden wat men zocht. Een vijfde van de docenten (19%) geeft aan meestal gevonden te hebben wat men zocht. Iets meer dan de helft (58%) geeft aan soms te hebben gevonden wat men zocht. Een kwart vindt (bijna) nooit wat men zoekt (24%). Terugvertaald naar de volledige onderzochte steekproef van docenten, vinden 501 van de 1587 docenten meestal wel of soms datgene wat men op Wikiwijs.nl zocht, dit is 32%. Dit gegeven werpt nieuw licht op het antwoord op de vraag op welke wijze men aan digitale leermaterialen komt (zie paragraaf 3.2). 21% van de respondenten wees toen Wikiwijs aan als een van de

mogelijke bronnen voor het verkrijgen van digitaal leermateriaal. Blijkbaar moet de beantwoording op de vraag zo geïnterpreteerd worden, dat daar door docenten is aangegeven welke bronnen ook daadwerkelijk digitaal leermateriaal opleveren en waarmee ze dus werken.

8 | Hebt u gevonden wat u zocht? (basis: heeft Wikiwijs.nl gebruikt)

** wegens lage n zijn deze resultaten slechts indicatief

Bron: TNS NIPO, 2012

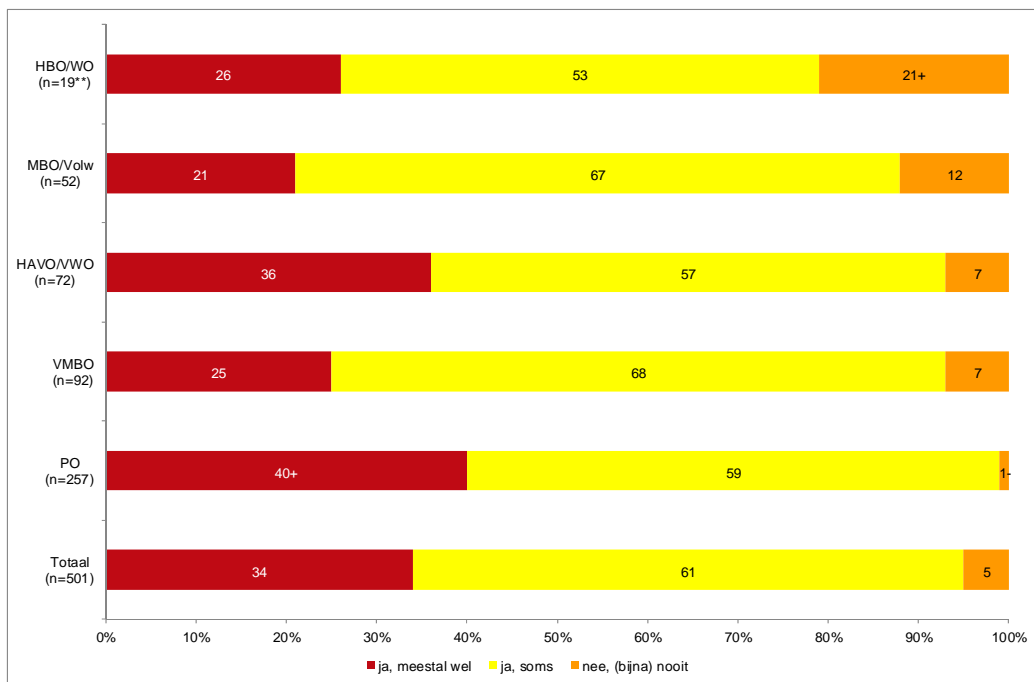
Docenten uit het middelbaar beroepsonderwijs en de docenten uit het hoger onderwijs geven verhoudingsgewijs vaker aan niet te hebben gevonden wat men zocht (mbo: 34% en hbo/wo: 47%). De resultaten laten geen verschillen zien met de resultaten van de vorige meting in 2011.

3.4 Voldeed het gezochte aan de verwachtingen?

Aan de docenten die (soms) hebben gevonden wat ze zochten op de website Wikiwijs.nl, is gevraagd of dat wat ze hebben gevonden ook aan hun verwachting voldeed.

Ruim een derde van de docenten geeft aan dat het gezochte meestal wel aan de verwachtingen voldeed (34%). Zes op de tien docenten geven aan dat dit soms het geval was (61%). Een minderheid geeft aan dat het gezochte (bijna) nooit aan de verwachtingen voldeed (5%). Het totaal geeft hetzelfde beeld weer als tijdens de meting van 2011.

9 | Voldeed het gezochte aan uw verwachtingen? (basis: iets gevonden op Wikiwijs.nl)

** wegens lage n zijn deze resultaten slechts indicatief

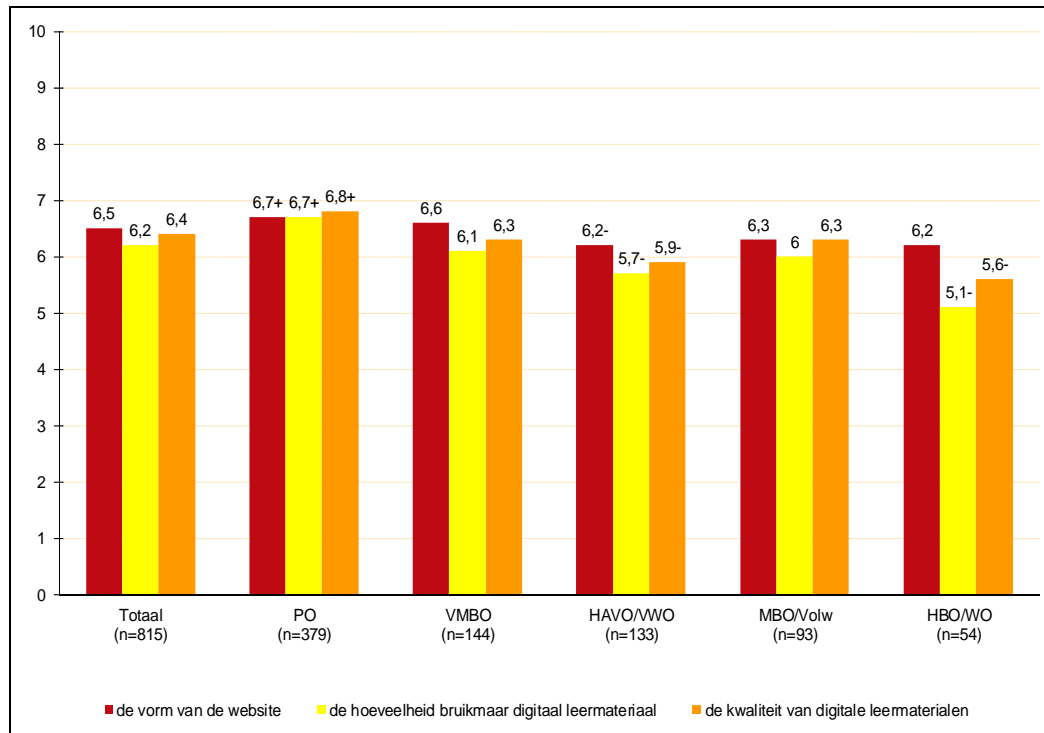
Bron: TNS NIPO, 2012

Docenten in het primair onderwijs zijn vaker tevreden dan docenten uit de andere onderwijstypen. Vier op de tien docenten geven aan dat het gezochte aan hun verwachtingen voldeed (po: 40%). Docenten uit het hoger onderwijs geven significant vaker aan dan andere docenten dat het gezochte niet aan hun verwachtingen voldeed (hbo/w: 21%). Er zijn geen verschillen, ook niet tussen de verschillende onderwijstypen, met de resultaten van 2011.

3.5 Waardering van de website Wikiwijs.nl

De vorm van de website, de hoeveelheid bruikbaar leermateriaal dat wordt aangeboden op de website en de kwaliteit van deze digitale leermaterialen wordt allemaal beoordeeld met een voldoende (respectievelijk 6,5, 6,2 en 6,4). Vergeleken met de meting van 2011 is de waardering voor Wikiwijs.nl onveranderd.

10 | Rapportcijfers Wikiwijs.nl

Bron: TNS NIPO, 2012

Docenten uit het primair onderwijs zijn positiever over de onderdelen van de website Wikiwijs.nl. Docenten uit het hoger onderwijs zijn het minst positief over Wikiwijs.nl. Als het aankomt op de kwaliteit van het leermateriaal en de hoeveelheid materiaal dat bruikbaar is, dan scoren docenten uit het hoger onderwijs negatiever dan docenten uit de andere onderwijstypen (hbo/wo: 5,1 en een 5,6).

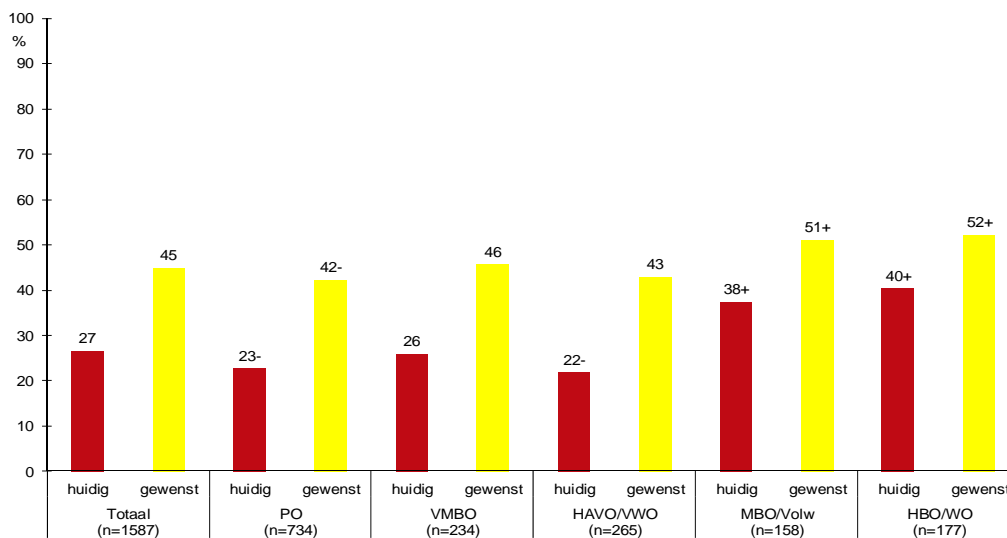
4 Over het gebruik van digitaal leermateriaal

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op het gebruik van digitale leermiddelen door docenten uit alle onderwijstypen. Als eerste wordt gekeken naar het aandeel digitaal en papieren leermateriaal. Vervolgens beschouwen we het huidige gebruik van open en gesloten digitaal leermateriaal en de vorm waarin dat geschiedt. Daarna wordt ingegaan op het toekomstig gebruik van digitale leermaterialen en de motieven om er wel of geen gebruik van te maken. Daarnaast behandelen we de vraag of sociale druk een rol speelt om digitale leermaterialen te gebruiken. Vervolgens richten we ons op de waardering vanuit de klas: waarderen de leerlingen het gebruik van digitale leermaterialen in de lessen? Verder wordt ingegaan op het vertrouwen in de eigen bekwaamheid om digitale leermaterialen te gaan gebruiken. Denkt men de deskundigheid in huis te hebben en denkt men het vol te kunnen houden? Ook wordt achterhaald in hoeverre men zelf invloed heeft op het gebruik van digitale leermaterialen. Tot slot wordt teruggeblikt: is men erin geslaagd het afgelopen jaar zijn/haar voornemens met betrekking tot digitale leermaterialen waar te maken?

4.1 Aandeel digitaal leermateriaal ten opzichte van alle leermaterialen

Onder docenten is er behoefte aan meer digitaal leermateriaal, maar het aandeel moet in balans blijven met het papieren aanbod. Onderstaande grafiek geeft het huidige aandeel digitaal leermateriaal weer (ten opzichte van het papieren leermateriaal) en daarnaast wat het gewenste digitale aandeel is.

11 Huidig en gewenst aandeel digitaal leermateriaal

Bron: TNS NIPO, 2012

Ongeveer een derde van het gebruikte leermateriaal is digitaal (27%). Het liefst zouden de docenten dit aandeel zien stijgen naar 45% van het leermateriaal. Docenten uit het middelbaar beroepsonderwijs en het hoger onderwijs geven vaker aan dat het huidige gebruikte leermateriaal uit digitaal materiaal bestaat (mbo 38%, hbo/wo 40%). Het

gewenste aandeel digitaal leermateriaal van deze twee onderwijstypen ligt ook hoger dan het gemiddelde (mbo/ 51%, hbo/wo 52%).

Schatte men in 2009 bij de lancering van Wikiwijs het gemiddeld gebruik van digitaal leermateriaal ten opzichte van het totale aanbod aan leermaterialen (digitaal en papier) nog op gemiddeld 22%, begin 2011 is dat gestegen naar 26% en in deze meting stabiliseert/stijgt het percentage licht naar 27%. Het ho is met 40% aandeel koploper, op de voet gevolgd door het mbo.

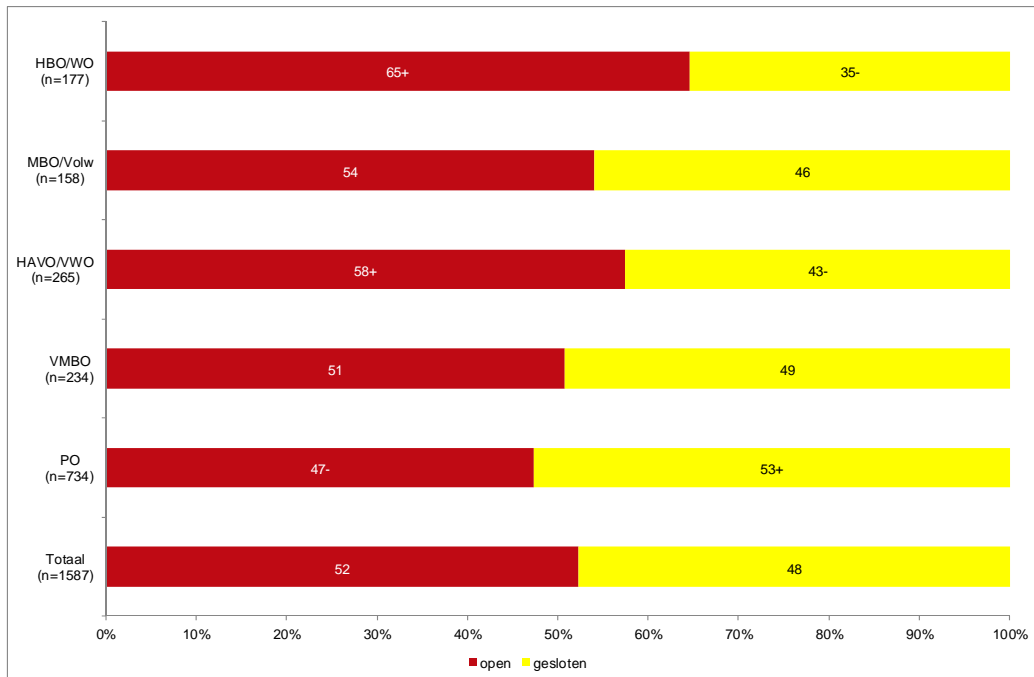
12 | Actuele omvang van gebruik van digitaal leermateriaal ten opzichte van alle leermaterialen 2009 – 2012 naar schooltype

Gebruik van digitaal leermateriaal	Gemiddeld % 2009	Gemiddeld % 2011	Gemiddeld % 2012
Schooltype			
po	20	23	23
vmbo	21	23	26
havo/vwo	19	22	22
mbo	34	36	38
hbo	-	39	40
wo	-	35	
totale groep	22	26	27

4.2 Aandeel gebruikte open en gesloten digitale leermaterialen

Digitale leermiddelen zijn onderverdeeld in open digitale leermaterialen (deze materialen zijn gratis, vrij te bewerken en te verspreiden) en gesloten digitale leermaterialen (deze materialen zijn niet gratis en worden vaak bij een methode geleverd). In onderstaande grafiek is de huidige verdeling tussen de beschikbare open en gesloten digitale leermaterialen te zien volgens de docenten. De grafiek geeft het totaal weer evenals de verdeling naar onderwijstype.

13 | Aandeel open en gesloten digitaal leer materiaal

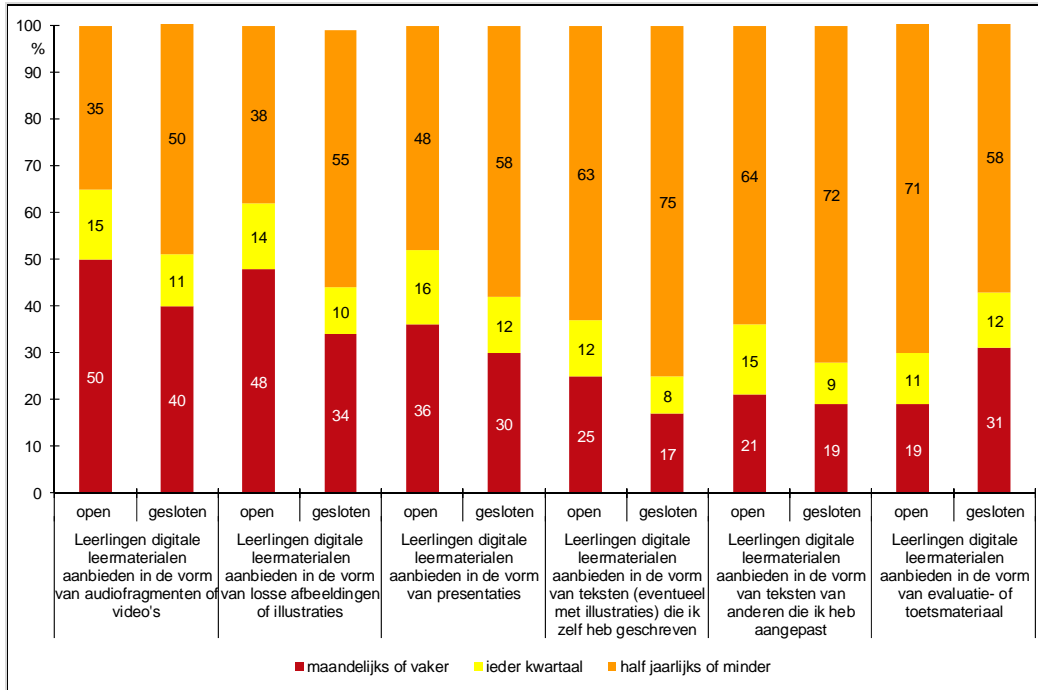
Bron: TNS NIPO, 2012

Docenten gebruiken ongeveer net zoveel open als gesloten digitale leermaterialen. In het primair onderwijs is het aandeel gesloten digitale leermaterialen groter dan in de andere onderwijstypen (po: 53%). In het voortgezet onderwijs en in het hoger onderwijs wordt juist meer gebruikgemaakt van open digitale leermaterialen (havo/vwo: 58%, hbo/wo: 65%).

4.3 Soorten digitale leermaterialen en frequentie van gebruik

Het meest gebruikte digitale materiaal bestaat uit audio- of videofragmenten. Ongeveer de helft van de docenten biedt maandelijks of vaker open digitale leermaterialen aan in de vorm van audiofragmenten of video's (50%). Driekwart van de docenten biedt zelden (halfjaarlijks of minder) gesloten digitale leermaterialen aan in de vorm van teksten die ze zelf hebben geschreven (75%).

14 | Gebruik van OPEN/GESLOTEN digitale leermiddelen (totaal)

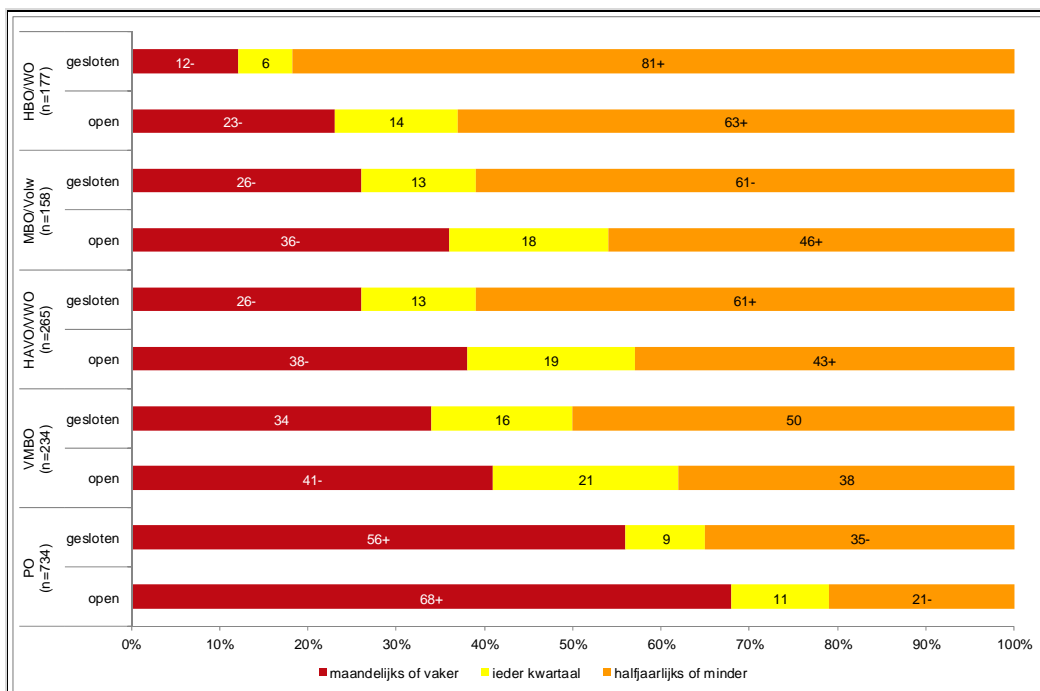

Bron: TNS NIPO, 2012

4.3.1 Audiofragmenten of video's

In de volgende grafiek valt er een relatie waar te nemen tussen het onderwijsniveau en het gebruik van digitale audiofragmenten of video's. Hoe vaker men gebruikmaakt van digitale audiofragmenten of video's, hoe lager het onderwijsniveau. Docenten uit het primair onderwijs gebruiken significant vaker open en gesloten digitale leermaterialen in de vorm van audiofragmenten of video's dan in andere onderwijstypen (po: 68% open en 56% gesloten). In alle onderwijstypen is te zien dat voor audiofragmenten of video's vaker open dan gesloten digitale leermaterialen worden gebruikt.

15 | Gebruik van OPEN/GESLOTEN digitale leermiddelen: leerlingen digitale leermaterialen aanbieden in de vorm van audiofragmenten of video's.

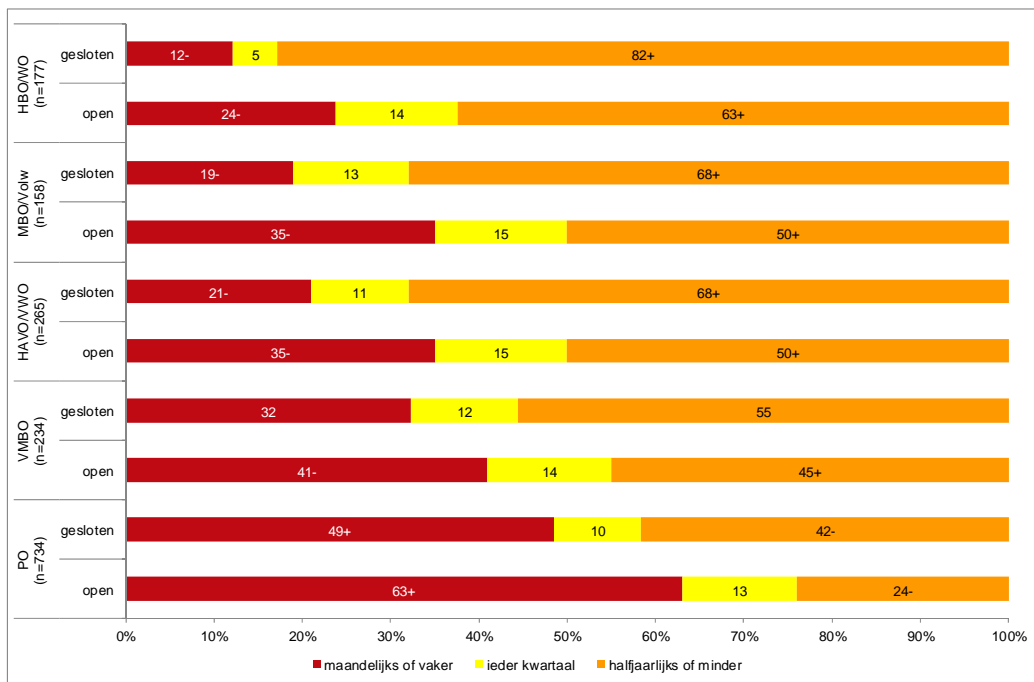
Significante verschillen weergegeven tussen de onderwijstypen

Bron: TNS NIPO, 2012

4.3.2 Losse afbeeldingen en illustraties

Er blijkt ook een relatie te bestaan tussen onderwijsniveau en het gebruik van digitale afbeeldingen en illustraties. Hoe vaker docenten open en gesloten digitale leermiddelen aanbieden aan hun leerlingen in de vorm van losse afbeeldingen of illustraties, hoe lager het onderwijsniveau. Docenten uit het primair onderwijs bieden hun leerlingen significant vaker digitale leermaterialen aan in de vorm van losse afbeeldingen of illustraties (po: 63% open, 49% gesloten). Binnen het hoger onderwijs wordt hier het minst gebruik van gemaakt (hbo/wo: 24% open en 12% gesloten).

16 | Gebruik van OPEN/GESLOTEN digitale leermiddelen: leerlingen digitale leermaterialen aanbieden in de vorm van losse afbeeldingen of illustraties

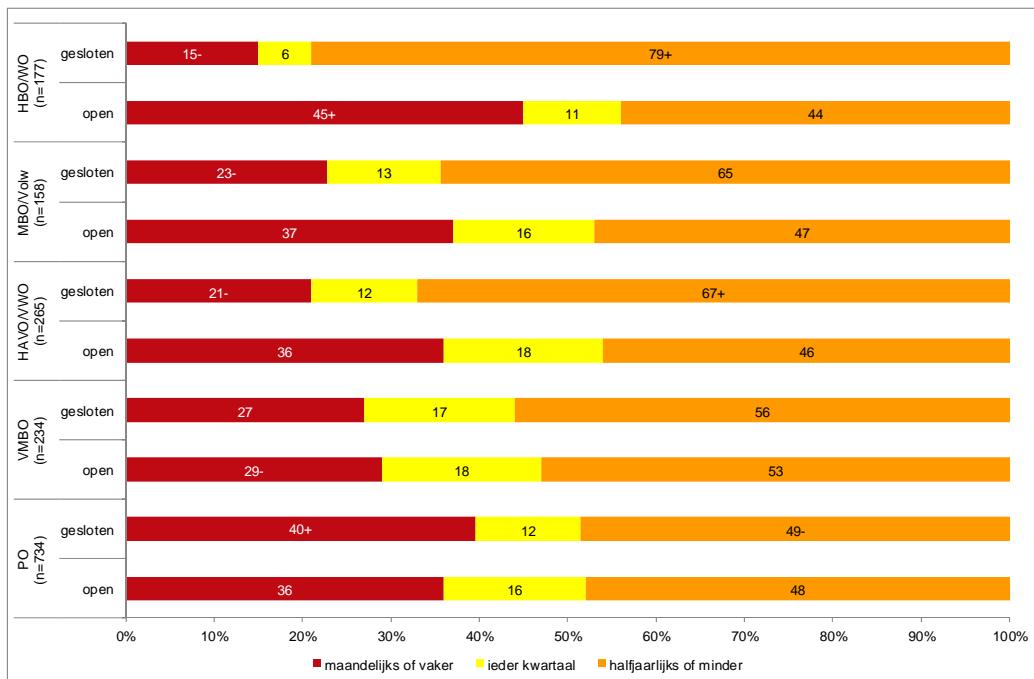
Significante verschillen weergegeven tussen de onderwijstypen

Bron: TNS NIPO, 2012

4.3.3 Presentaties

Wat betreft digitaal materiaal in de vorm van presentaties is er ook een duidelijke relatie tussen onderwijssector en de vorm. Hoe hoger het onderwijsniveau hoe minder vaak men gebruik maakt van gesloten digitale presentaties. Docenten uit het voortgezet onderwijs, middelbaar beroepsonderwijs en hoger onderwijs maken vaker gebruik van de open dan gesloten digitale leermiddelen in de vorm van presentaties (havo/vwo: 36%, mbo/volw: 37% en hbo/wo: 45% gebruikt maandelijks open). In het primair onderwijs wordt vaker gebruikgemaakt van gesloten digitale leermiddelen in de vorm van presentaties dan bij de andere onderwijstypen (po: 40% maandelijks of vaker).

17 | Gebruik van OPEN/GESLOTEN digitale leermiddelen: leerlingen digitale leermaterialen aanbieden in de vorm van presentaties

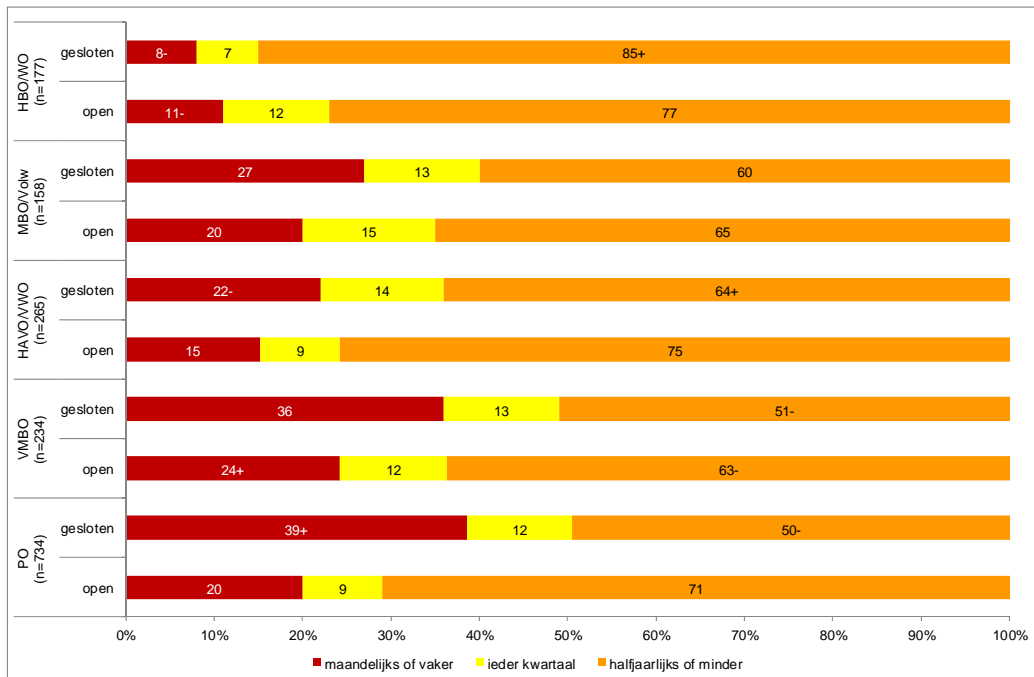
Significante verschillen weergegeven tussen de onderwijstypen

Bron: TNS NIPO, 2012

4.3.4 Evaluatie- of toetsmateriaal

Over het algemeen laten de resultaten in onderstaande grafiek zien dat meer dan de helft van de docenten in alle onderwijstypen zelden (halfjaarlijks of minder) gebruikmaakt van open of gesloten digitale leermaterialen in de vorm van evaluatie- of toetsmateriaal.

18 | Gebruik van OPEN/GESLOTEN digitale leermiddelen: leerlingen digitale leermaterialen aanbieden in de vorm van evaluatie- of toetsmateriaal

Significante verschillen weergegeven tussen de onderwijstypen Bron: TNS NIPO, 2012

Met uitzondering van de docenten in het hoger onderwijs zien we dat er vaker gesloten dan open digitaal evaluatie- of toetsmateriaal wordt gebruikt.

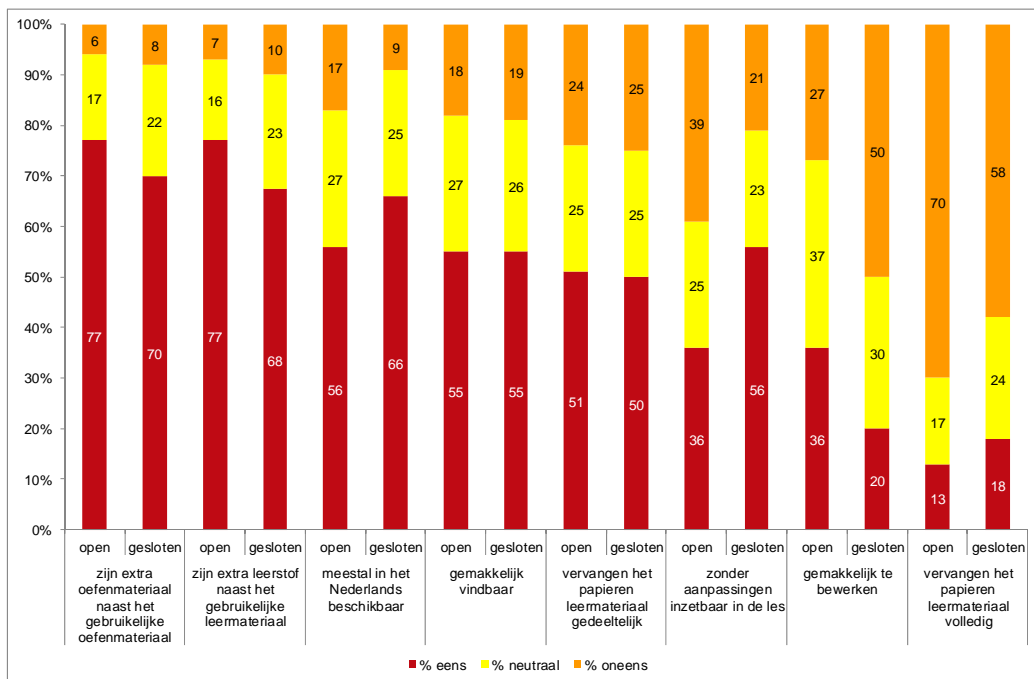
In het primair onderwijs bieden docenten vaker gesloten digitale leermiddelen aan in de vorm van evaluatie- of toetsmateriaal dan in de andere onderwijstypen (po: 39%). Docenten uit het voortgezet middelbaar beroepsonderwijs bieden juist significant vaker open digitale leermiddelen aan in de vorm van evaluatie- of toetsmateriaal (vmbo: 24%). Docenten uit het hoger onderwijs bieden zowel minder vaak open als gesloten digitale leermaterialen aan studenten aan in de vorm van evaluatie- of toetsmateriaal (hbo/wo: respectievelijk 11% en 8%). Docenten in het hoger onderwijs gebruiken voor deze vorm van leermateriaal vaker papieren materiaal dan in de andere onderwijstypen.

4.4 Functie van digitaal leer materiaal in de lessen

Door ongeveer zeven op de tien docenten wordt het open en gesloten digitaal leer materiaal gezien als extra oefen materiaal en extra leer materiaal naast het gebruikelijke materiaal. Ruim de helft van de docenten vindt het open en gesloten digitale leer materiaal gemakkelijk vindbaar (55%). Ook vindt ongeveer de helft van de docenten dat het digitale leer materiaal het papieren leer materiaal gedeeltelijk vervangt.

19 | Open en gesloten digitale leer materialen (totaal)

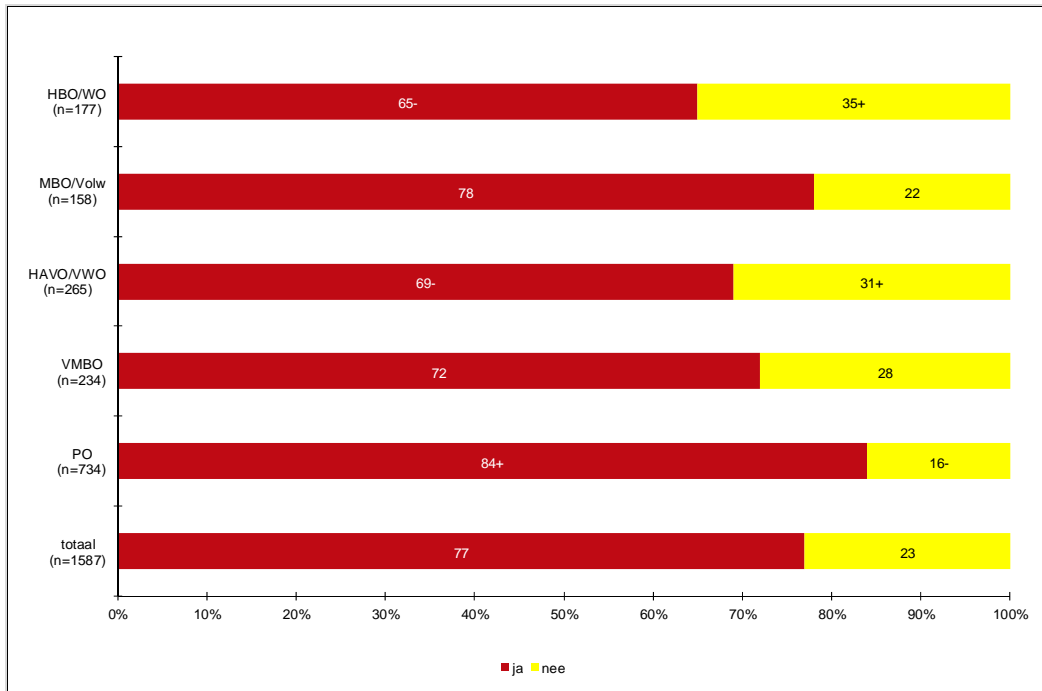
Bron: TNS NIPO, 2012

Volgens de docenten zijn gesloten digitale leer materialen vaker zonder aanpassingen inzetbaar in de les dan het open digitaal leer materiaal. Het open digitaal leer materiaal is echter volgens de docenten gemakkelijker te bewerken dan het gesloten digitaal leer materiaal. Voor beide varianten geldt dat meer dan de helft van de docenten het er niet mee eens is dat het digitale materiaal het papieren materiaal vervangt.

4.5 Verwachtingen omtrent toekomstig gebruik

Ongeveer driekwart van de docenten (77%) denkt het komende jaar op regelmatige basis digitale leermaterialen te gebruiken in de lessen. Onder docenten in het primair onderwijs ligt dit aandeel nog hoger: 84% verwacht dit. Onder docenten uit het voortgezet onderwijs en in het hoger onderwijs ligt het verwachte gebruik lager dan gemiddeld: respectievelijk 69% en 65%.

20 | Denkt u dat u het komende jaar op regelmatige basis digitale leermaterialen in uw lessen zal gebruiken?

Bron: TNS NIPO, 2012

4.5.1 Motieven

Aan de docenten die hebben aangegeven dat ze het komend jaar op regelmatige basis digitale leermaterialen zouden gebruiken in hun lessen, is gevraagd spontaan toe te lichten waarom ze dat zouden doen. De meest genoemde reden is dat het materiaal aantrekkelijk, prikkelend en uitdagend is en dat het de betrokkenheid van leerlingen vergroot (25%). Daarnaast noemt een vijfde dat het extra informatie geeft evenals ondersteunend, aanvullend en verrijkend is (19%); 18% geeft als reden dat het gemakkelijk in gebruik is en 17% noemt dat het makkelijker is te actualiseren. 13% noemt de aanschaf van het digibord als reden en 11% geeft als motivatie voor het gebruik van digitaal leer materiaal dat leerlingen visueel zijn ingesteld.

21 | *Waarom wel? Antwoorden weergegeven door minimaal 10% van de totale groep respondenten genoemd – open vraag*

	Totaal (n=1221)	Po (n=618)	Vmbo (n=168)	Havo/vwo (n=182)	Mbo (n=124)	Hbo/wo (n=115)
	%	%	%	%	%	%
aantrekkelijk/ betrokkenheid leerlingen vergroot/ uitdagend/prikkelend	25	29+	24	25	17-	19
extra informatie/ ondersteuning/ aanvulling op de les/ verrijking etc.	19	24+	18	18	10-	12
makkelijk in gebruik/ toegankelijk	18	16-	11-	19	21	40+
makkelijk te actualiseren/hoort bij deze tijd/ actuele aanvulling op boek/ veel methoden gaan over op digitaal	17	15-	15	21	19	29+
aanschaf digibord/ digibord optimaal benutten/onze digitale faciliteiten stijgen	13	16+	7-	11	10	8
omdat leerlingen/kinderen visueel zijn ingesteld	11	14+	10	8	2-	11

Bron: TNS NIPO, 2012

Docenten uit het primair onderwijs noemen vaker dan gemiddeld de aantrekkelijkheid (29%) en de extra informatie als reden om gebruik te maken van digitaal leermateriaal. Ook noemen zij vaker dan gemiddeld de aanschaf of het gebruik van het digibord en het feit dat kinderen visueel zijn ingesteld als motiverende factor (respectievelijk 16% en 14%). Docenten uit het hoger onderwijs geven vaker als reden het gebruiksgemak (hbo/wo: 40%) en het gemak om het materiaal te actualiseren (hbo/wo: 29%).

Docenten die geen gebruik zouden maken van digitale leermaterialen doen dit vooral vanwege gebrekkige facilitaire voorzieningen of het gebrek aan relevantie voor bijvoorbeeld het vak of de leeftijdsgroep (kleuters).

22 | *Waarom niet? Antwoorden weergegeven door minimaal 10% van de totale groep respondenten genoemd (of door een groep opvallend vaak)*

	Totaal (n=366)	Po (n=116)	Vmbo (n=66)	Havo/vwo (n=83)	Mbo (n=34)	Hbo/wo (n=62)
	%	%	%	%	%	%
Door de noodzaak van het vak kan het minder noodzakelijk en relevant zijn/niet alle vakken	16	8-	17	16	35+	19
Digitaal schoolbord niet aanwezig	12	25+	14	8	-	-
Faciliteiten ontbreken/geen digitale leermiddelen aanwezig	12	11	11	18	15	8
Te weinig/geen computers aanwezig	10	13	20+	10	3	-
Kleutergroep dus minder relevant	9	28+	-	-	-	-
Geef weinig les/geef deeltijdles	8	4	3	-	6	32+

Bron: TNS NIPO, 2012

Van de docenten die geen gebruik zouden maken van digitale leermaterialen geeft 16% als motivatie dat het niet relevant is voor het vak, 12% geeft als reden de afwezigheid van een digitaal schoolbord. Eenzelfde aandeel noemt het ontbreken van de faciliteiten en een tiende geeft een soortgelijke reden: te weinig/geen computers aanwezig.

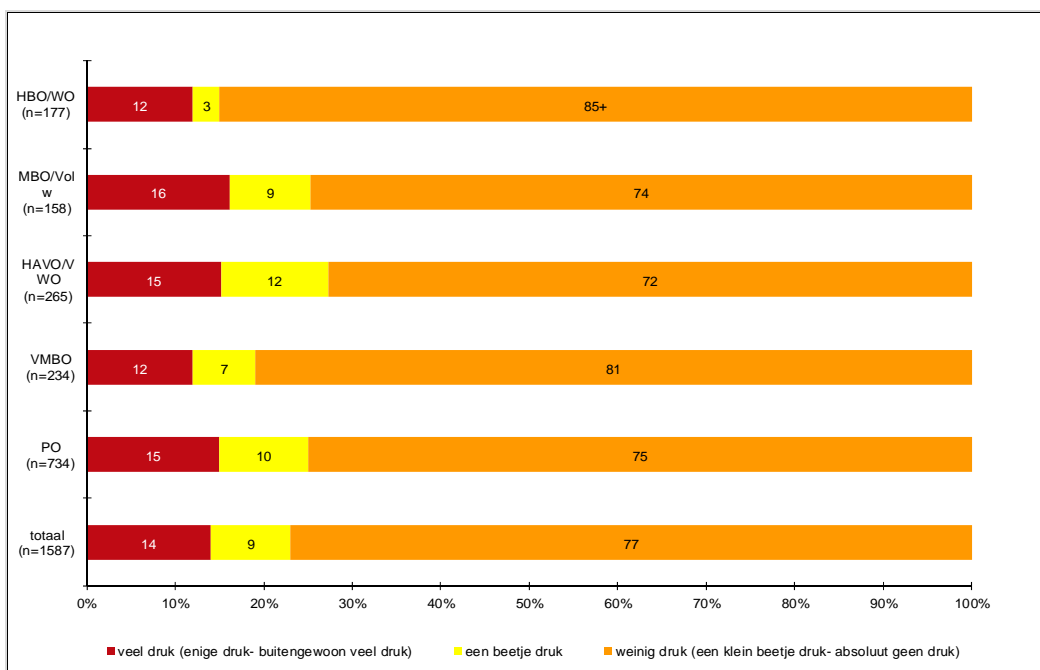
In het primair onderwijs wordt opvallend vaak als reden gegeven dat er geen digitaal schoolbord aanwezig is (25%) en/of dat het niet relevant is in verband met de kleutergroep (28%). In het voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs wordt vaker als reden genoemd dat er te weinig computers aanwezig zijn (vmbo: 20%). Bij het middelbaar beroepsonderwijs en volwassenenonderwijs wordt vaker dan gemiddeld

aangegeven dat het niet relevant is in verband met het vak (mbo/volw: 35%). Docenten uit het hoger onderwijs geven vaker dan gemiddeld als reden dat ze te weinig lesgeven (hbo/wo: 32%).

4.5.2 Sociale druk

Over het algemeen wordt er door docenten enige sociale druk ervaren (van de schoolleiding, teamleiders, collega's, ouders etc.) om regelmatig digitale leermaterialen te gebruiken in de lessen. Een meerderheid van 77% ervaart weinig druk om digitaal leer materiaal te gebruiken: 28% ervaart absoluut geen druk, 34% nauwelijks en 15% een klein beetje (in grafiek samengenomen 'weinig druk'). Een op de zeven docenten (14%) geeft aan veel druk te ervaren. Docenten werkzaam in het hoger onderwijs ervaren minder druk dan gemiddeld (hbo/wo: 85%).

23 | Alles bij elkaar genomen, in hoeverre ervaart u sociale druk om regelmatig digitale leer materialen te gebruiken in uw lessen?

Bron: TNS NIPO, 2012

Aan de docenten die hebben aangegeven een klein beetje tot buitengewoon veel druk te ervaren, is gevraagd nader toe te lichten waar deze druk vandaan komt.

De meeste druk blijft afkomstig van leiding en collega's van de eigen school. De schoolleiding wordt het vaakst genoemd (55%). Een derde noemt de collega's van dezelfde vaksectie (34%) en de direct leidinggevende (32%). Ook de leerlingen worden door drie op de tien docenten genoemd (30%). De druk vanuit leerlingen wordt vaker ervaren in het voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs (vmbo: 41%). Docenten uit het hoger onderwijs ervaren ook vaker dan gemiddeld druk vanuit de leerlingen (hbo/wo: 49%), maar zij ervaren ook vanuit het overkoepelende bestuur vaak druk om gebruik te maken van digitale leer materialen (35%).

Hoewel er minder druk wordt ervaren van buitenaf, wordt toch media (17%) en inspectie (16%) nog regelmatig genoemd. In het primair onderwijs wordt druk ook vanuit de

inspectie ervaren (po: 24%). Ook de ouders van leerlingen worden vaker dan gemiddeld genoemd (15%) door docenten uit het primair onderwijs.

24 | Kunt u nader aangeven wie of wat deze druk op u uitoefent?

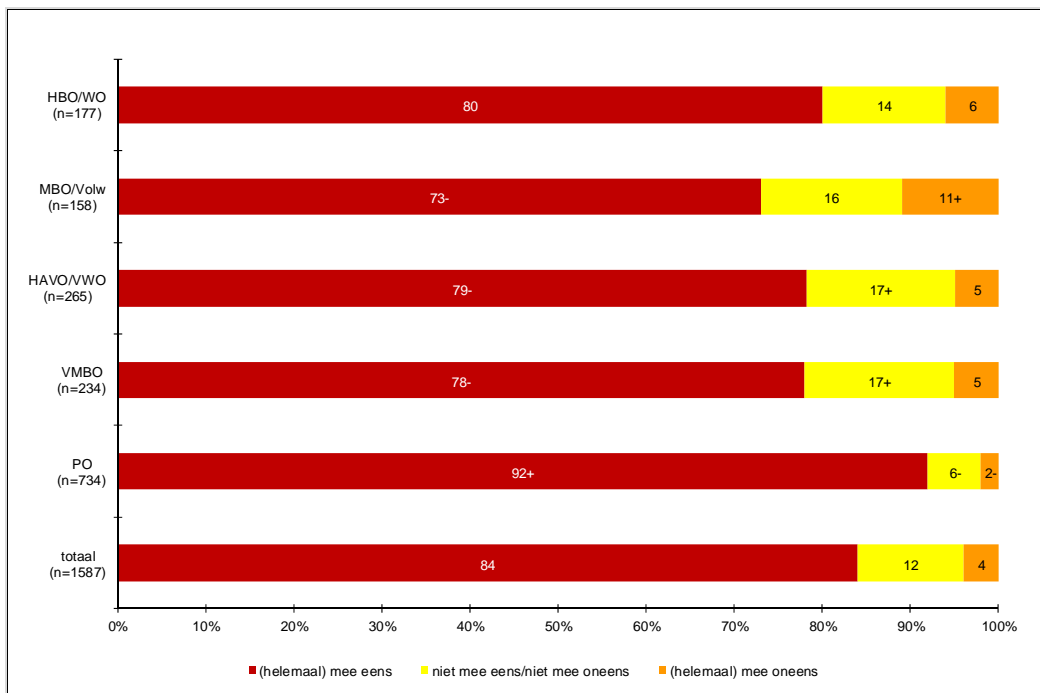
	Totaal (n=602)	Po (n=295)	Vmbo (n=81)	Havo/vwo (n=115)	Mbo (n=59)	Hbo/wo (n=49)
Gemiddeld aantal antwoorden per respondent	8,9	2,8	2,4	2,2	2,6	2,6
	%	%	%	%	%	%
onze schoolleiding	55	57	53	63	42-	47
mijn collega's van dezelfde vaksectie	34	34	31	30	32	47
mijn direct-leidinggevende	32	33	32	30	41	22
de leerlingen	30	25-	41+	23	34	49+
het overkoepelende bestuur van onze school	18	21	12	5-	22	35+
de media	17	17	12	17	22	14
de inspectie	16	24+	10	7-	14	6
het ministerie van OCW	12	14	10	12	15	-
de ouders van mijn leerlingen	10	15+	5	5	10	2
mijn collega's van de andere vaksectie	10	8	17+	8	8	16
de vaktijdschriften	9	12+	6	7	8	2
mijn collega's op de andere school	4	4	5	5	3	2
de wetenschappelijke publicaties	4	5	2	2	2	8
mijn vrienden en kennissen	1	2	-	1	-	-
mijn familie	1	1	-	1	-	-

Bron: TNS NIPO, 2012

4.5.3 Waardering vanuit de klas

De meeste docenten geven aan dat leerlingen het prettig vinden wanneer de docent digitale leermaterialen gebruikt in de les (84%). Vooral in het primair onderwijs wordt dit zo ervaren (92%). In het voortgezet onderwijs en het middelbaar beroepsonderwijs is men hiervan iets minder overtuigd dan gemiddeld (vmbo: 78%, havo/vwo: 79% en mbo 73%).

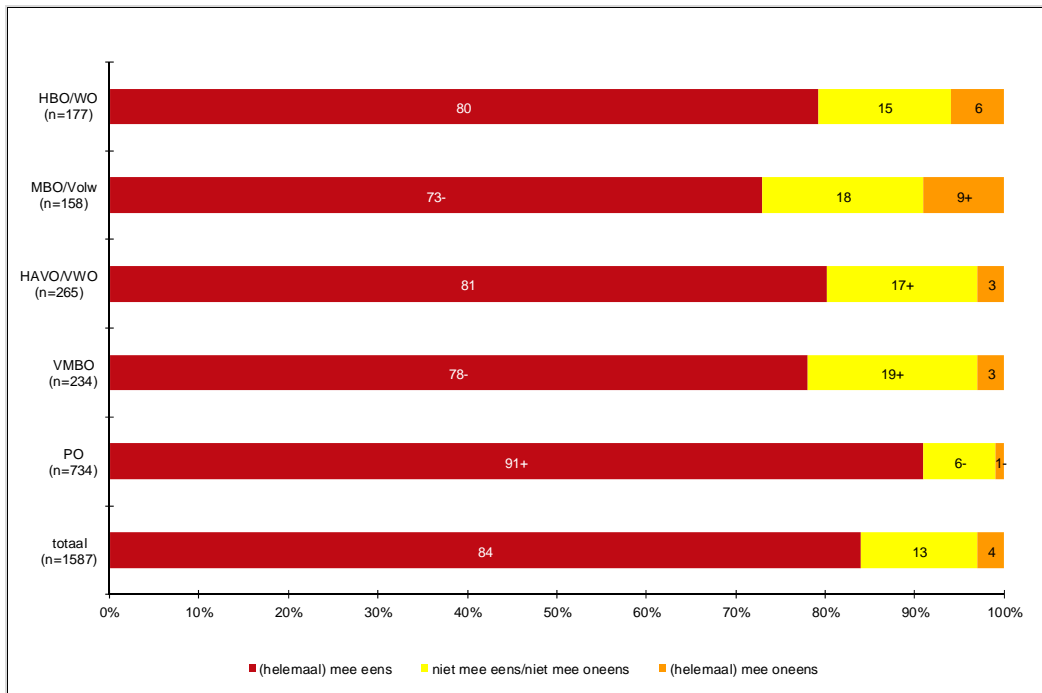
25 | In hoeverre bent u het eens met de volgende stelling? Mijn leerlingen vinden het prettig wanneer ik digitale leermaterialen gebruik in mijn les – naar schooltype

Bron: TNS NIPO, 2012

De meeste docenten geven aan dat leerlingen het waarderen wanneer de docent digitale leermaterialen gebruikt in de les (84%). Vooral in het primair onderwijs wordt dit zo ervaren (91%). In het voortgezet en middelbaar beroepsonderwijs is men hiervan iets minder overtuigd dan gemiddeld (vmbo: 78% en mbo 73%).

26 | In hoeverre bent u het eens met de volgende stelling? Mijn leerlingen waarderen het wanneer ik digitale leermaterialen gebruik in mijn les – naar schooltype

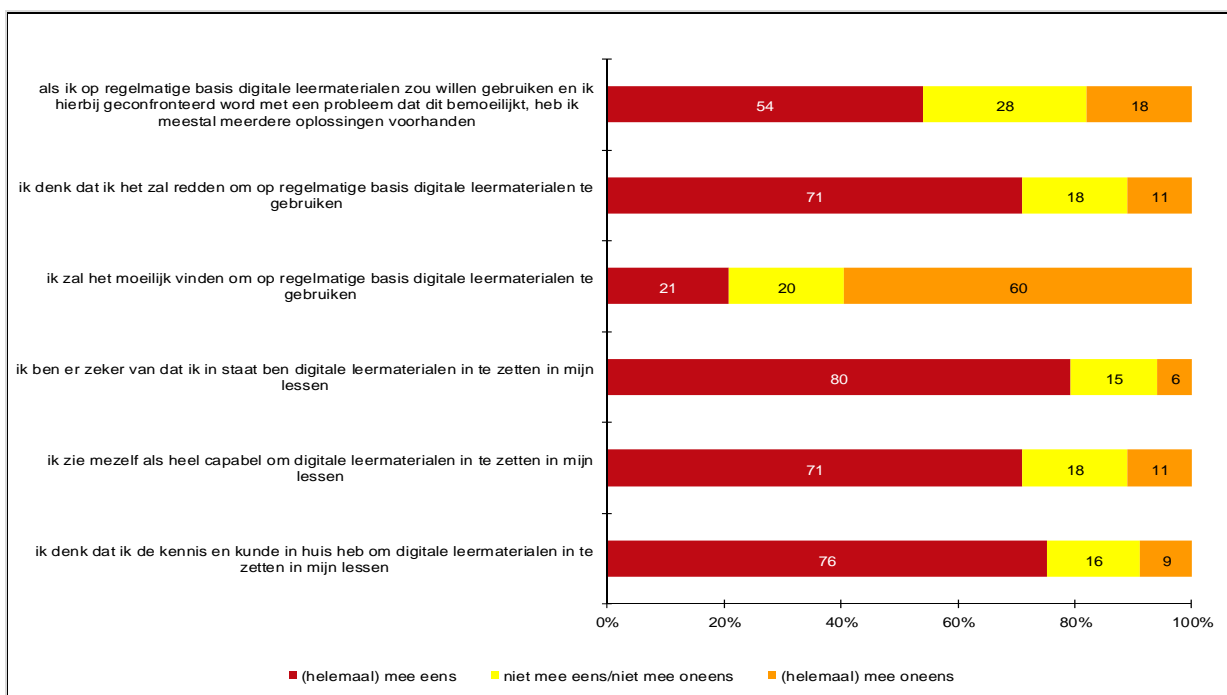
Bron: TNS NIPO, 2012

4.6 Vertrouwen in eigen bekwaamheid bij gebruik digitaal leer materiaal

De meeste docenten hebben voldoende kennis en ervaring met digitale leer materialen om deze in hun les te kunnen gebruiken. Acht op de tien docenten zijn ervan overtuigd dat ze in staat zijn om digitale leer materialen in te zetten in de lessen. Ook denkt driekwart (76%) dat ze de kennis en kunde in huis hebben om digitale leer materialen in te zetten in hun lessen. Zeven tiende (71%) ziet zichzelf als heel capabel om digitale leer materialen in te zetten in zijn/haar lessen. Eenzelfde aandeel (71%) denkt het te redden om op regelmatige basis digitale leer materialen te gebruiken. Slechts een klein deel van de docenten is het oneens met de stellingen en is niet in staat om digitale leer materialen toe te passen.

27 | In hoeverre bent u het eens met de volgende stellingen? – totaal (n=1587)

Bron: TNS NIPO, 2012

Ondanks het vertrouwen in de eigen bekwaamheid geeft een vijfde (21%) echter wel aan het moeilijk te vinden om op regelmatige basis digitale leer materialen te gebruiken.

De drempel voor gebruik is dus niet zozeer technisch als meer een praktische toepassing van het materiaal. Desondanks denkt een meerderheid het wel te redden om de digitale middelen op regelmatige basis te gebruiken.

Docenten uit het primair onderwijs zijn iets meer overtuigd van hun eigen kunnen: zij geven iets vaker dan gemiddeld aan de kennis en kunde in huis te hebben (78%), zijn er iets vaker dan gemiddeld zeker van dat ze in staat zijn de leer materialen in te zetten in hun lessen (83%) en denken vaker dan gemiddeld dat ze het zullen redden om op regelmatige basis digitale leer materialen te gebruiken.

In het voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs denken docenten iets minder vaak dat ze het zullen redden op regelmatig basis digitale leermaterialen te gebruiken (vmbo: 65%). Docenten uit het middelbaar beroepsonderwijs/volwassenenonderwijs geven minder vaak aan er zeker van te zijn dat ze in staat zijn digitale leermaterialen in te zetten in hun lessen.

28 | In hoeverre bent u het eens met de volgende stellingen? (naar schooltype)
% mee eens

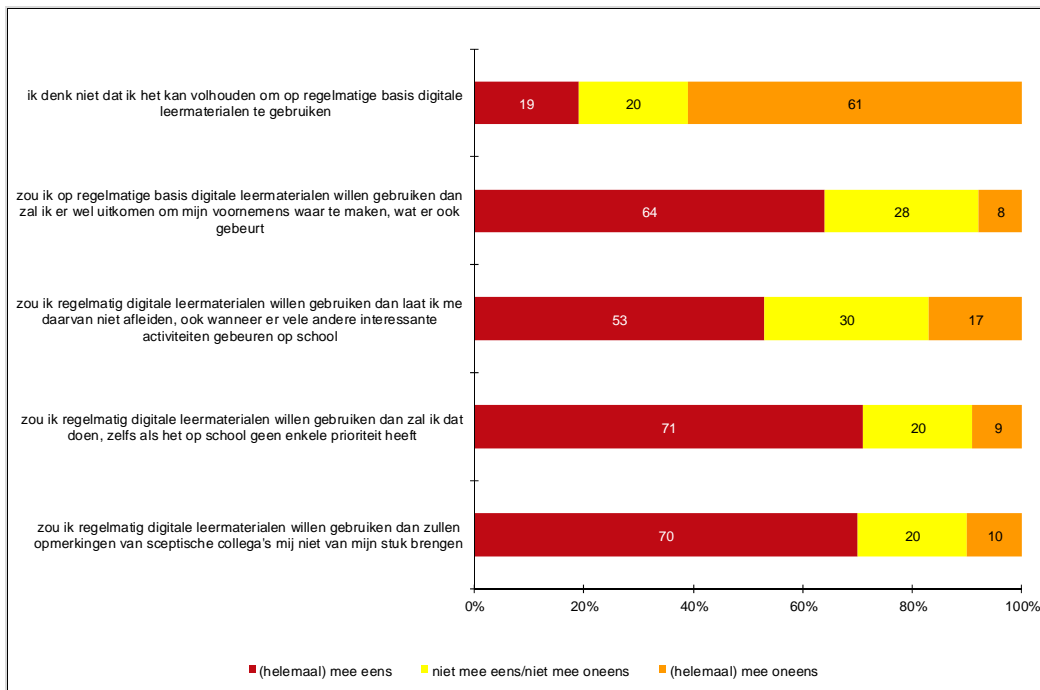
	Po (n=734)	Vmbo (n=234)	Havo/vwo (n=265)	Mbo (n=158)	Hbo/wo (n=177)
(Helemaal) mee eens	%	%	%	%	%
Ik denk dat ik de kennis en kunde in huis heb om digitale leermaterialen in te zetten in mijn lessen	78+	71	77	72	76
Ik zie mezelf als heel capabel om digitale leermaterialen in te zetten in mijn lessen	72	68	74	68	73
Ik ben er zeker van dat ik in staat ben digitale leermaterialen in te zetten in mijn lessen	83+	79	77	73-	80
Ik zal het moeilijk vinden om op regelmatige basis digitale leermaterialen te gebruiken	20	23	23	21	16
Ik denk dat ik het zal redden om op regelmatige basis digitale leermaterialen te gebruiken	75+	65-	66	67	69
Als ik op regelmatige basis digitale leermaterialen zou willen gebruiken en ik hierbij word geconfronteerd met een probleem dat dit bemoeilijkt, heb ik meestal meerdere oplossingen voorhanden	51-	54	55	61	65+

Bron: TNS NIPO, 2012

4.7 Volhardendheid bij toekomstig gebruik

Een meerderheid van de docenten is redelijk volhardend: zeven op de tien docenten (70%) zouden als ze gebruik willen maken van digitale leermaterialen, zich niet van hun stuk laten brengen door sceptische collega's. Daarnaast geeft eenzelfde aandeel (71%) aan dat, wanneer ze dit zouden willen, ze het ook zouden doen, ook als het geen enkele prioriteit heeft op school. Nagenoeg twee derde (64%) geeft aan zijn/haar voornemens waar te maken als hij/zij digitale leermaterialen zou willen gebruiken, wat er ook gebeurt. Wanneer er echter andere interessante activiteiten gebeuren op school, geeft nog slechts 53% aan zich niet te laten afleiden hierdoor. Een op de vijf denkt dat hij/zij het niet kan volhouden om op regelmatige basis digitale leermaterialen te gebruiken (19%).

29 | In hoeverre bent u het eens met de volgende stellingen? – totaal (n=1587)

Bron: TNS NIPO, 2012

We zien geen grote verschillen tussen de verschillende schooltypen. In het primair onderwijs wordt iets vaker dan gemiddeld aangegeven dat men, indien men digitale leermaterialen zou willen gebruiken, dit zou doen ook als het op school geen enkele prioriteit heeft (po: 74%). Docenten uit het hoger onderwijs geven vaker dan gemiddeld aan dat wanneer zij digitale leermaterialen zouden gebruiken, ze zich niet zouden laten afleiden door andere interessante activiteiten op school (hbo/wo: 60%). Ook geven zij iets vaker aan dat zij er wel uit zouden komen om hun voornemens waar te laten maken, wat er ook gebeurt (hbo/wo: 72%).

30 | In hoeverre bent u het eens met de volgende stellingen? – naar schooltype (% mee eens)

	Po (n=734)	Vmbo (n=234)	Havo/vwo (n=265)	Mbo (n=158)	Hbo/wo (n=177)
(Helemaal) mee eens	%	%	%	%	%
Zou ik regelmatig digitale leermaterialen willen gebruiken dan zullen opmerkingen van sceptische collega's mij niet van mijn stuk brengen	70	67	74	74	68
Zou ik regelmatig digitale leermaterialen willen gebruiken dan zal ik dat doen, zelfs als het op school geen enkele prioriteit heeft	74+	67	70	66	72
Zou ik regelmatig digitale leermaterialen willen gebruiken dan laat ik me daarvan niet afleiden, ook wanneer er vele andere interessante activiteiten gebeuren op school	54	52	52	46	60+
Zou ik op regelmatige basis digitale leermaterialen willen gebruiken dan zal ik er wel uitkomen om mijn voornemens waar te maken, wat er ook gebeurt	66	60	62	65	72+
Ik denk niet dat ik het kan volhouden om op regelmatige basis digitale leermaterialen te gebruiken	17	21	21	22	20

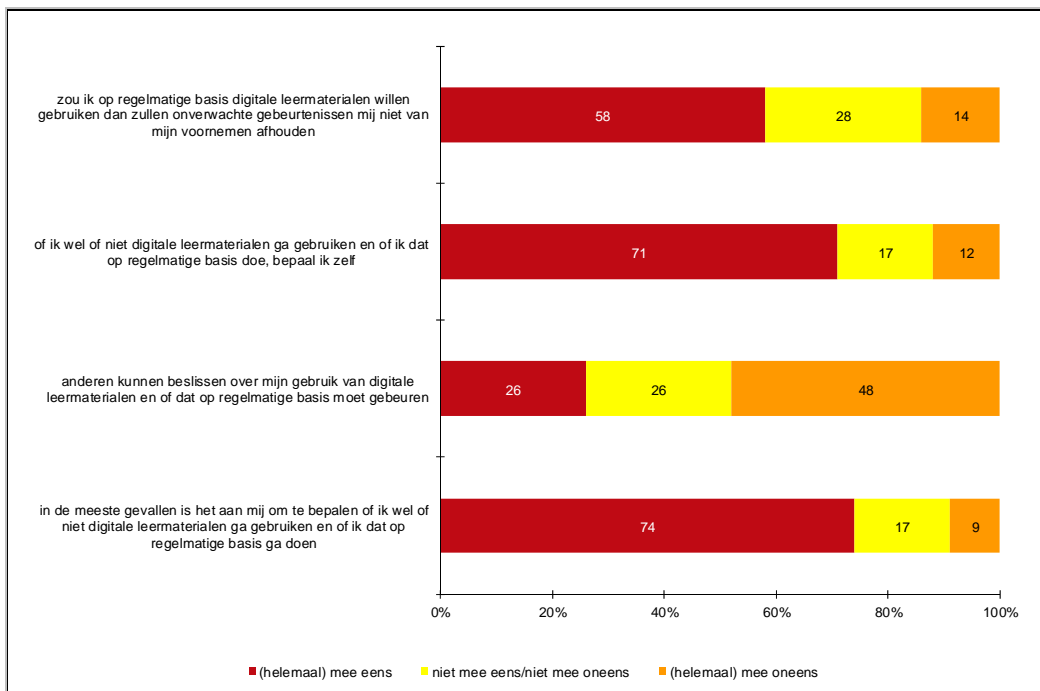
Bron: TNS NIPO, 2012

4.8 Wie bepaalt of digitaal leermateriaal wordt ingezet?

De meerderheid van de docenten is van mening dat het in de meeste gevallen aan hem/haar is om te bepalen of hij/zij wel of niet gebruik gaat maken van digitale leermaterialen (74%) en of hij/zij dit op regelmatige basis doet (71%). Zes op de tien docenten (58%) denken dat wanneer zij gebruik zouden willen maken van digitale leermaterialen, onverwachte gebeurtenissen dit niet nadelig zouden beïnvloeden.

Hoewel de meeste docenten het idee hebben zelf veel invloed uit te oefenen op het wel of niet gebruiken van digitaal leermateriaal, geeft een kwart ook aan dat anderen kunnen beslissen over hun gebruik van digitale leermaterialen en of dat op regelmatige basis dient te gebeuren (26%).

31 | In hoeverre bent u het eens met de volgende stellingen? (totaal n=1587)

Bron: TNS NIPO, 2012

Vooral docenten die werkzaam zijn in het voortgezet onderwijs ervaren het als hun eigen keuze om gebruik te maken van digitale leermaterialen: 81% vindt dat het in de meeste gevallen aan hem/haar is om te bepalen of hij/zij gebruikmaakt van digitale leermaterialen en 78% vindt dat hij/zij dit zelf bepaalt. Minder vaak vindt men dat anderen hierover kunnen beslissen (havo/vwo: 18%).

In het primair onderwijs is men juist iets minder overtuigd van de eigen invloed. 31% denkt dat anderen kunnen beslissen over hun gebruik van digitale leermiddelen.

32 | In hoeverre bent u het eens met de volgende stellingen? (naar schooltype)
% mee eens

	Po (n=734)	Vmbo (n=234)	Havo/vwo (n=265)	Mbo (n=158)	Hbo/wo (n=177)
(Helemaal) mee eens	%	%	%	%	%
In de meeste gevallen is het aan mij om te bepalen of ik wel of niet digitale leermaterialen ga gebruiken en of ik dat op regelmatige basis ga doen	72-	74	81+	81+	58
Anderen kunnen beslissen over mijn gebruik van digitale leermaterialen en of dat op regelmatige basis moet gebeuren	31+	19-	18-	26	24
Of ik wel of niet digitale leermaterialen ga gebruiken en of ik dat op regelmatige basis doe, bepaal ik zelf	67-	74	78+	67	77
Zou ik op regelmatige basis digitale leermaterialen willen gebruiken dan zullen onverwachte gebeurtenissen mij niet van mijn voornemen afhouden	60	57	54	57	64

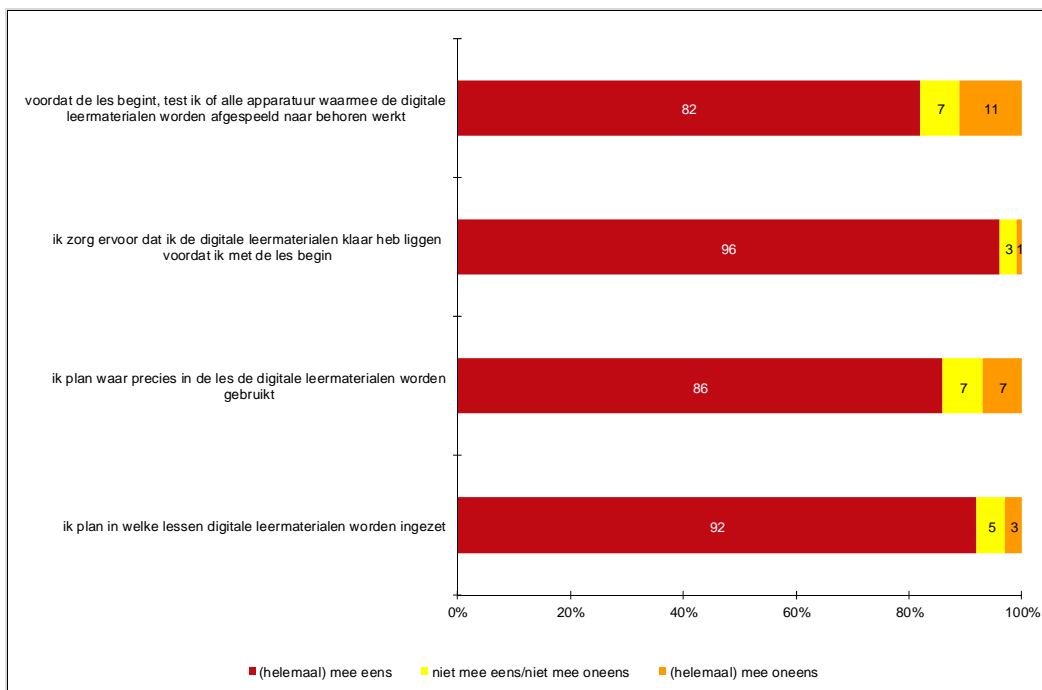
Bron: TNS NIPO, 2012

4.9 Planning en voorbereiding

Aan de docenten die zich hebben voorgenomen om het komende jaar op regelmatige basis digitale leermaterialen te gebruiken (score 6 of 7: helemaal mee eens op 7-puntsschaal, zie hoofdstuk 3.1) is een aantal stellingen voorgelegd met betrekking tot de planning en de voorbereiding van het gebruik.

Een ruime meerderheid plant in welke lessen de digitale leermaterialen worden ingezet (92%). Ook zorgt nagenoeg iedereen ervoor dat de digitale leermaterialen klaarliggen (96%). 86% plant waar precies in de les de leermaterialen worden gebruikt en 82% test de apparatuur voordat de les begint.

33 | In hoeverre bent u het eens met de volgende stellingen? – basis: respondenten die zich hebben voorgenomen het komende jaar op regelmatige basis digitale leermaterialen te gebruiken (n=812)

Bron: TNS NIPO, 2012

Zoals in onderstaande tabel zichtbaar is, zijn er nauwelijks noemenswaardige verschillen tussen de docenten uit de verschillende schooltypen. We zien alleen dat docenten werkzaam in het voortgezet onderwijs iets minder vaak de apparatuur testen voordat de les begint (havo/vwo: 72%).

34 | In hoeverre bent u het eens met de volgende stellingen? – basis: respondenten die zich hebben voorgenomen het komende jaar op regelmatige basis digitale leermaterialen te gebruiken (n=812) – naar schooltype

	Po (n=425)	Vmbo (n=103)	Havo/vwo (n=114)	Mbo (n=75)	Hbo/wo (n=87)
(Helemaal) mee eens	%	%	%	%	%
Ik plan in welke lessen digitale leermaterialen worden ingezet	92	93	91	91	92
Ik plan waar precies in de les de digitale leermaterialen worden gebruikt	85	86	88	83	92
Ik zorg ervoor dat ik de digitale leermaterialen klaar heb liggen voordat ik met de les begin	96	98	96	96	97
Voordat de les begint, test ik of alle apparatuur waarmee de digitale leermaterialen worden afgespeeld naar behoren werkt	84	75	72-	87	86

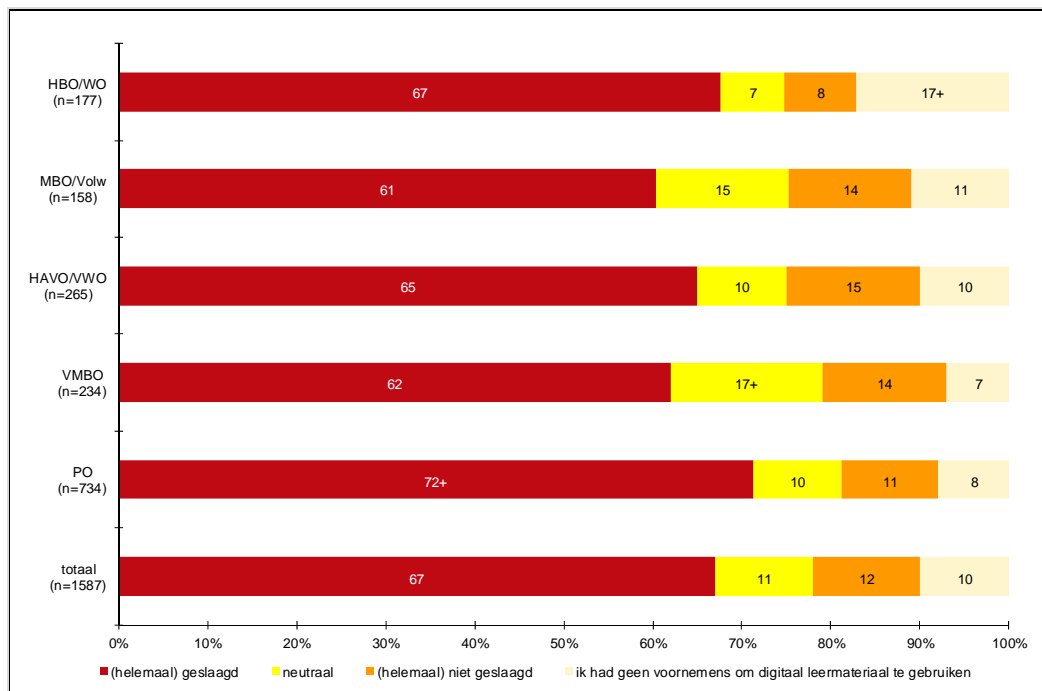
Bron: TNS NIPO, 2012

4.10 Evaluatie over het gebruik van digitaal leermateriaal in het afgelopen jaar

Twee derde van de docenten is er het afgelopen jaar (helemaal) in geslaagd zijn/haar voornemens om op een regelmatige basis digitale leermaterialen in de lessen te gebruiken, daadwerkelijk uit te voeren. In het primair onderwijs ligt dit aandeel iets hoger: 72% is er (helemaal) in geslaagd de voornemens uit te voeren. Hbo-/wo-docenten hadden vaker dan gemiddeld geen voornemens op dit gebied.

35 | In welke mate bent u er in het afgelopen jaar daadwerkelijk in geslaagd om uw voornemens om op een regelmatige basis digitale leermaterialen in de lessen te gebruiken, uit te voeren? – naar schooltype

Bron: TNS NIPO, 2012

Aan de respondenten die hebben aangegeven niet volledig te zijn geslaagd, is gevraagd spontaan toe te lichten waarom ze denken dat dit zo is.

36 | *Waarom bent u er niet volledig in geslaagd om het afgelopen jaar op regelmatige basis digitale leermaterialen in de lessen te gebruiken?– open vraag, percentages vanaf 5% weergegeven (basis = niet volledig geslaagd)*

%	Totaal (n=783)	Po (n=347)	Vmbo (n=137)	Havo/vwo (n=147)	Mbo (n=85)	Hbo/vwo (n=57)
Gemiddeld aantal antwoorden per respondent	1,3	1,4	1,3	1,3	1,2	1,2
	%	%	%	%	%	%
tijdgebrek	19	18	20	22	19	21
geen of te weinig faciliteiten	12	10	16	13	18	7
onwetendheid/ onzekerheid	10	13+	12	7	5	5
niet-werkende faciliteiten	7	9	7	7	6	2
te weinig digitale schoolborden	6	11+	3	4	1	-
te weinig computers	6	5	12+	6	2	2
geen of andere prioriteit	5	4	7	6	4	4
moelijk te vinden materiaal	5	4	4	6	6	5

Bron: TNS NIPO, 2012

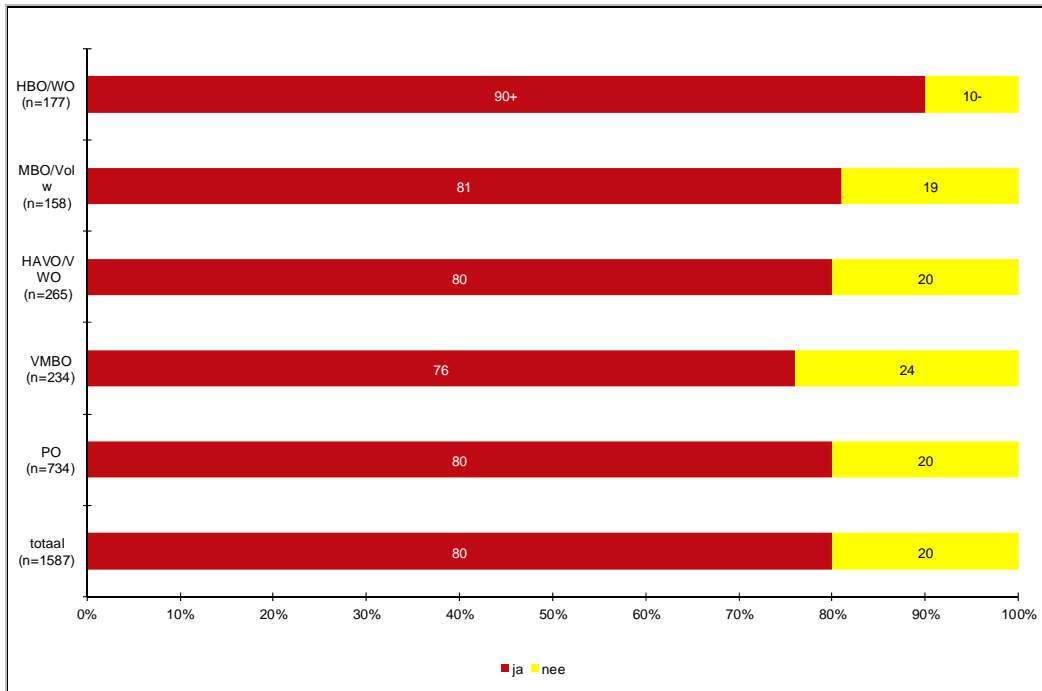
Tijdgebrek is belangrijkste reden en wordt door een op de vijf docenten aangehaald als reden waarom men niet op regelmatige basis digitale leermaterialen in de lessen heeft gebruikt. Daarnaast zijn er niet altijd voldoende voorzieningen: men mist faciliteiten zoals digitale schoolborden (6%) en computers (6%) en faciliteiten werken niet altijd (7%).

Docenten uit het voortgezet middelbaar beroepsonderwijs geven vaker aan dat er te weinig computers voorhanden zijn om dit te kunnen doen (vmbo: 12%). In het primair onderwijs worden de oorzaken vaker geweten aan onwetendheid/ onzekerheid (13%) en te weinig digitale schoolborden (11%).

4.11 Leerlingen en het gebruik van digitaal leer materiaal

Een meerderheid (acht op de tien docenten) geeft aan dat hun leerlingen soms zelf digitale leer materialen gebruiken. In het hoger onderwijs is dit aandeel nog groter: negen op de tien docenten geven aan dat hun leerlingen soms digitale leer materialen gebruiken (hbo/wo: 90%).

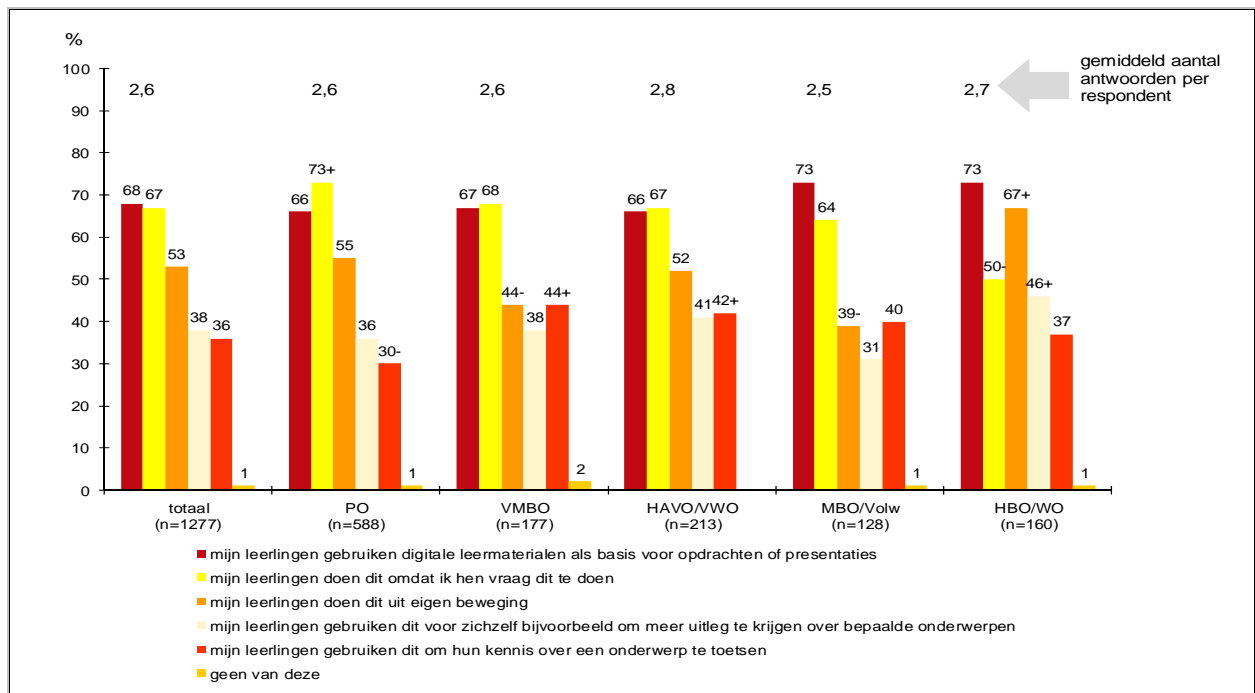
37 | Gebruik digitale leermiddelen door leerlingen

Bron: TNS NIPO, 2012

In de meeste gevallen gebruiken de leerlingen digitale leer materialen als basis voor opdrachten of presentaties (68%) of gebruiken zij digitale leer materialen omdat de docent hen hiertoe opdracht geeft (67%). Meer dan de helft van de docenten geeft (ook) aan dat leerlingen dit uit zichzelf doen, uit eigen beweging (53%). Een minderheid geeft aan dat leerlingen het voor zichzelf doen om bijvoorbeeld meer uitleg te krijgen over een bepaald onderwerp (38%) of om hun kennis over een onderwerp te toetsen (36%).

38 | U hebt zojuist aangegeven dat uw leerlingen soms zelf gebruikmaken van digitale leermaterialen. Welke van de onderstaande situaties zijn hierop van toepassing? (naar schooltype) Meerdere antwoorden mogelijk

Bron: TNS NIPO, 2012

De redenen voor leerlingen om digitaal materiaal te gebruiken verschillen per onderwijstype. In het primair onderwijs wordt vaker dan gemiddeld als reden gegeven dat docenten opdracht geven (73% versus 67%) en minder vaak dat leerlingen hun kennis van een onderwerp willen toetsen (30% versus 36%).

Docenten uit het voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs en het middelbaar beroepsonderwijs geven minder vaak dan gemiddeld aan dat leerlingen dit uit eigen beweging doen (vmbo: 44% en mbo: 39% versus 53%). Docenten uit het voortgezet onderwijs (vmbo en havo/vwo) geven vaker dan gemiddeld aan dat leerlingen dit doen om hun kennis te toetsen (vmbo: 44% en havo/vwo: 42% versus 36%).

Studenten in het hoger onderwijs zijn vaker proactief. Volgens docenten werkzaam in het hoger onderwijs doen leerlingen dit vaker uit eigen beweging (hbo/wo: 67% versus 53% gemiddeld) en vaker voor zichzelf om bijvoorbeeld meer uitleg te krijgen (hbo/wo: 46% versus 38%). Minder vaak geven zij aan dat leerlingen het doen omdat ze hiervoor opdracht krijgen (hbo/wo: 50% versus 67%).

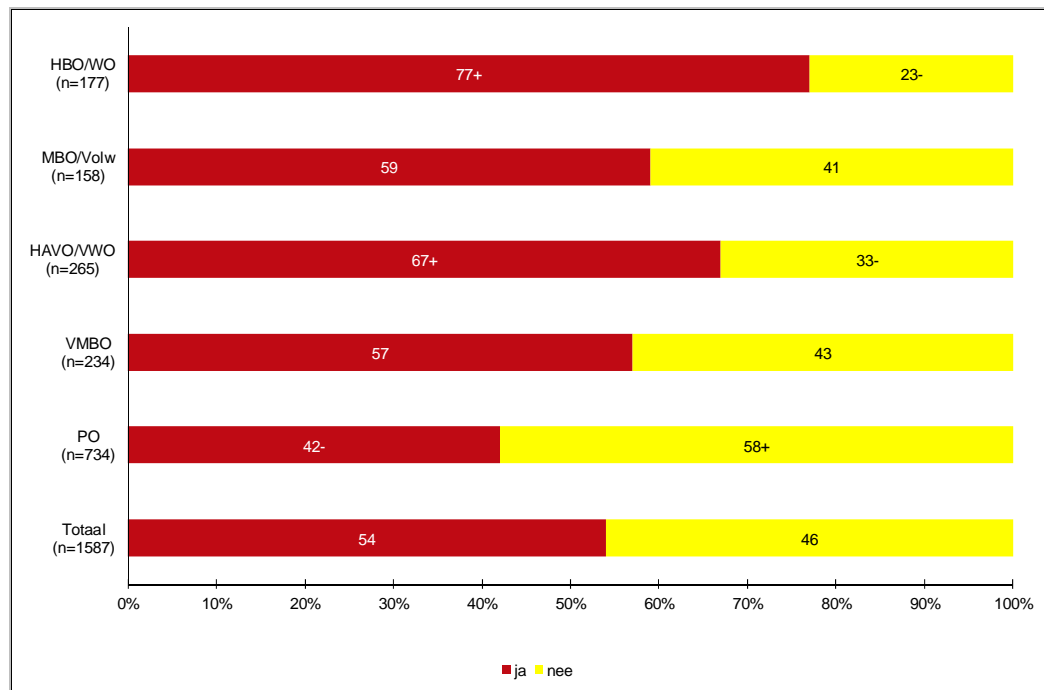
5 Over het maken van digitaal leermateriaal

Het ontwikkelen en van digitaal leermateriaal staat centraal in dit hoofdstuk. Maken docenten hun eigen digitaal leermateriaal en zo ja, om welk soort leermateriaal gaat het dan?

5.1 Zelf digitaal leermateriaal maken

Ruim de helft van de docenten geeft aan zelf digitaal leermateriaal te maken (54%). In het hoger onderwijs en in het voortgezet onderwijs geven docenten aan vaker zelf digitaal leermateriaal te maken dan in de andere onderwijstypen (hbo/wo: 77% en havo/vwo: 67%). In het primair onderwijs maken docenten minder vaak zelf hun digitale leermiddelen (po: 42%). Deze resultaten tonen een lichte toename ten opzichte van de resultaten uit 2011.

39 | *Maakt u soms zelf digitaal leermateriaal?*

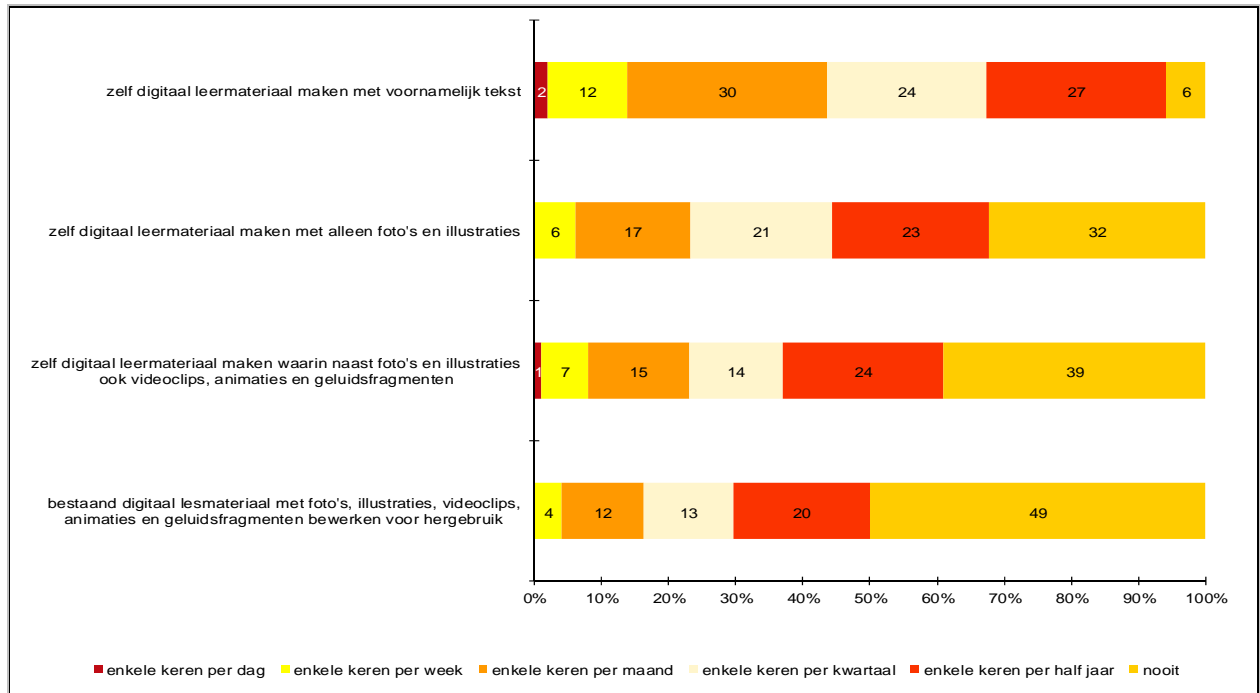

Bron: TNS NIPO, 2012

5.1.1 In welke vorm maken docenten digitaal leermateriaal?

Aan de docenten die hebben aangegeven digitaal leermateriaal te maken is gevraagd in welke vorm zij dit doen. Het minst vaak passen docenten bestaand digitaal leermateriaal aan voor hergebruik. Bijna de helft van de docenten geeft aan nooit bestaand materiaal te bewerken voor hergebruik (49%).

40 | Hoe vaak bent u bezig met de volgende activiteit? (totaal n=855)

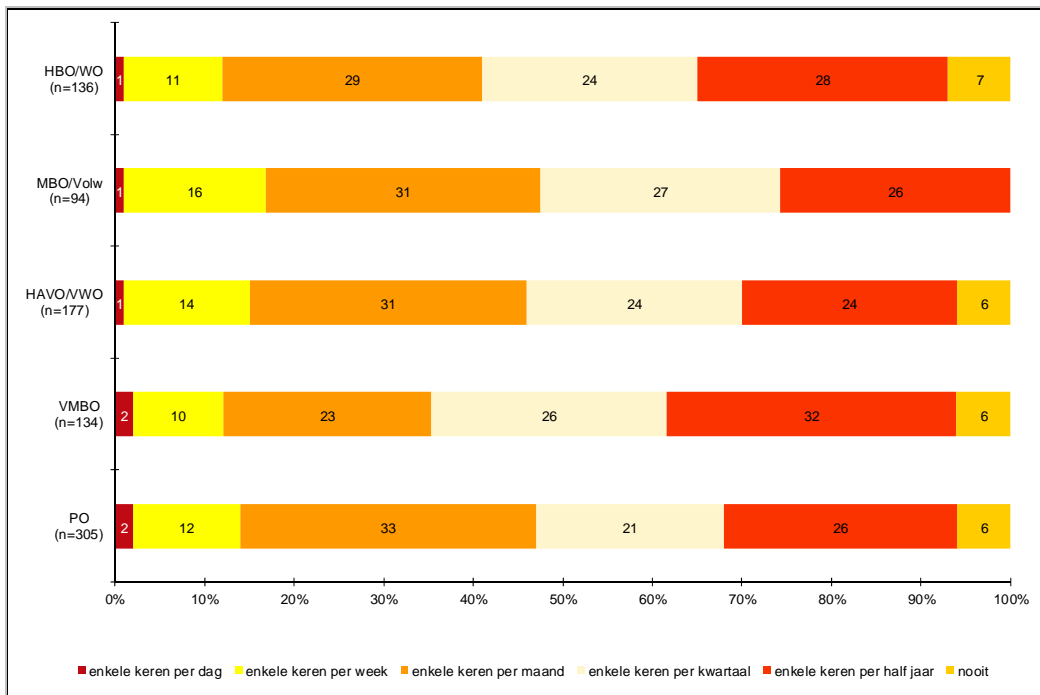
Bron: TNS NIPO, 2012

De volgende paragrafen gaan uitgebreider in op de verschillende vormen van digitaal leermateriaal die docenten maken.

5.1.2 Maken van tekstueel digitaal leer materiaal

Ongeveer een tiende van de docenten geeft aan dat men enkele keren per week zelf digitaal leer materiaal maakt met voornamelijk tekst (12%). Nog eens een derde doet dit maandelijks (30%). Onderstaande grafiek geeft de resultaten naar onderwijstype weer.

41 | Zelf digitale leer materialen maken met voornamelijk tekst? (naar onderwijstype)

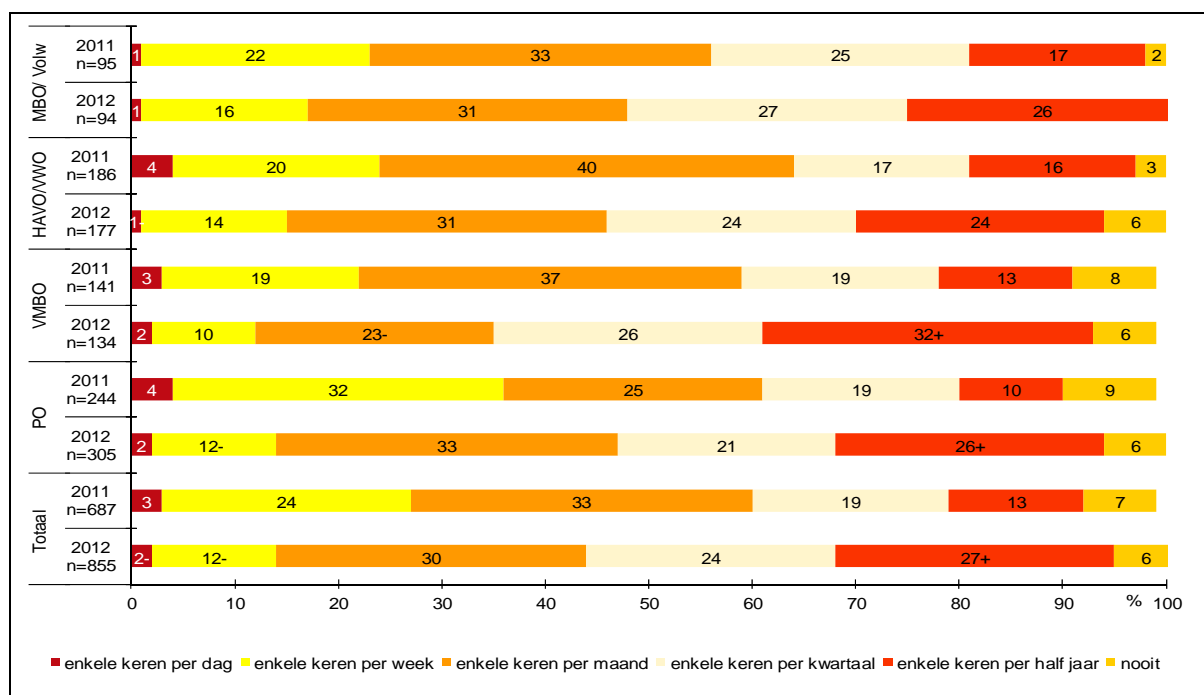

Bron: TNS NIPO, 2012

In het maken van digitale leermaterialen met voornamelijk tekst zijn geen opvallende verschillen te zien tussen de onderwijstypen. Vrijwel alle docenten die aangeven weleens zelf digitaal leermateriaal te maken, doen dit weleens in de vorm met voornamelijk tekst.

In vergelijking met vorig jaar blijkt de frequentie in het maken van digitaal leermateriaal af te nemen in het primair onderwijs en in het vmbo. In het primair onderwijs wordt, in vergelijking met vorig jaar, vaker aangegeven dat docenten enkele keren per halfjaar zelf digitaal leermateriaal maken in de vorm van tekst (po: 2011: 10% en 2012: 26%). Deze docenten geven echter ook aan dit minder vaak enkele keren in de week te zijn gaan doen (po: 2011: 32% en 2012: 12%). In het voortgezet middelbaar beroepsonderwijs zien we eenzelfde soort verschuiving. Daar zijn de docenten vaker halfjaarlijks digitaal leermateriaal in de vorm van tekst gaan maken en minder vaak maandelijks.

42 | Zelf digitale leermaterialen maken met voornamelijk tekst? (naar onderwijstype) 2011-2012

Significante verschillen weergegeven ten opzichte van 2011

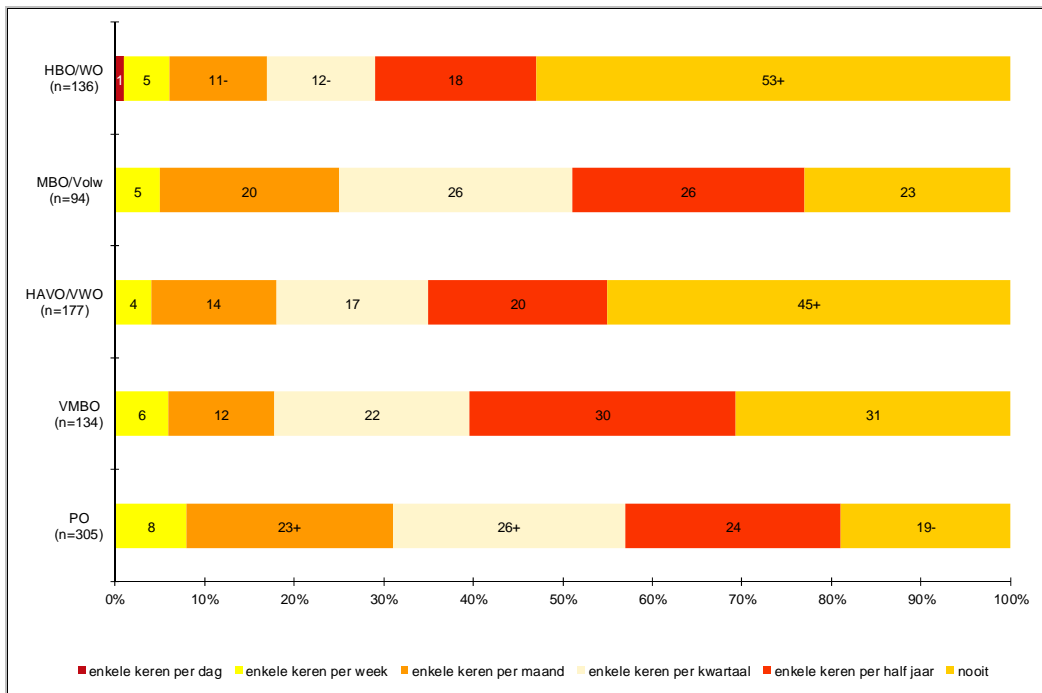
Bron: TNS NIPO, 2012

5.1.3 Maken van digitaal leermateriaal met alleen foto's en illustraties

Digitaal leermateriaal maken met alleen foto's en illustraties wordt door meer dan de helft van de docenten uit het hoger onderwijs nooit gedaan (hbo/wo: 53%). Ook in het voortgezet onderwijs wordt vaker dan gemiddeld aangegeven dat docenten nooit zelf digitale leermaterialen maken met foto's en illustraties (havo/vwo: 45%). In het primair onderwijs maken docenten juist vaker (wekelijks en maandelijks) zelf digitale leermaterialen met foto's en illustraties.

43 | Zelf digitale leermaterialen maken met alleen foto's en illustraties

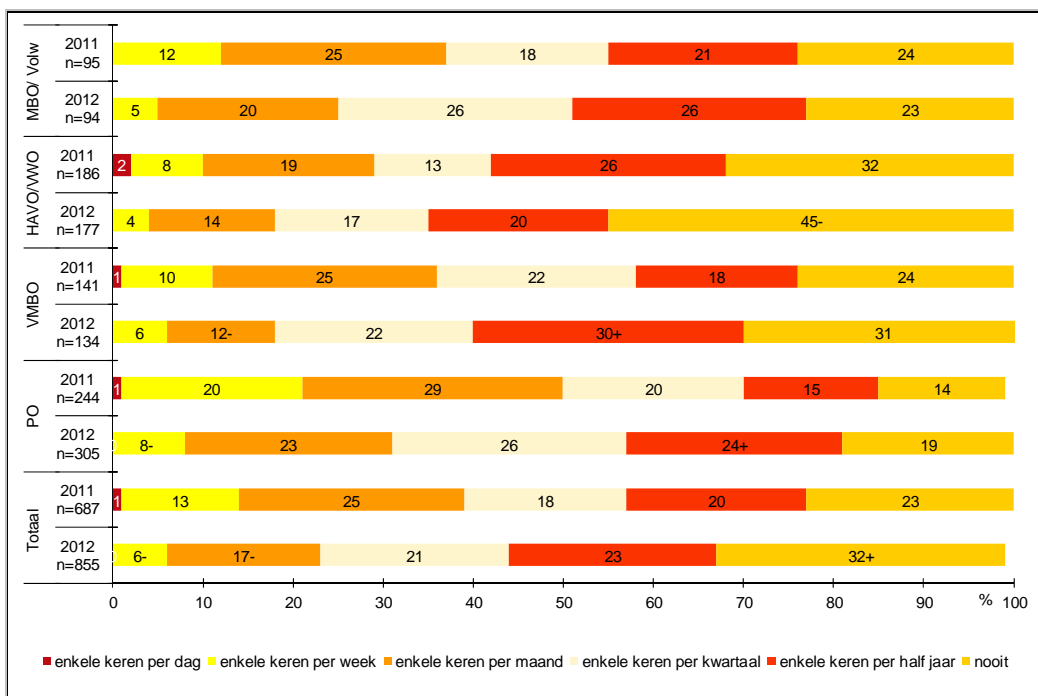

Bron: TNS NIPO, 2012

Ook in deze grafiek neemt de frequentie in gebruik af in het primair onderwijs en in het vmbo. Docenten in het primair onderwijs zijn in vergelijking met de vorige meting vaker enkele keren per halfjaar zelf digitale materialen met foto's en illustraties gaan maken en minder vaak wekelijks (po2011: wekelijks 20% en halfjaarlijks 15%). Binnen het vmbo zien we wederom dezelfde verschuiving. Ook hier maken de docenten in vergelijking met 2011 vaker enkele keren per jaar digitale leermiddelen met foto's en illustraties en minder vaak maandelijks (vmbo2011: maandelijks 25% en halfjaarlijks 30%).

In het voortgezet onderwijs geven docenten vaker dan in 2011 aan dat men nooit digitale leermiddelen maakt met illustraties en foto's (havo/vwo2011: 32% nooit).

44 | Zelf digitale leermaterialen maken met alleen foto's en illustraties (2011-2012)

Significante verschillen weergegeven ten opzichte van 2011

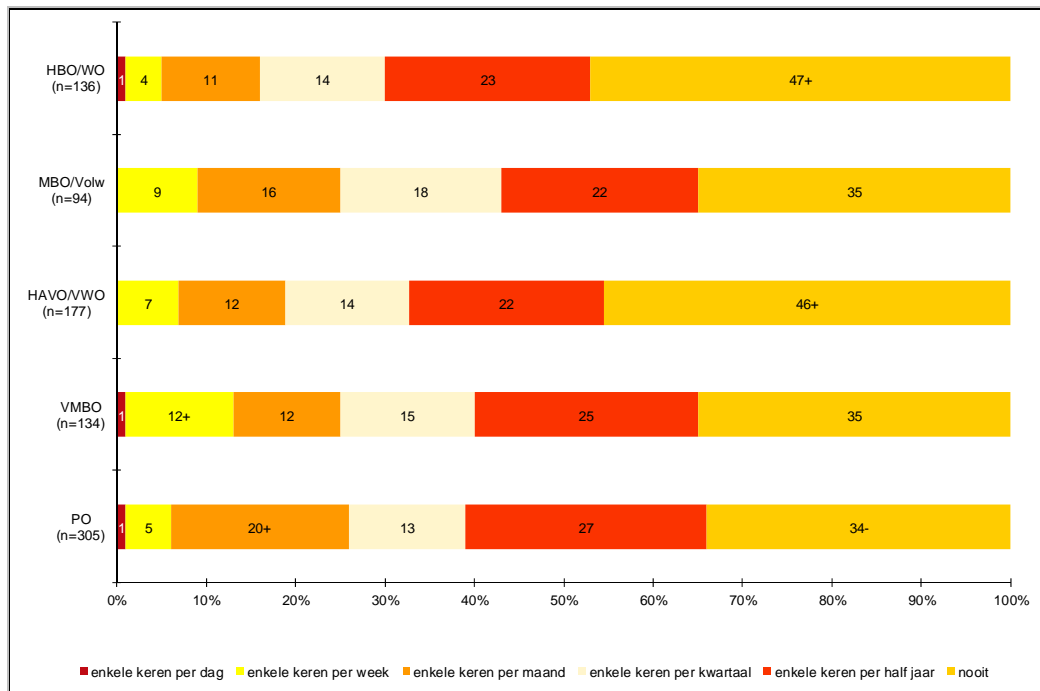
Bron: TNS NIPO, 2012

Op totaalniveau neemt de gebruikersfrequentie van deze vorm van digitaal leermateriaal ook af ten opzichte van 2011. Het aantal docenten dat nooit zelf digitaal leermateriaal maakt met alleen foto's en illustraties neemt toe ten opzichte van 2011 (van 23% naar 32%).

5.1.4 Maken van digitaal leermateriaal met videoclip, animaties en geluidsfragmenten

Docenten uit het hoger onderwijs en voortgezet onderwijs maken minder gebruik van digitale leermaterialen met foto's, illustraties, videoclips, animaties en geluidsfragmenten dan docenten uit andere onderwijstypen.

45 | Zelf digitale leermaterialen maken waarin naast foto's en illustraties ook videoclips, animaties en geluidsfragmenten worden gebruikt?

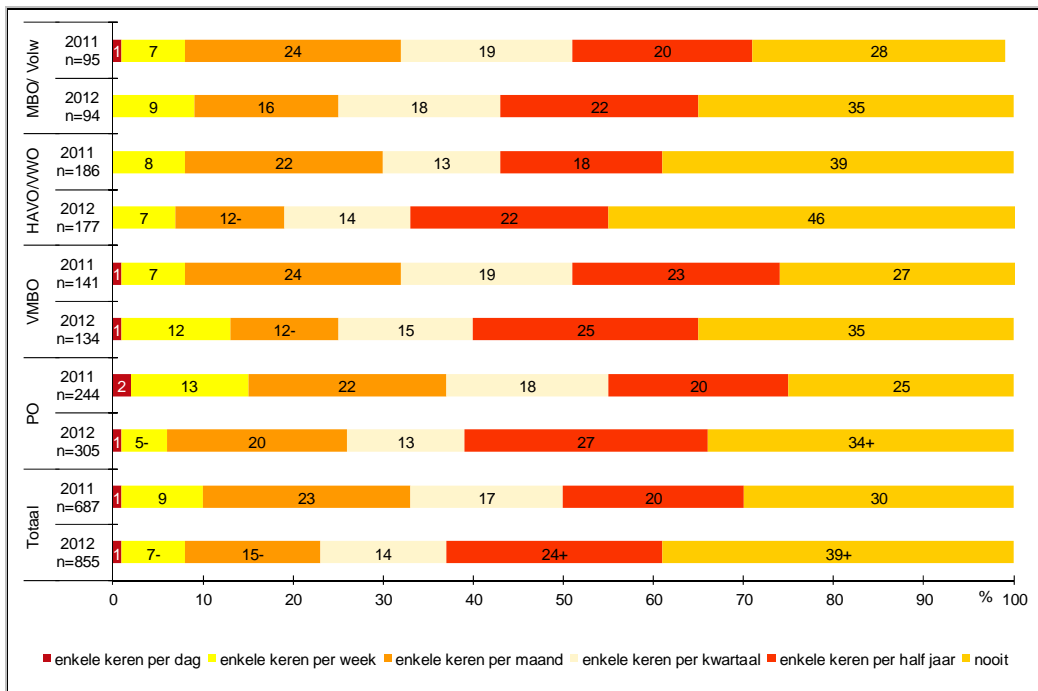

Bron: TNS NIPO, 2012

In het primair onderwijs maken docenten vaker maandelijks digitaal leermateriaal waar ook videoclip, animaties en geluidsfragmenten in zijn verwerkt (po: 20%). Docenten uit het hoger onderwijs en docenten in het voortgezet onderwijs geven vaker aan nooit dit soort digitale leermaterialen te maken (hbo/wo: 47% en havo/vwo: 46%).

Ook bij deze vorm van digitaal leermateriaal is in vergelijking met 2011 het zelf maken onder docenten uit het primair onderwijs afgenomen (po 2011: 25% nooit en 13% wekelijks, in 2012 po 34% nooit en 5% wekelijks).

46 | Zelf digitale leermaterialen maken waarin naast foto's en illustraties ook videoclips, animaties en geluidsfragmenten worden gebruikt? (2011 – 2012)

Significante verschillen weergegeven ten opzichte van 2011

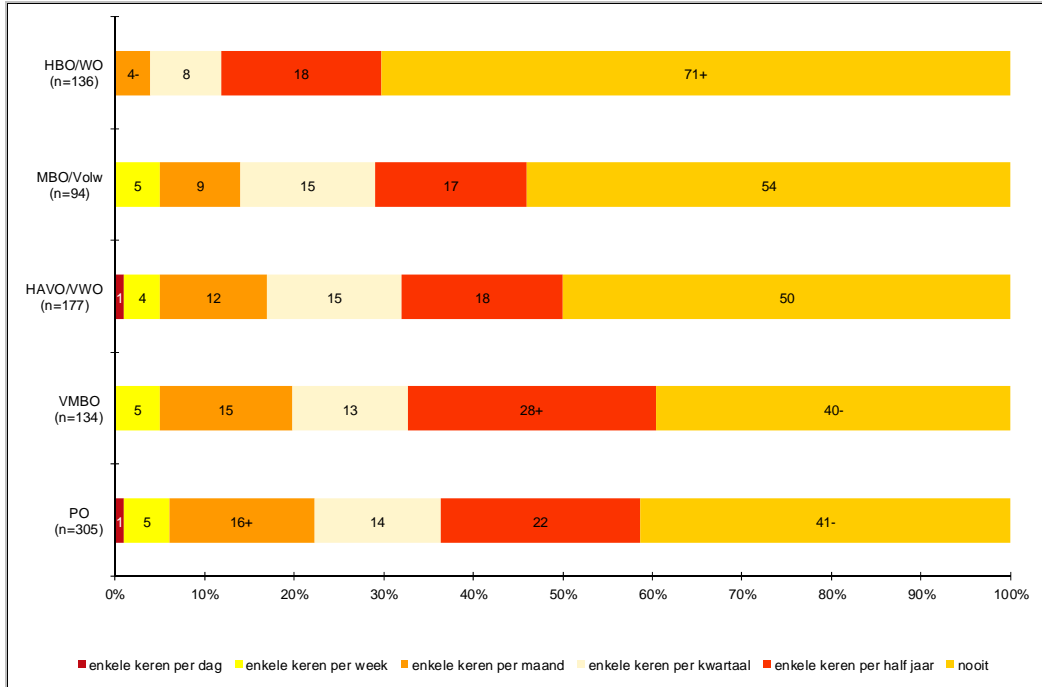
Bron: TNS NIPO, 2012

Op totaalniveau neemt de gebruikersfrequentie van deze vorm van digitaal leermateriaal af ten opzichte van 2011. Het aantal docenten dat nooit zelf digitaal leermateriaal maakt met daarin videoclips, animaties en geluidsfragmenten neemt toe ten opzichte van 2011 (van 30% naar 39%).

5.1.5 Bewerken van bestaand digitaal leermateriaal voor hergebruik

Docenten uit het hoger onderwijs bewerken minder vaak bestaand digitaal leermateriaal voor hergebruik dan gemiddeld (hbo/wo: 71% nooit).

47 | Bestaand digitaal leermateriaal met foto's, illustraties, videoclips, animaties en geluidsfragmenten bewerken voor hergebruik

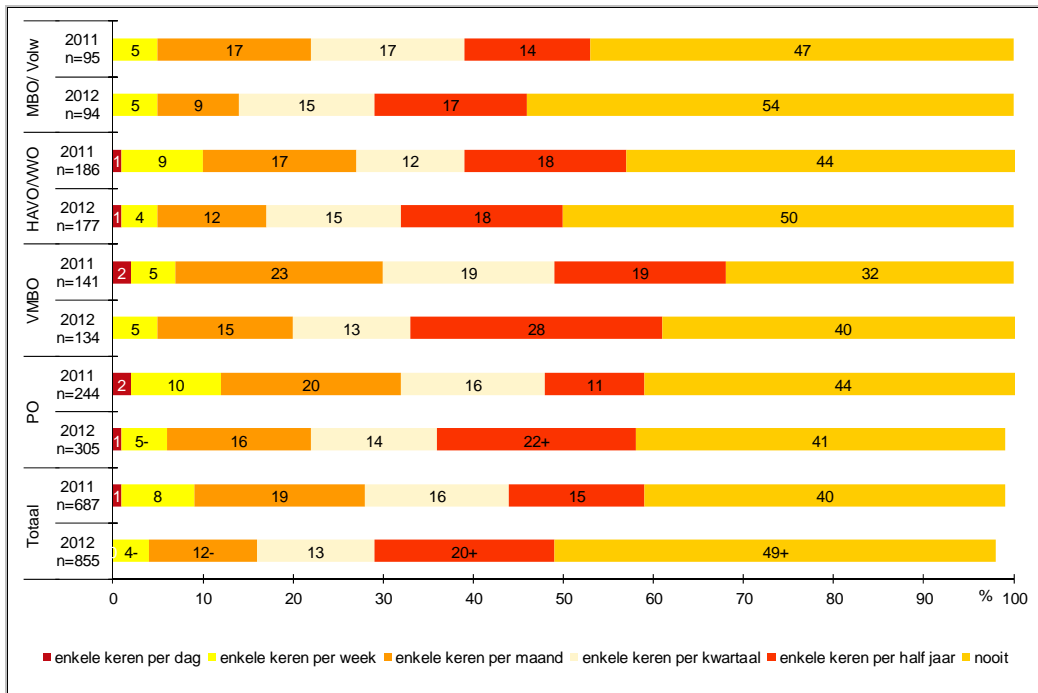

Bron: TNS NIPO, 2012

Docenten uit het primair onderwijs en docenten uit het voortgezet middelbaar beroepsonderwijs geven vaker aan dat men bestaand digitaal leermateriaal bewerkt.

In het primair onderwijs zien we, net als bij de andere vormen van het zelf maken van digitaal leermateriaal, een afname in frequent gebruik ten opzichte van 2011. Docenten in het primair onderwijs geven vaker aan halfjaarlijks bestaand materiaal te bewerken en minder vaak wekelijks (po2011: 11% halfjaarlijks en 10% wekelijks).

48 | Bestaand digitaal leermateriaal met foto's, illustraties, videoclip, animaties en geluidsfragmenten bewerken voor hergebruik (2011 – 2012)

Significante verschillen weergegeven ten opzichte van 2011

Bron: TNS NIPO, 2012

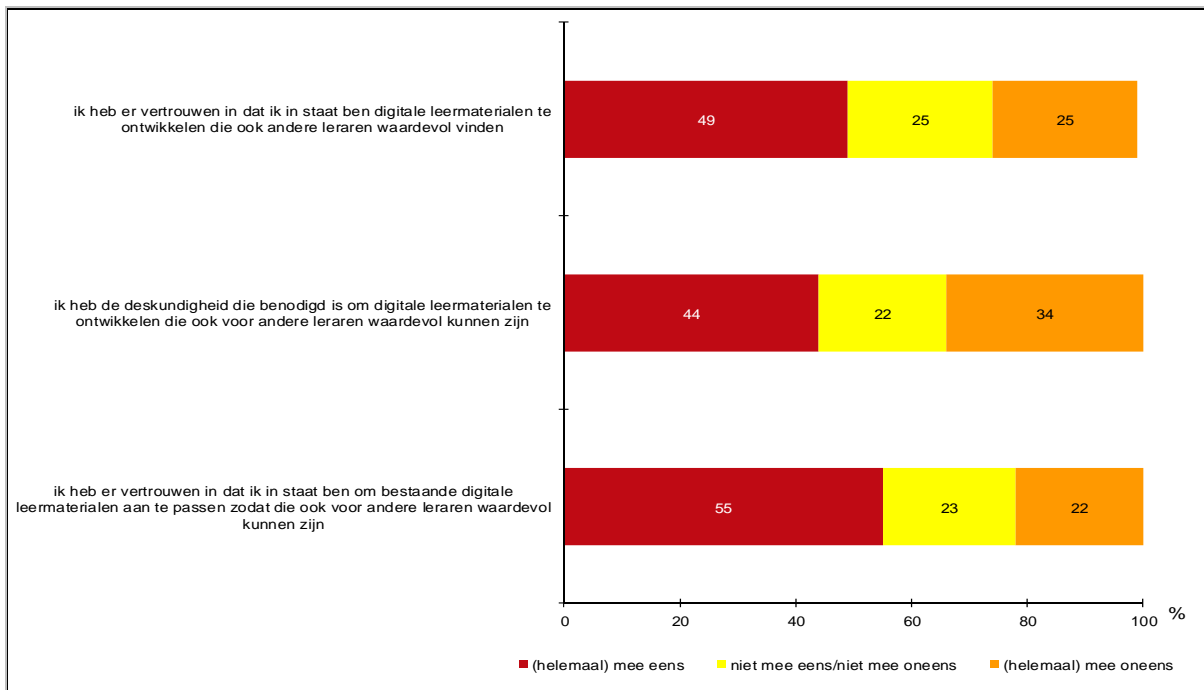
Op totaalniveau neemt wederom de frequentie af waarbij docenten bestaand digitaal leermateriaal bewerken voor hergebruik. Het percentage docenten dat nooit digitaal materiaal bewerkt voor hergebruik neemt toe ten opzichte van 2011 (40% naar 49%).

5.2 Vertrouwen in eigen deskundigheid om digitaal leermateriaal te maken

Nu we hebben gezien dat docenten over het algemeen bereid zijn digitale leermaterialen te gebruiken en te delen met andere docenten rest nog de vraag hoe zij aankijken tegen hun eigen deskundigheid: denkt men zelf bekwaam te zijn om digitale leermaterialen te ontwikkelen?

Men heeft er meer vertrouwen in dat men in staat is materialen aan te passen dan daadwerkelijk waardevolle digitale materialen te ontwikkelen. Iets meer dan de helft van de docenten (55%) geeft aan er vertrouwen in te hebben dat hij/zij zelf in staat is om bestaande digitale leermaterialen aan te passen zodat die ook voor andere leraren waardevol kunnen zijn. Ongeveer de helft van de docenten (49%) heeft er vertrouwen in dat hij/zij in staat is digitale leermaterialen te ontwikkelen die ook andere leraren waardevol vinden. 44% geeft aan ook de deskundigheid in huis te hebben die hiervoor nodig is. Een derde (34%) denkt deze deskundigheid echter niet te bezitten.

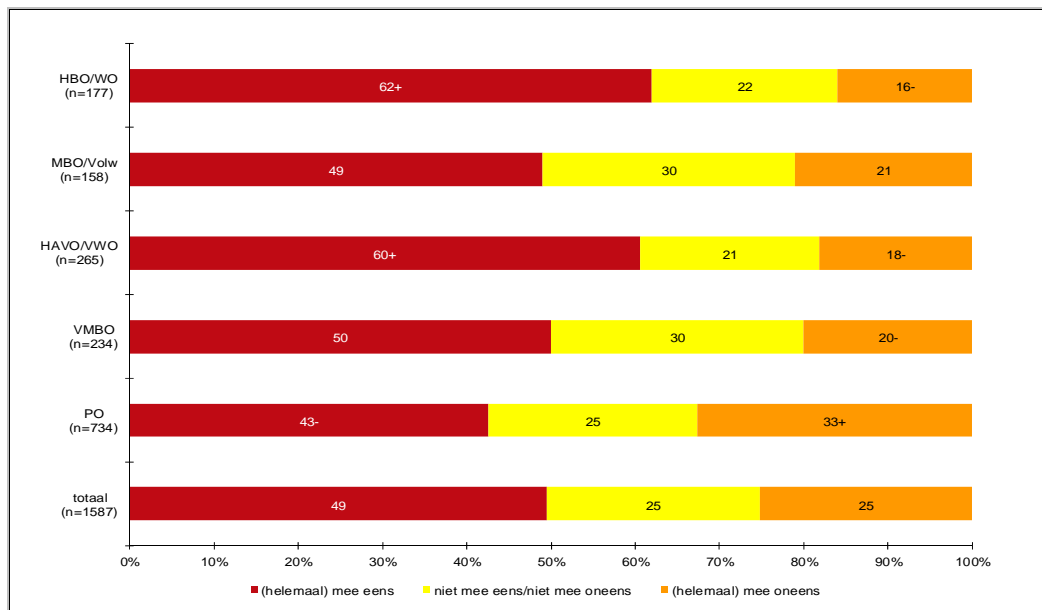
49 | Vertrouwen in eigen bekwaamheid en deskundigheid (totaal n=1.587)

Bron: TNS NIPO, 2012

In de volgende grafieken zijn de uitkomsten per schooltype weergegeven. Opvallend is dat docenten in het primair onderwijs minder vertrouwen hebben in hun eigen bekwaamheid. Docenten in het primair onderwijs denken minder vaak dan gemiddeld dat zij in staat zijn om digitale leermaterialen te ontwikkelen die ook andere leraren waardevol vinden (43% versus 49% gemiddeld). Zij denken ook minder vaak de deskundigheid hiervoor te bezitten (36% versus 44% gemiddeld) en zij geven minder vaak dan gemiddeld aan vertrouwen te hebben dat ze in staat zijn digitale leermaterialen aan te passen zodat ze waardevol zijn voor andere leraren (49% versus 55% gemiddeld).

50 | Ik heb er vertrouwen in dat ik in staat ben digitale leermaterialen te ontwikkelen die ook andere leraren waardevol vinden – naar schooltype

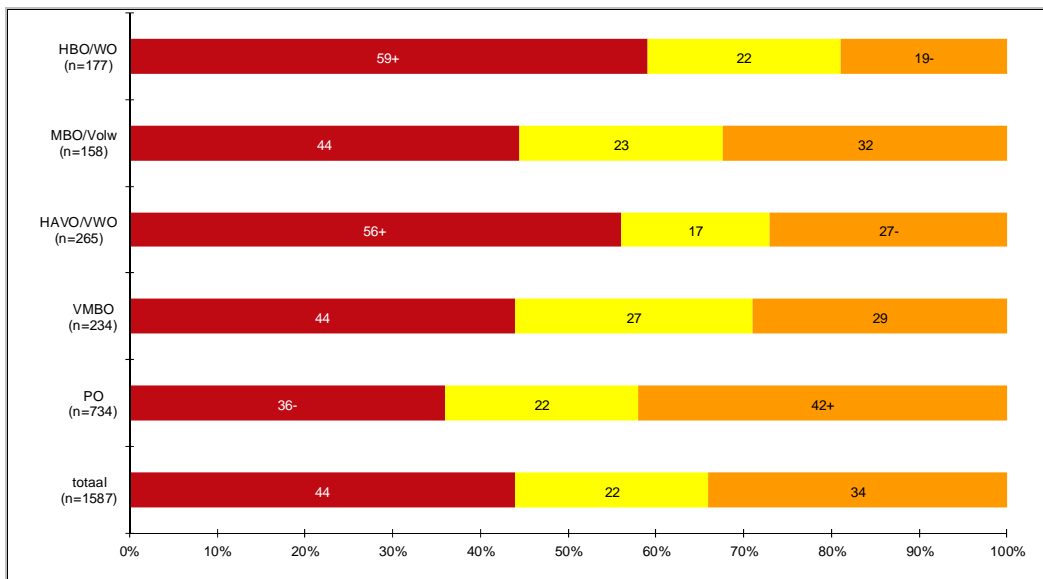

Bron: TNS NIPO, 2012

Docenten uit het voortgezet onderwijs en in het hoger onderwijs hebben juist meer vertrouwen in hun eigen kunnen: zij hebben er vaker vertrouwen in dat ze in staat zijn om digitale leermaterialen te ontwikkelen die ook andere leraren waardevol vinden (havo/vwo: 60%, hbo/wo: 62% versus 49% gemiddeld), zij denken ook vaker de deskundigheid hiervoor te bezitten (havo/vwo: 56%, hbo/wo: 59% versus 44% gemiddeld) en geven vaker dan gemiddeld aan er vertrouwen in te hebben dat ze bestaande digitale leermaterialen kunnen aanpassen zodat ze waardevol zijn voor andere leraren (havo/vwo: 65%, hbo/wo: 68% versus 55% gemiddeld).

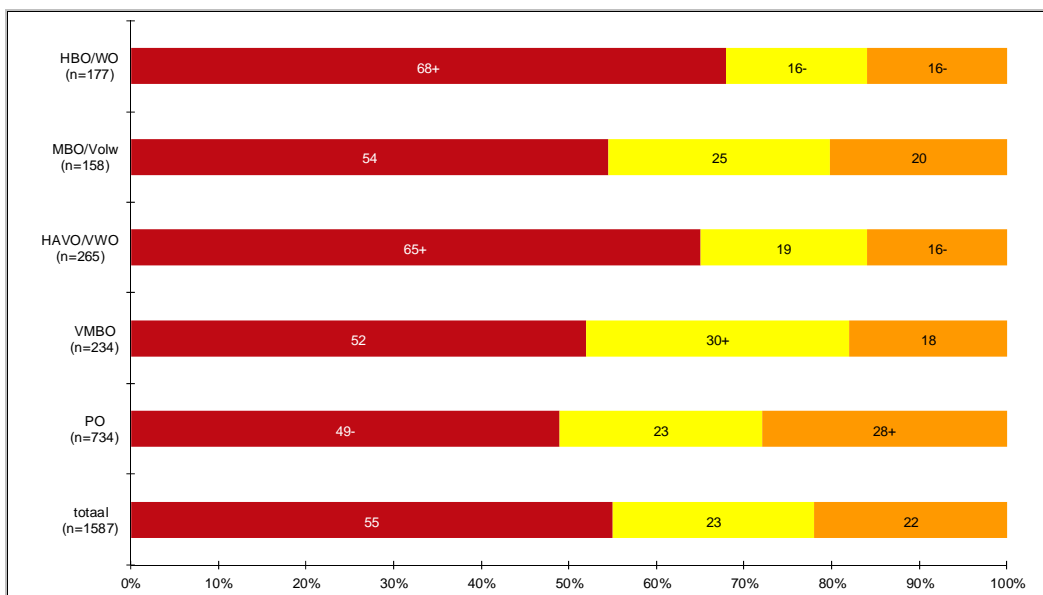

51 | Ik heb de deskundigheid die benodigd is om digitale leermaterialen te ontwikkelen die ook voor andere leraren waardevol kunnen zijn – naar schooltype

Bron: TNS NIPO, 2012

52 | Ik heb er vertrouwen in dat ik in staat ben om bestaande digitale leermaterialen aan te passen zodat die ook voor andere leraren waardevol kunnen zijn – naar schooltype

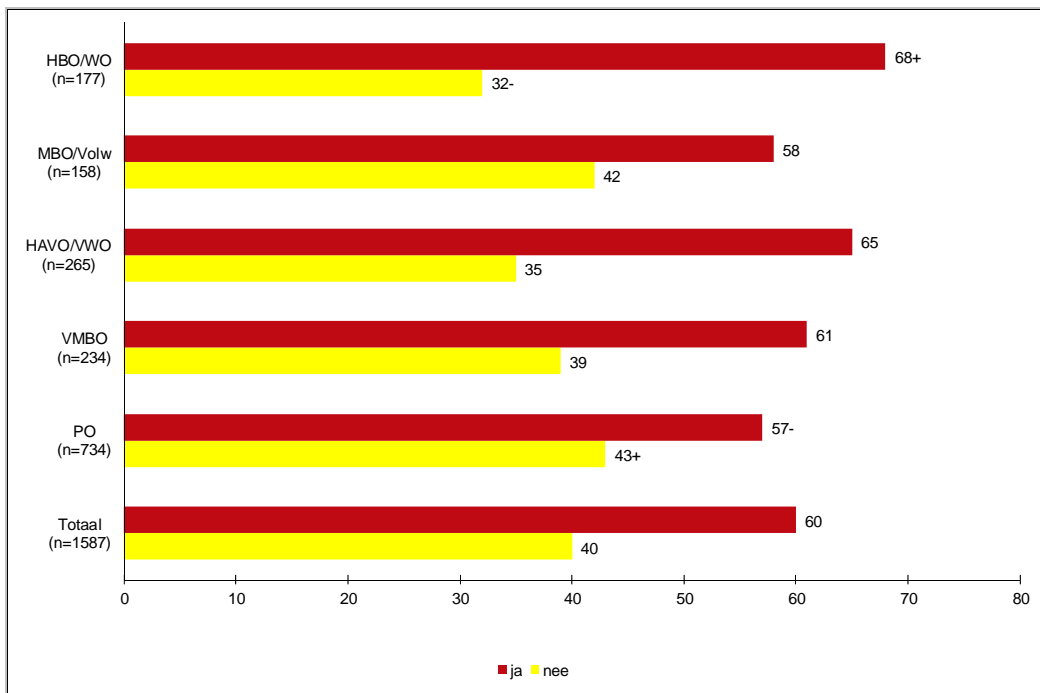
Bron: TNS NIPO, 2012

6 Over het delen van digitaal leermateriaal

6.1 Het delen van materiaal op school of via internet

Iets meer dan de helft van de docenten geeft aan dat men soms digitale leermaterialen deelt op school of via het internet (60%). In het hoger onderwijs delen docenten vaker digitaal leermateriaal (68%) en in het primair onderwijs juist minder vaak (57%).

53 | Deelt u soms digitale leermaterialen, op uw school of via internet?

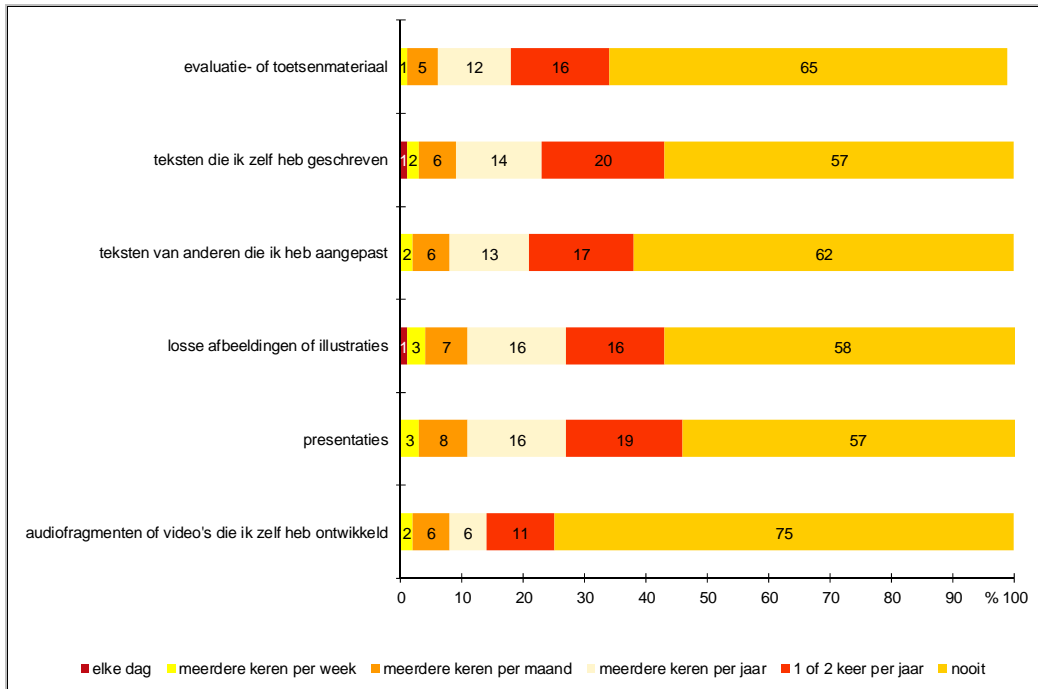
Bron: TNS NIPO, 2012

In de volgende paragraaf gaan we verder in op wat voor soort digitale leermaterialen docenten delen via het internet en via school.

6.1.1 Delen van digitaal leermateriaal via internet

Aan de docenten die hebben aangegeven digitaal leermateriaal te delen, is gevraagd in welke vorm zij dit doen via het internet.

54 | Ik heb in het voorbije jaar digitaal materiaal via Internet gedeeld in de vorm van... (totaal n=953)

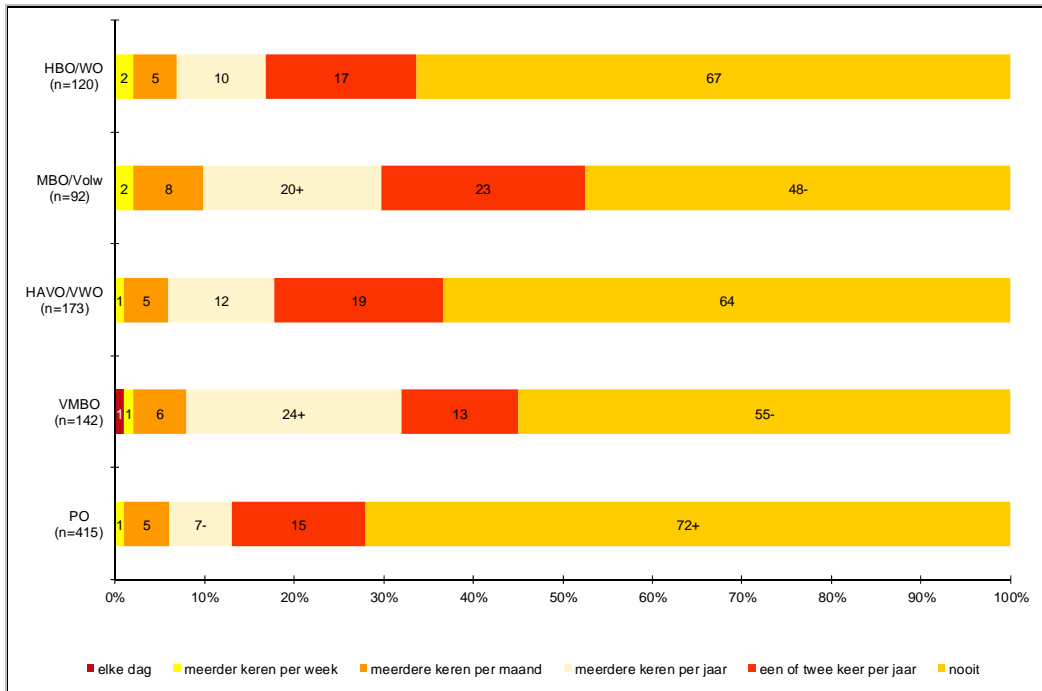
Bron: TNS NIPO, 2012

Docenten geven het vaakst aan dat ze digitaal leermateriaal delen in de vorm van teksten die ze zelf hebben geschreven (43% minimaal jaarlijks), losse afbeeldingen of illustraties (42% minimaal jaarlijks) en presentaties (43% minimaal jaarlijks).

Dat docenten digitaal leermateriaal delen in de vorm van audiofragmenten of video's die ze zelf hebben ontwikkeld komt verhoudingsgewijs minder vaak voor; 75% geeft aan dit nooit te doen.

In het primair onderwijs wordt er door bijna driekwart van de docenten aangegeven dat men nooit digitale leermaterialen deelt via internet in de vorm van evaluatie- en toetsmateriaal (72%). In het vmbo en in het middelbaar beroepsonderwijs wordt door docenten vaker meerdere keren per jaar deze vorm van digitale leermiddelen gedeeld via internet (vmbo: 24%, mbo: 20%).

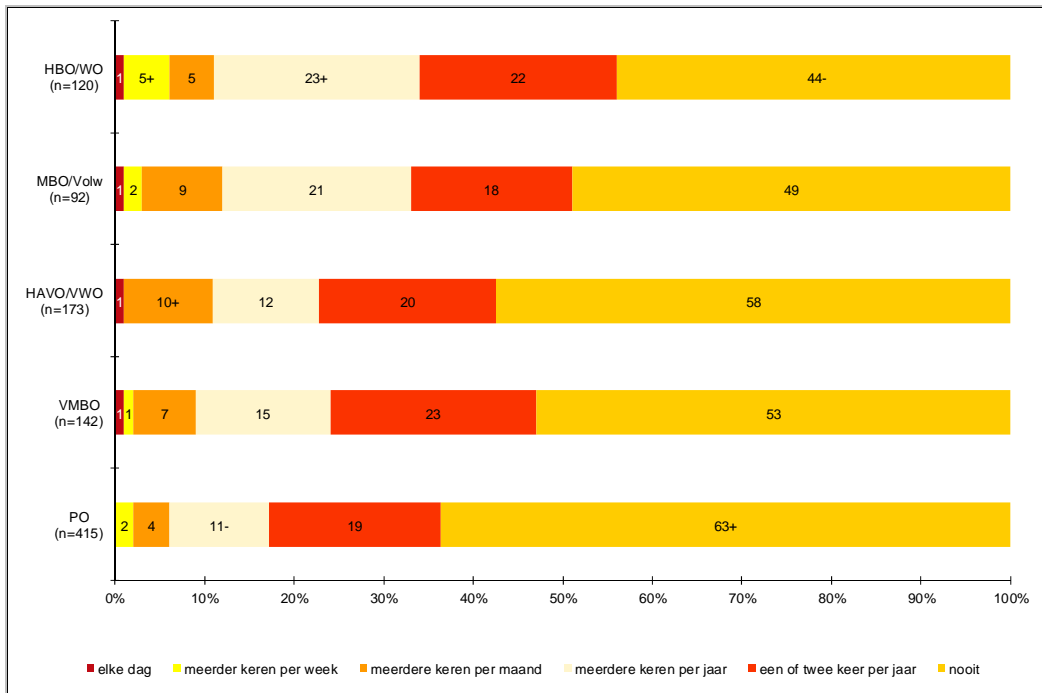
55 | Ik heb in het voorbije jaar digitale leermaterialen gedeeld via internet – in de vorm van evaluatie- en toetsmateriaal (naar onderwijstype)

Bron: TNS NIPO, 2012

Docenten in het hoger onderwijs delen vaker meerdere keren per jaar digitale leermaterialen via internet in de vorm van teksten die ze zelf hebben geschreven (23%). In het primair onderwijs geven de docenten vaker dan gemiddeld aan dat ze deze vorm van digitale leermaterialen niet delen via internet (63%).

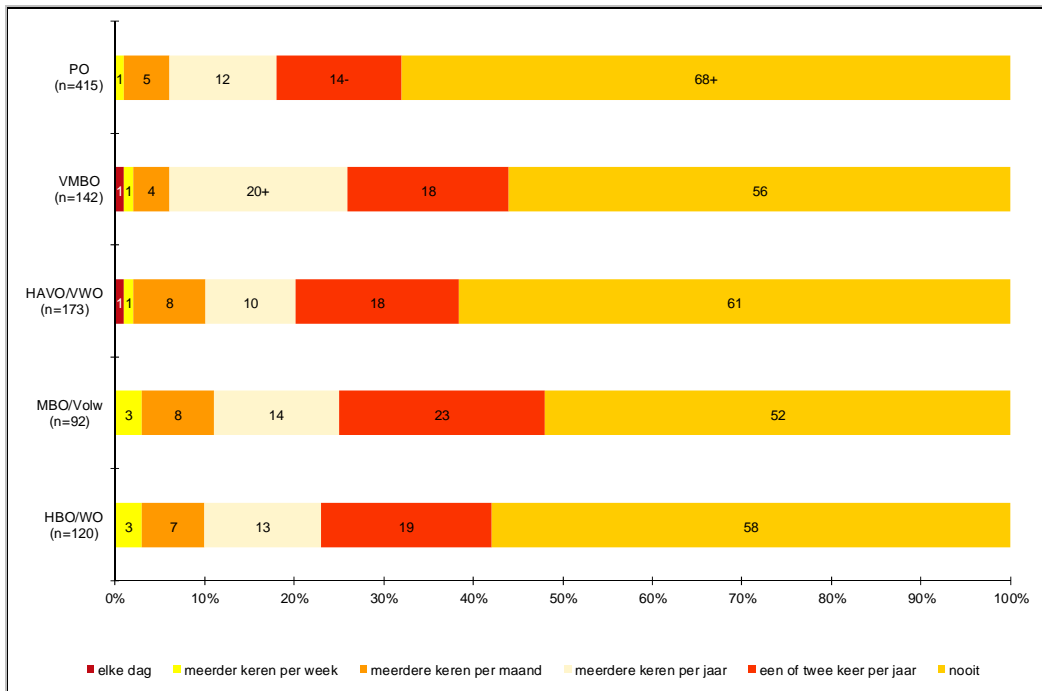
56 | Ik heb in het voorbije jaar digitale leermaterialen gedeeld via internet – in de vorm van teksten die ik zelf heb geschreven (naar onderwijstype)

Bron: TNS NIPO, 2012

Ook als het gaat om teksten van anderen die zijn aangepast geven docenten in het primair onderwijs vaker aan deze digitale leermaterialen niet te delen via internet (68%).

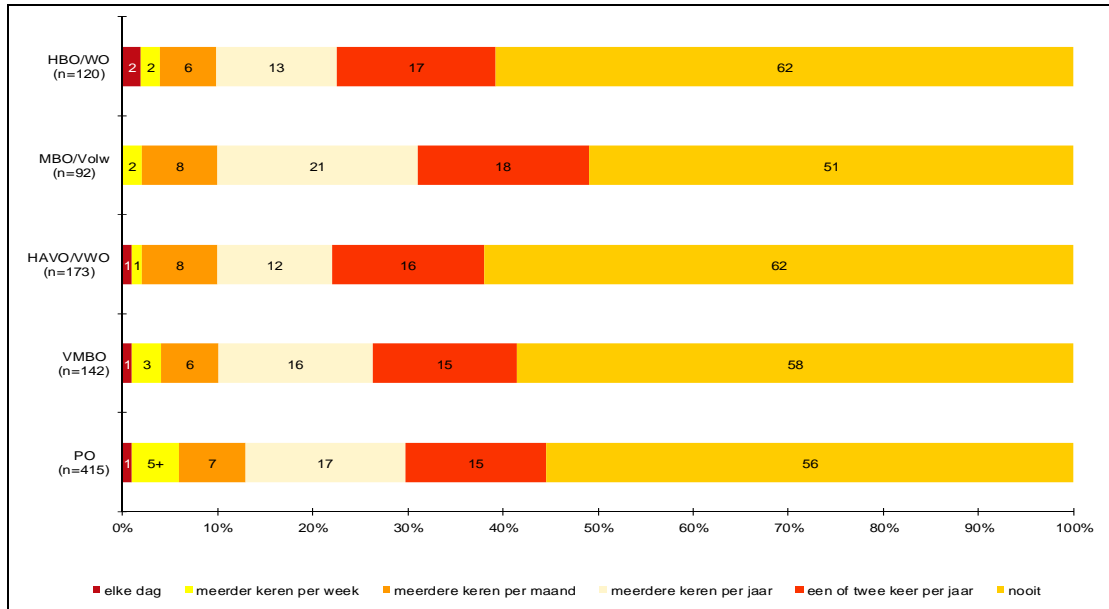
57 | Ik heb in het voorbije jaar digitale leermaterialen gedeeld via internet – in de vorm van teksten van anderen die ik heb aangepast (naar onderwijstype)

Bron: TNS NIPO, 2012

Het delen van digitaal leermateriaal via internet in de vorm van losse afbeeldingen of illustraties wordt vaker meerdere keren per week gedaan door docenten uit het primair onderwijs (5%).

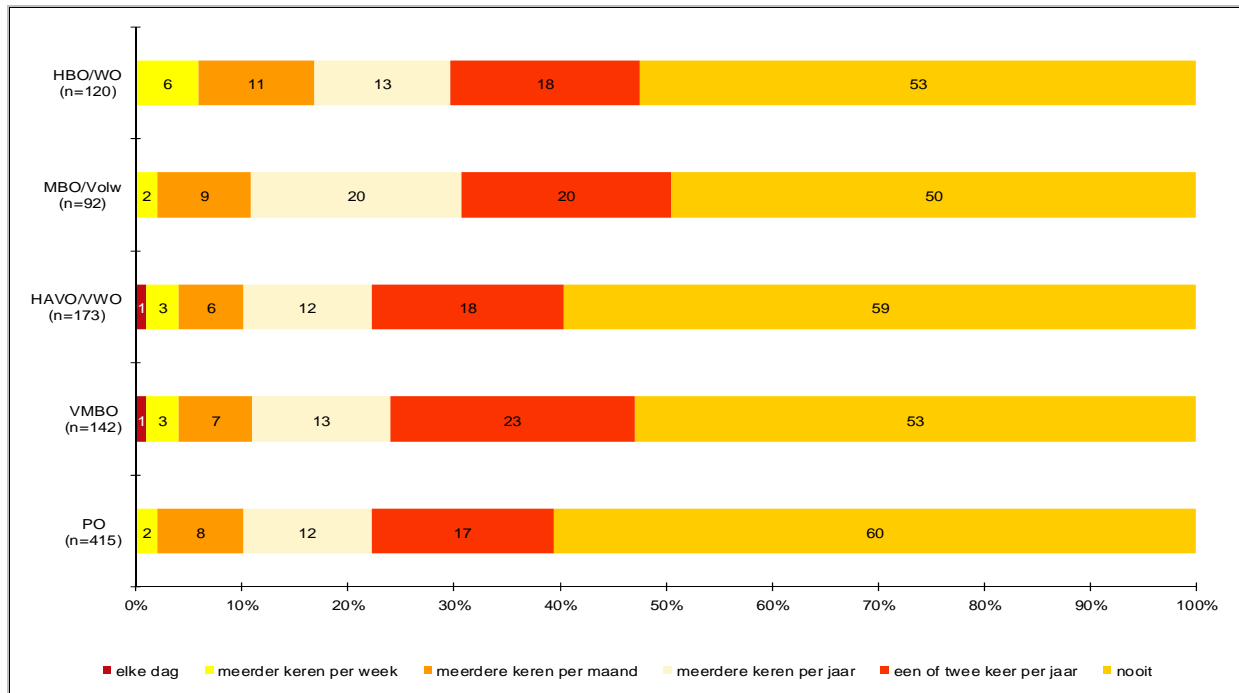
58 | Ik heb in het voorbije jaar digitale leermaterialen gedeeld via internet – in de vorm van losse afbeeldingen of illustraties (naar onderwijstype)

Bron: TNS NIPO, 2012

Er zijn geen opvallende verschillen in het delen van presentaties. Docenten uit de verschillende onderwijstypen delen ongeveer even vaak digitaal leermateriaal in de vorm van presentaties via het internet. Ruim de helft van de docenten uit alle onderwijstypen geeft aan nooit digitale presentaties te delen via het internet.

59 | Ik heb in het voorbije jaar digitale leermaterialen gedeeld via internet – in de vorm van presentaties (naar onderwijstype)

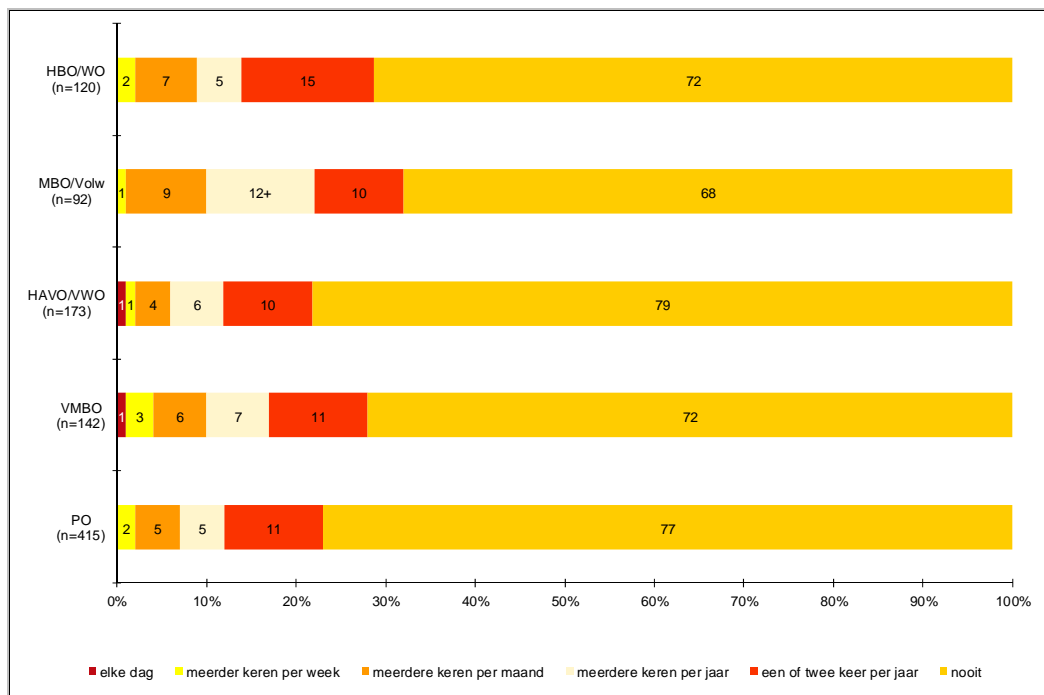

Bron: TNS NIPO, 2012

Docenten delen zelden audiofragmenten via internet. Ondanks het feit dat docenten uit het middelbaar beroepsonderwijs vaker meerdere keren per jaar digitaal leermateriaal delen via internet in de vorm van audiofragmenten (12%), zien we ook hier geen opvallende verschillen tussen de verschillende onderwijstypen. Het merendeel van de docenten (ongeveer 70%) geeft aan nooit digitale leermaterialen te delen via internet in de vorm van audiofragmenten.

60 | Ik heb in het voorbije jaar digitale leermaterialen gedeeld via internet – in de vorm van audiofragmenten of video's die ik zelf heb ontwikkeld of bewerkt (naar onderwijstype)

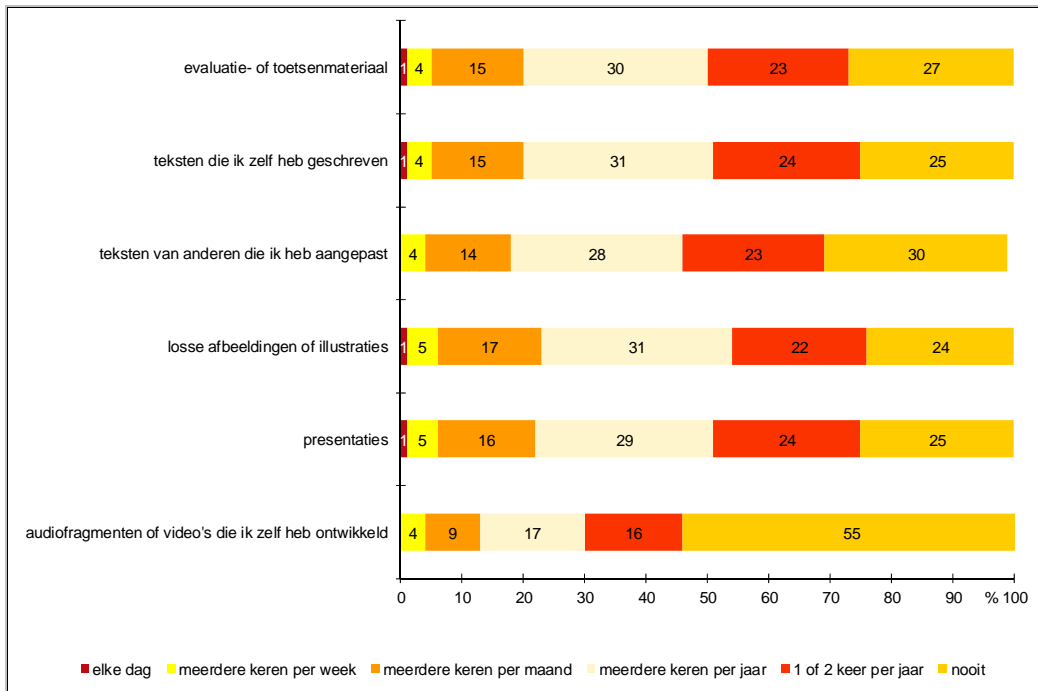

Bron: TNS NIPO, 2012

6.1.2 Delen van digitaal leermateriaal op school

Aan de docenten die hebben aangegeven digitaal leermateriaal te delen is ook gevraagd of zij dit via school zouden doen. Onderstaande grafiek geeft hier inzicht in. Het eerste wat opvalt, is dat docenten vaker digitaal leermateriaal delen via school dan via het internet. Het delen van digitaal leermateriaal in de vorm van audiofragmenten gebeurt ook via school het minst vaak; ruim de helft zegt dit nooit te doen.

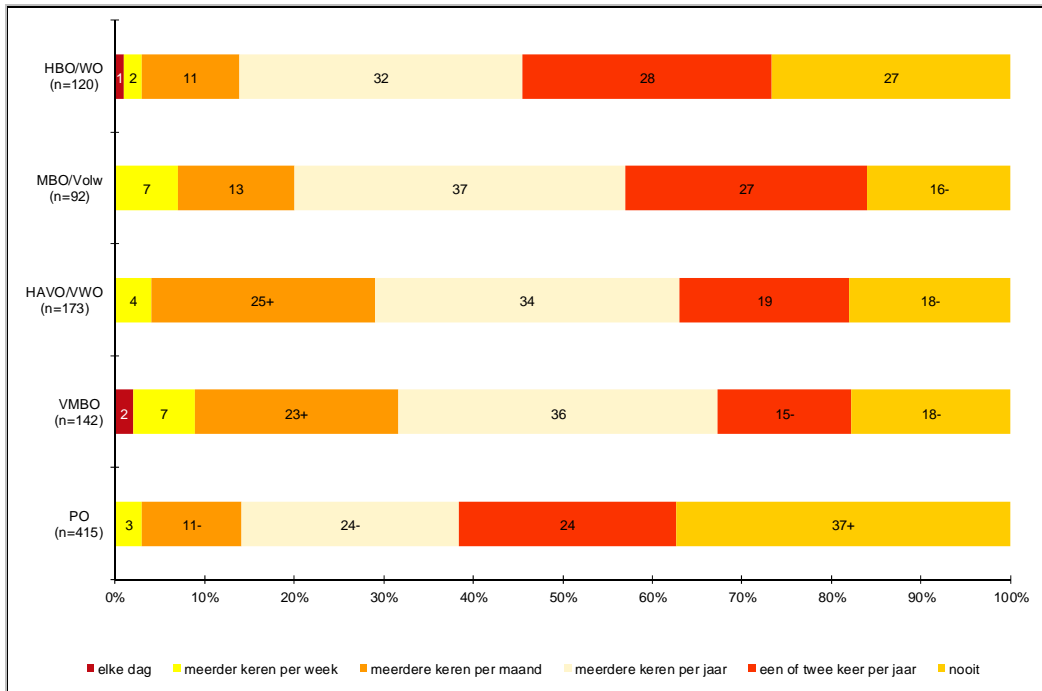
61 | Ik heb materiaal gedeeld in de vorm van... (totaal n=953)

Bron: TNS NIPO, 2012

In het primair onderwijs wordt minder vaak digitaal leermateriaal (in de vorm van evaluatie- en toetsmateriaal) gedeeld via school. Vooral docenten uit het voortgezet onderwijs en uit het voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs delen vaker maandelijks digitaal leermateriaal in deze vorm via school (havo/vwo: 25% en vmbo: 23%).

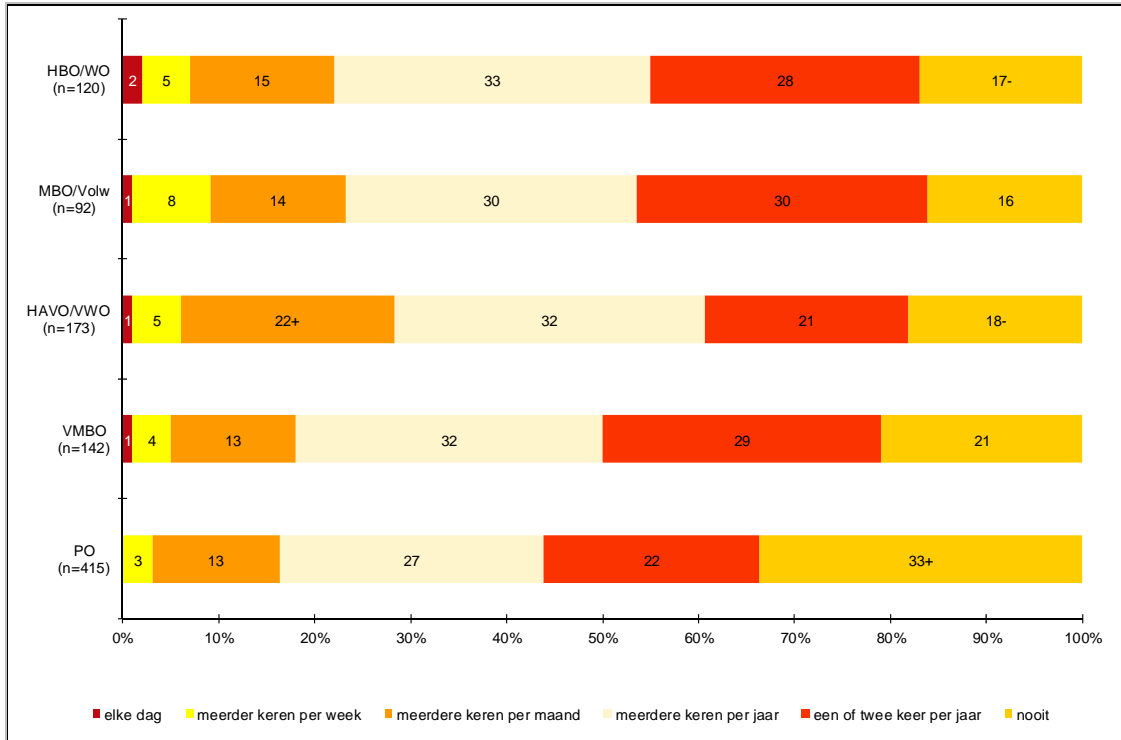
62 | Ik heb in het voorbije jaar digitale leermaterialen gedeeld via school – in de vorm van evaluatie- en toetsmateriaal (naar onderwijstype)

Bron: TNS NIPO, 2012

In het primair onderwijs geven docenten vaker dan gemiddeld aan dat ze geen digitale leermaterialen delen via school in de vorm van teksten die ze zelf hebben geschreven (33%). Docenten uit het voortgezet onderwijs delen vaker (minimaal maandelijks) digitaal leer materiaal in de vorm van teksten die ze zelf hebben geschreven binnen de eigen school havo/vwo: 22).

63 | Ik heb in het voorbije jaar digitale leer materialen gedeeld via school – in de vorm van teksten die ikzelf heb geschreven (naar onderwijstype)

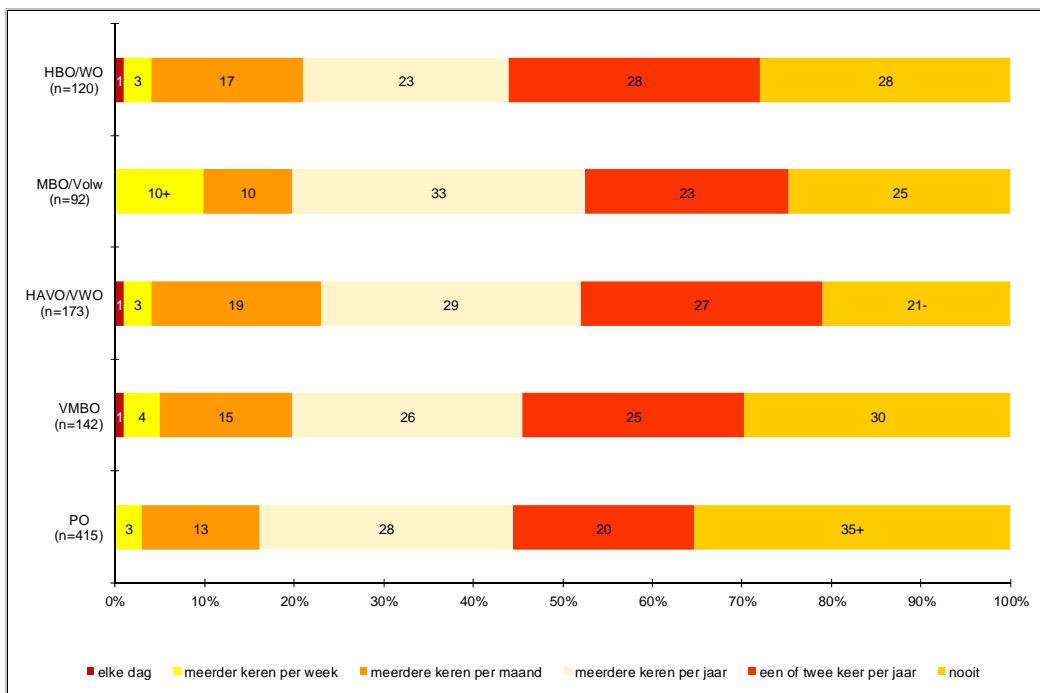

Bron: TNS NIPO, 2012

Docenten uit het voortgezet onderwijs geven minder vaak aan geen digitale leermiddelen (in de vorm van teksten van anderen die ze zelf hebben aangepast) te delen via school dan gemiddeld (havo/vwo: 21%). Wederom geven docenten in het primair onderwijs het vaakst aan dat ze geen digitaal leermateriaal delen in de vorm van teksten van anderen die ze zelf hebben aangepast (po: 35%).

Docenten uit het middelbaar beroepsonderwijs delen vaker dan gemiddeld meerdere keren per week via school digitaal leermateriaal van anderen dat ze zelf hebben aangepast (mbo 10%).

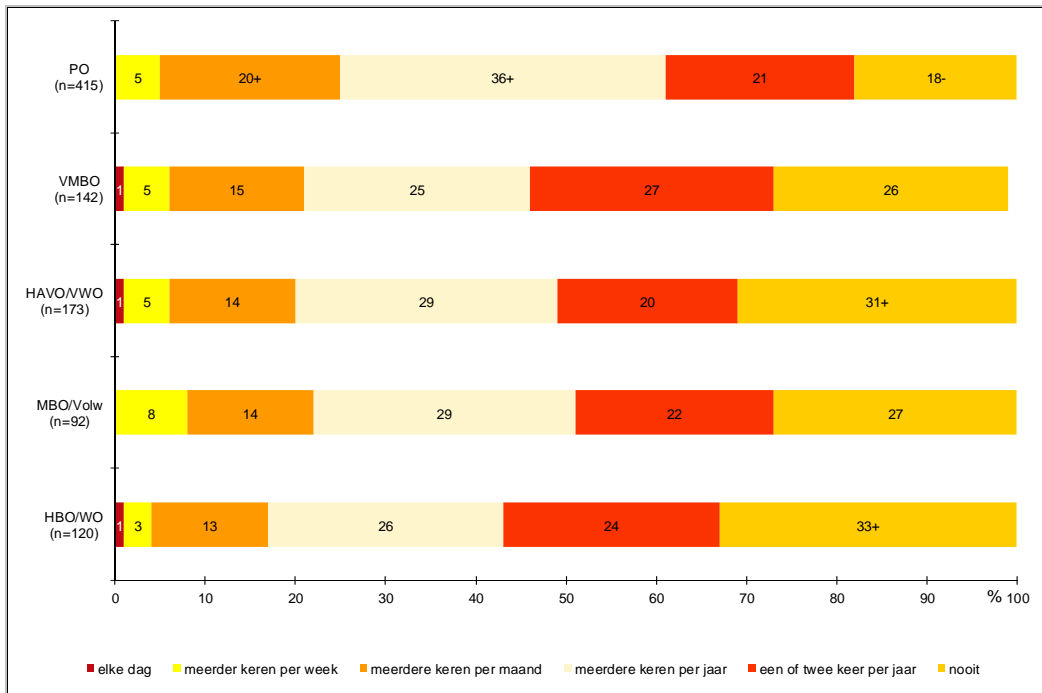
64 | Ik heb in het voorbije jaar digitale leermaterialen gedeeld via school – in de vorm van teksten van anderen die ik heb aangepast (naar schooltype)

Bron: TNS NIPO, 2012

Docenten uit het primair onderwijs delen vaker (maandlijks en jaarlijks) hun digitale afbeeldingen of illustraties dan gemiddeld. In het hoger onderwijs en het voortgezet onderwijs worden deze materialen juist vaker niet gedeeld (hbo/wo: 33% en havo/vwo: 31%).

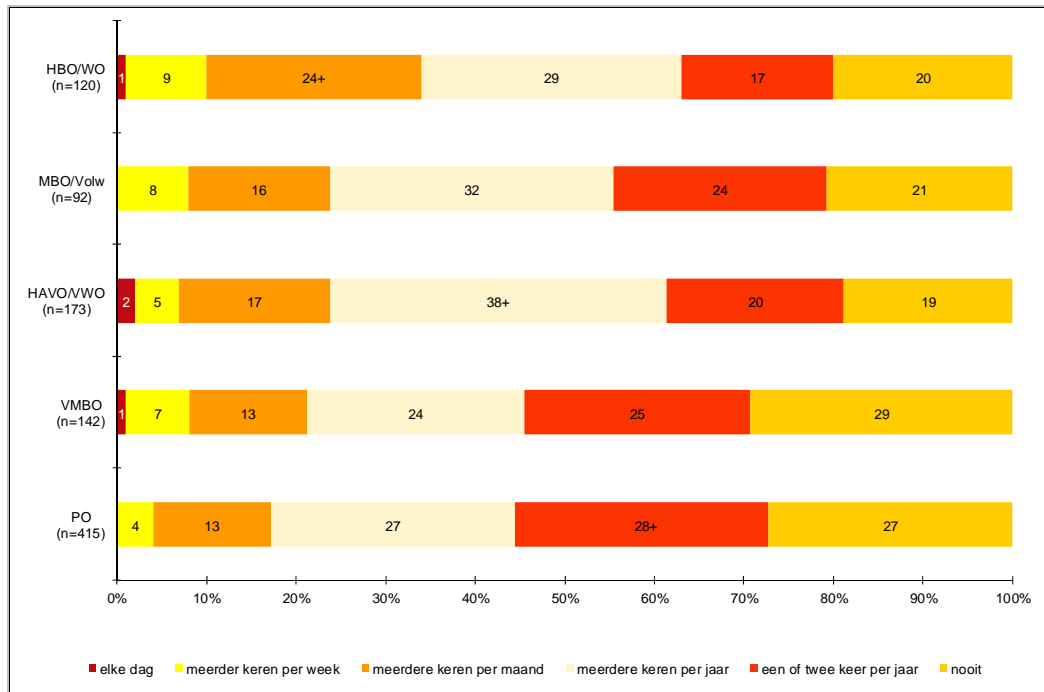
65 | Ik heb in het voorbije jaar digitale leermaterialen gedeeld via school – in de vorm van losse afbeeldingen of illustraties (naar schooltype)

Bron: TNS NIPO, 2012

In het hoger onderwijs delen docenten vaker meerdere keren per maand presentaties in de eigen school (hbo/wo: 24%). In het voortgezet onderwijs komt dit ook vaker voor, maar dan jaarlijks (havo/vwo: 38%).

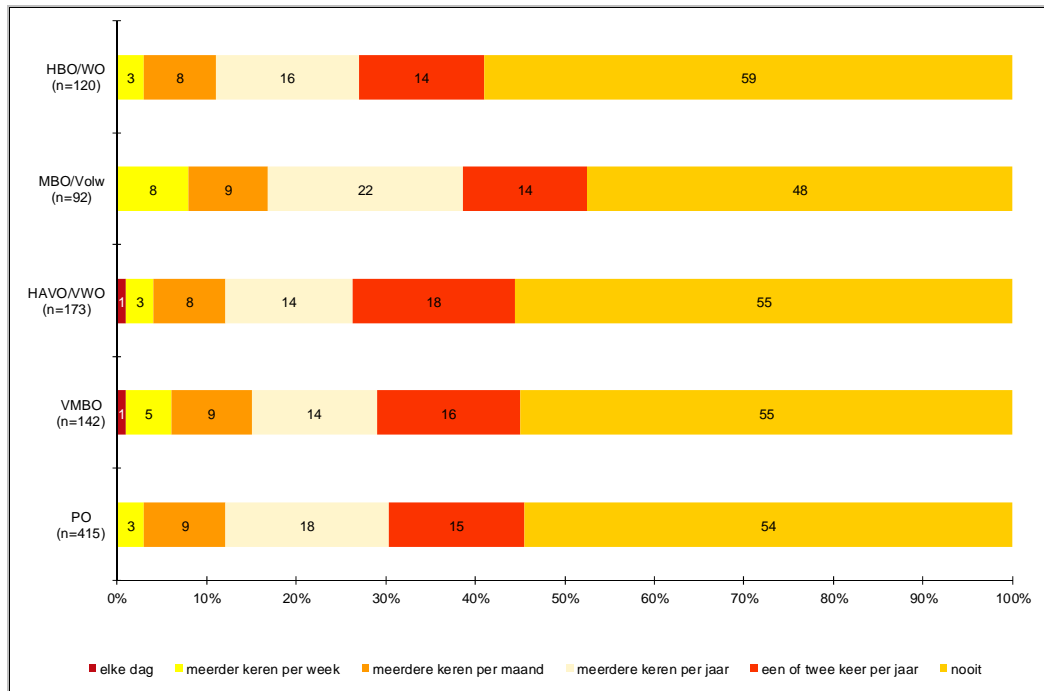
66 | Ik heb in het voorbije jaar digitale leermaterialen gedeeld via school – in de vorm van presentaties

Bron: TNS NIPO, 2012

Docenten delen in alle onderwijslagen even frequent digitaal audiomateriaal. Er zijn geen opvallende verschillen tussen de onderwijstypen. Ongeveer de helft van de docenten deelt binnen de eigen school nooit digitale audiofragmenten die ze zelf hebben ontwikkeld of bewerkt.

67 | Ik heb in het voorbije jaar digitale leermaterialen gedeeld via school – in de vorm van audiofragmenten of video's die ikzelf heb ontwikkeld of bewerkt

Bron: TNS NIPO, 2012

6.2 Vertrouwen om te delen

In deze paragraaf wordt bekeken in hoeverre docenten vertrouwen hebben in het ontwikkelde of aangepaste digitaal leermateriaal dat men deelt en ook in de docenten met wie men het deelt.

Van de docenten die geen digitaal materiaal delen, geeft een vijfde aan dat men vreest dat het digitale leermateriaal niet nuttig is voor anderen. Daarnaast geven docenten die geen digitaal leermateriaal delen ook iets vaker aan dat ze bang zijn dat hun gebrek aan expertise duidelijk wordt (13%).

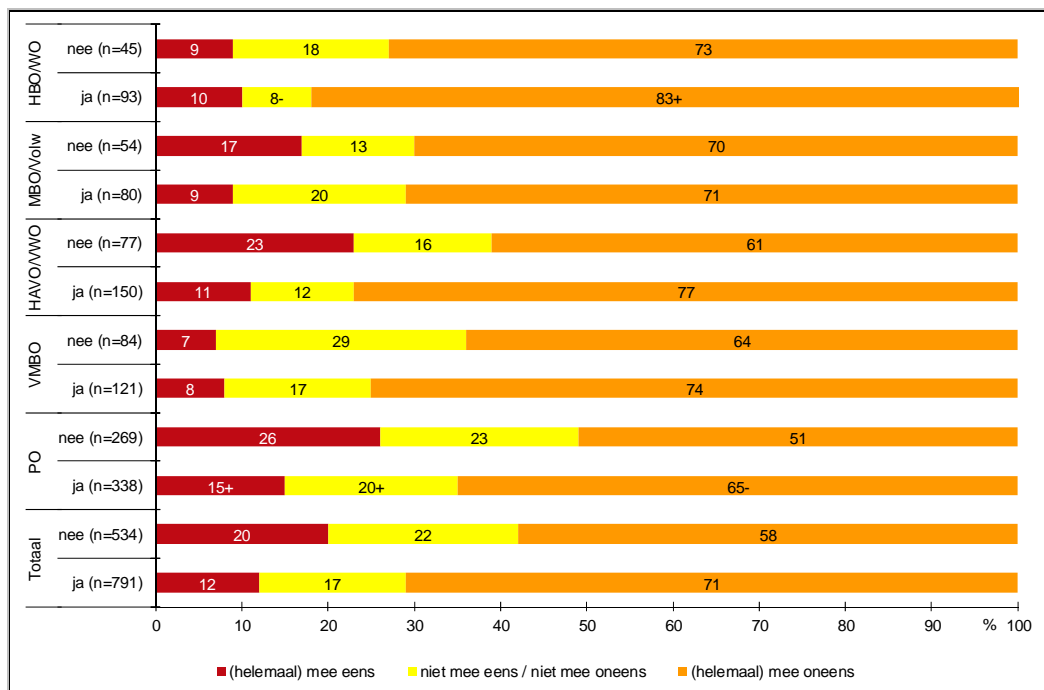
68 | Vrees bij delen van ontwikkelde of aangepaste digitale leermaterialen

% vreest dat...	Deelt materiaal (n=953)	Deelt geen materiaal (n=634)
... de digitale leermaterialen niet nuttig zijn voor anderen	12	20
... de digitale leermaterialen fouten bevatten	11	10
... ze mijn digitale leermaterialen niet waarderen	7	10
... mijn gebrek aan expertise duidelijk wordt	7	13
... ze denken dat ik een slechte leraar ben	3	2
geen van deze	75	65

Van de docenten die soms digitaal leermateriaal delen met anderen, op uw school of via het internet, geeft een ruime meerderheid aan niet te vrezen dat zijn/haar gebrek aan expertise duidelijk wordt (71%) bij het delen van het materiaal. Ruim een tiende (12% (helemaal) mee eens) geeft aan te vrezen dat zijn/haar gebrek aan expertise wel naar voren komt. Een op de zes docenten is het hier niet eens, maar ook niet oneens (17%). In het primair onderwijs is deze vrees iets groter dan gemiddeld: 15% deelt deze angst.

Onder docenten die geen digitaal leermateriaal delen, is deze angst groter dan onder docenten die wel digitaal leermateriaal met anderen delen: een op de vijf docenten (20%) vreest dat zijn/haar gebrek naar voren komt.

69 | Vrees bij delen van ontwikkelde of aangepaste digitale leermaterialen: Ik vrees dat mijn gebrek aan expertiseduidelijk wordt

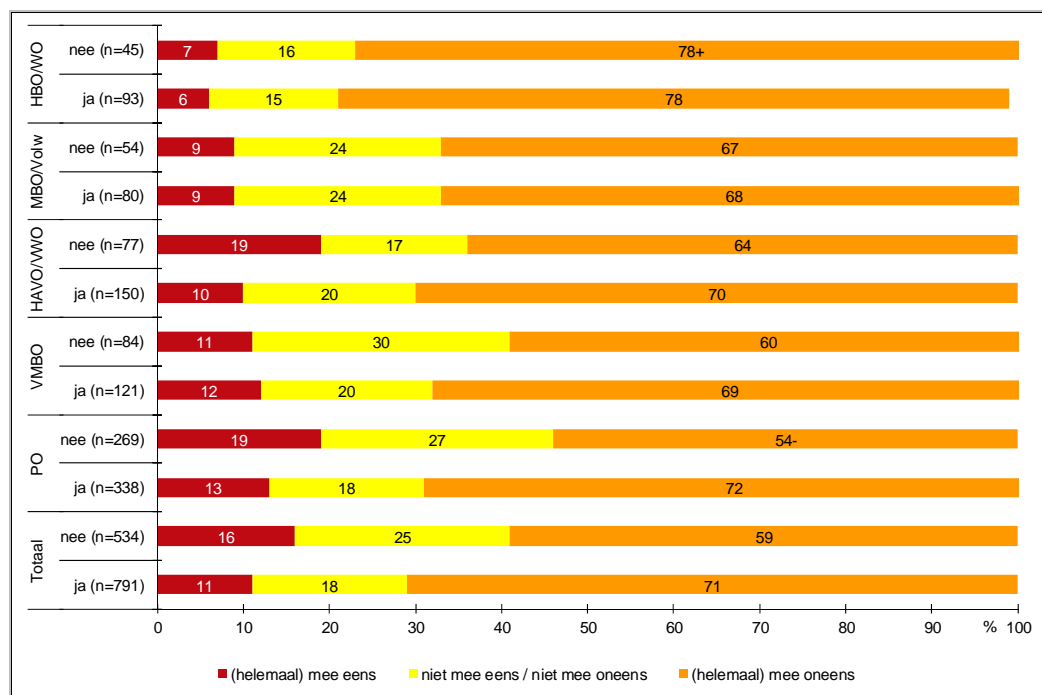
Significante verschillen weergegeven tussen de onderwijstypen

Bron: TNS NIPO, 2012

Zeven op de tien docenten die wel eens digitaal leer materiaal delen (71%) vrezen niet dat anderen hun digitaal leer materiaal niet waarderen. Een tiende van de docenten (11%) is hier wel bang voor. Nog geen een vijfde (18%) stemt neutraal.

Onder docenten die geen digitaal leer materiaal delen, is ook deze angst iets groter dan onder docenten die wel eens digitaal leer materialen delen: 16% vreest dat anderen hun digitaal leer materiaal niet zouden waarderen. Docenten in het primair onderwijs die geen digitaal leer materiaal delen, geven minder vaak dan docenten in de andere onderwijstypen aan deze angst niet te delen (54%). In het hoger onderwijs (hbo/wo) geven onervaren docenten (die geen digitaal leer materiaal delen) juist vaker dan gemiddeld aan het (helemaal) oneens te zijn met de stelling te vrezen dat anderen hun digitaal leer materiaal niet zouden waarderen.

70 | Vrees bij delen van ontwikkelde of aangepaste digitale leer materialen: Ik vreest dat ze mijn digitale leer materialen niet waarderen

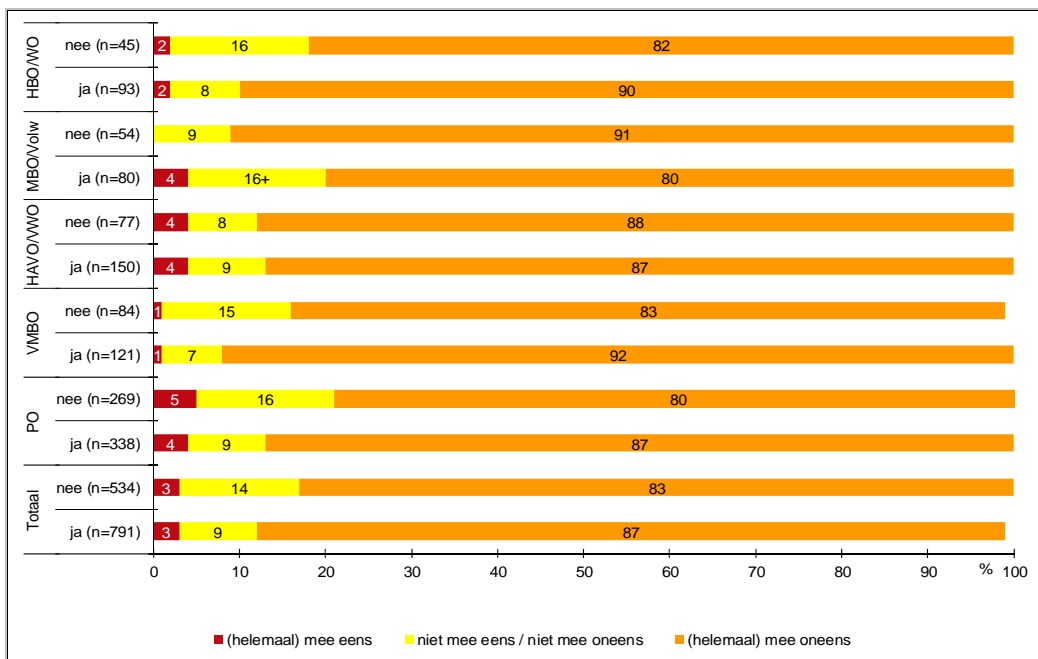
Significante verschillen weergegeven tussen de onderwijstypen

Bron: TNS NIPO, 2012

De meeste docenten die wel eens digitaal leer materiaal delen (87%) delen niet de angst een slechte leraar gevonden te worden wanneer ze leer materialen delen. Slechts 3% deelt deze angst en 9% is het hier niet mee eens maar ook niet mee oneens. Docenten uit het middelbaar beroepsonderwijs en volwassenenonderwijs stemmen iets vaker dan gemiddeld neutraal (15%).

Onder onervaren docenten zien we een vergelijkbaar beeld: 83% zou deze vrees niet hebben indien ze digitaal leer materiaal zouden delen met anderen. 3% zou wel bang zijn dat anderen zouden denken dat hij/zij een slechte leraar is en 14% is neutraal.

71 | Vrees bij delen van ontwikkelde of aangepaste digitale leer materialen: Ik vrees dat ze denken dat ik een slechte leraar ben

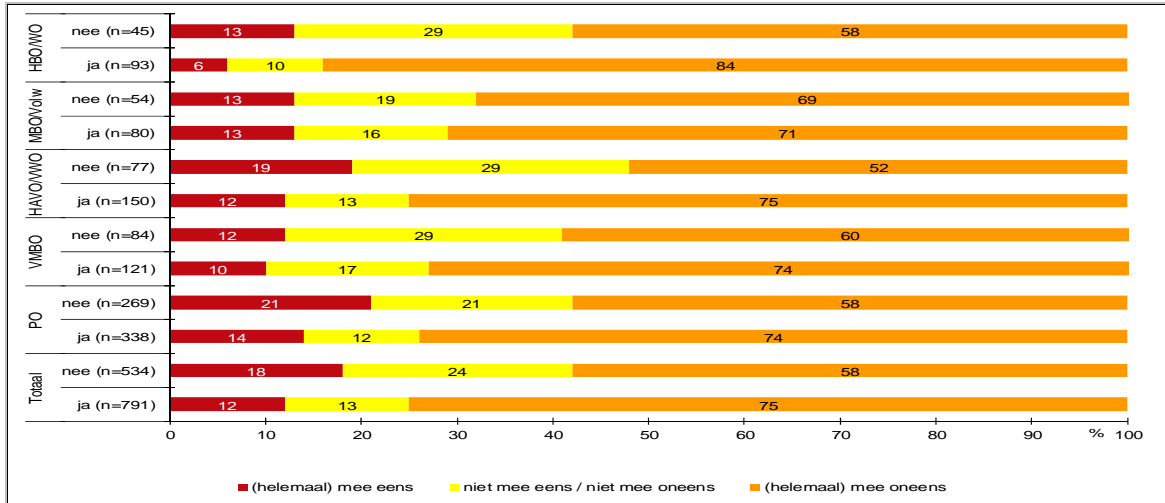
Significante verschillen weergegeven tussen de onderwijstypen

Bron: TNS NIPO, 2012

Driekwart van de docenten die wel eens digitaal leer materiaal deelt (75%) geeft aan niet bang te zijn dat de digitale leer materialen niet nuttig zijn voor anderen. Ruim een tiende (12%) vreest dit wel en ongeveer eenzelfde aandeel (13%) is neutraal.

Onervaren docenten zijn het veel minder vaak oneens met de stelling dan ervaren docenten (58%). Zij kiezen vaker voor de middenweg (24%). Ook geven zij iets vaker dan ervaren docenten aan dat zij bij het delen van digitaal leer materiaal zouden vrezen dat het leer materiaal niet van nut zou zijn voor anderen (18%).

72 | Vrees bij delen van ontwikkelde of aangepaste digitale leer materialen: Ik vreest dat de digitale leer materialen niet nuttig zijn voor anderen

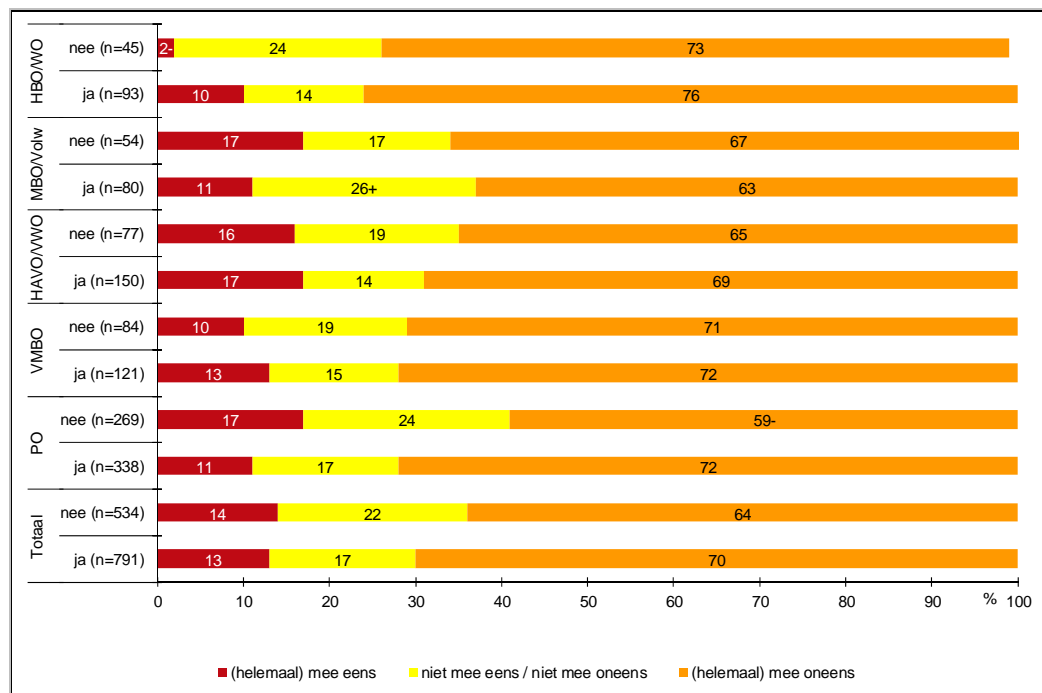
Significante verschillen weergegeven tussen de onderwijstypen

Bron: TNS NIPO, 2012

Zeven op de tien docenten die soms digitaal leer materiaal delen (70%) geven aan bij het delen van ontwikkelde of aangepaste digitale leer materialen niet te vrezen dat hun digitale leer materialen fouten bevatten. Een op de acht deelt deze angst wel (13%) en 17% is het hier niet mee eens, maar ook niet mee oneens. Ervaren docenten in het middelbaar beroepsonderwijs zijn vaker dan gemiddeld neutraal gestemd (26%).

Onder de onervaren docenten zien we een vergelijkbaar beeld: 64% zou deze angst niet hebben en 14% zou wel vrezen dat de materialen fouten bevatten. Onder onervaren docenten uit het hoger onderwijs (hbo/wo) ligt het aandeel dat dit zou vrezen veel lager dan gemiddeld (2%). In het primair onderwijs geven onervaren docenten minder vaak dan gemiddeld aan deze vrees niet te hebben (59%).

73 | Vrees bij delen van ontwikkelde of aangepaste digitale leer materialen: Ik vrees dat de digitale leer materialen fouten bevatten

Significante verschillen weergegeven tussen de onderwijstypen

Bron: TNS NIPO, 2012

Ongeveer de helft van de docenten (die delen en niet delen) heeft er vertrouwen in dat anderen op hun beurt ook hun digitale materiaal zouden delen.

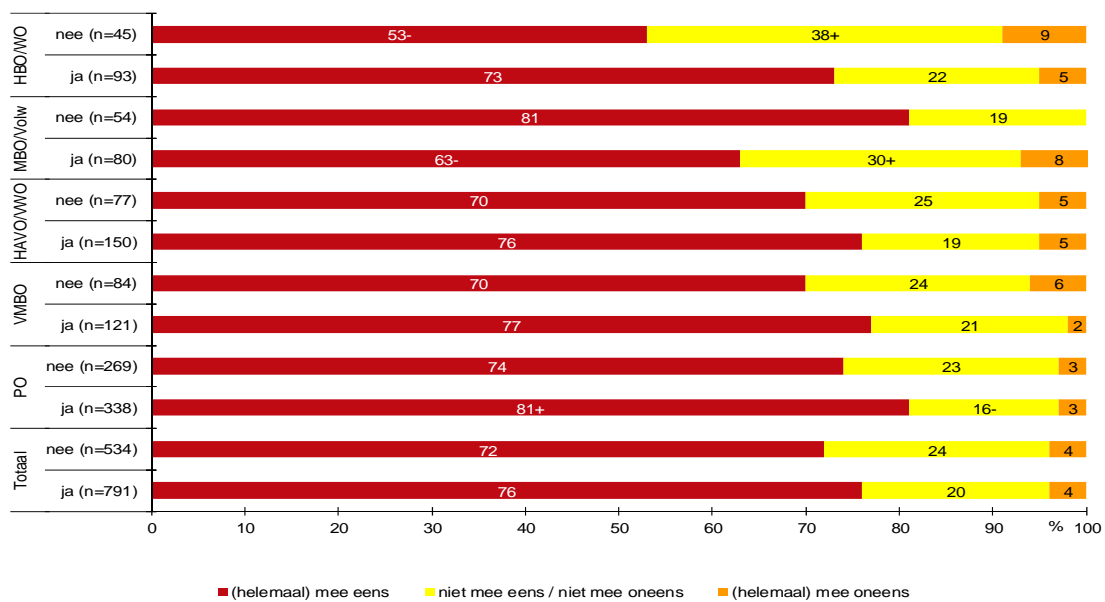
74 | *Vertrouwen in andere docenten bij het online delen van digitale leermaterialen*

% heeft vertrouwen dat andere docenten...	Deelt materiaal (n=953)	Deelt geen materiaal (n=634)
... op hun beurt ook hun digitale leermaterialen met anderen zullen delen	50	48
... hun best zouden doen om mij te helpen als dat nodig is	36	36
... een erg nuttige en profijtelijke bron van expertise zijn	34	33
... voor mij een competente en effectieve bron van expertise zijn	31	35
... het beste met mij voorhebben	30	31
... ook rekening houden met mijn wensen en niet alleen hun eigen wensen	22	23
... erg veel kennis hebben	15	15
geen van deze	22	19

Driekwart van de docenten die wel eens digitaal leermateriaal delen (76%) heeft er vertrouwen in dat leraren waarmee zij online digitale leermaterialen delen het beste met hem/haar voor hebben. Slechts 4% heeft dit vertrouwen niet en een op de vijf is het hier niet mee eens, maar ook niet mee oneens. Docenten in het primair onderwijs hebben vaker dan gemiddeld vertrouwen hierin (81%) en docenten in het middelbaar beroepsonderwijs juist minder (63%).

Onder docenten die geen digitaal leermateriaal delen, zouden zeven op de tien docenten (72%) wanneer ze wel materiaal zouden delen er vertrouwen in hebben dat anderen het beste met hen voor hebben. Net als bij ervaren docenten deelt 4% deze mening niet. Onervaren docenten in het hoger onderwijs (hbo/wo) zijn veel wantrouwender dan gemiddeld (53% is het (helemaal) eens).

75 | Vertrouwen in andere docenten bij het online delen van digitale leermaterialen: Ik heb er vertrouwen in dat leraren waarmee ik online digitale leermaterialen deel het beste met me voor hebben

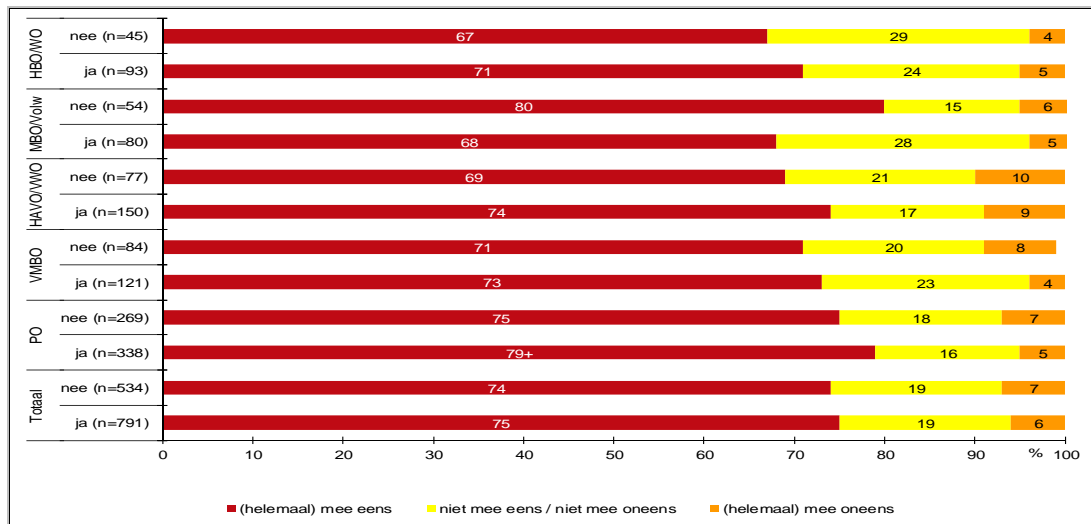

Bron: TNS NIPO, 2012

Ook heeft driekwart van zowel de ervaren als de onervaren docenten (respectievelijk 75% en 74%) er vertrouwen in dat als zij online digitaal leermateriaal (zouden) delen, de leraren waarmee zij hun leermateriaal (zouden) delen hun best zouden doen om hen te helpen als dat nodig is. 6% van de ervaren docenten en 7% van de onervaren docenten geeft aan dit vertrouwen niet te hebben. Nagenoeg een vijfde stemt neutraal (beide groepen 19%). Ervaren docenten in het primair onderwijs hebben iets meer vertrouwen hierin dan gemiddeld (79%).

76 | *Vertrouwen in andere docenten bij het online delen van digitale leermaterialen: Ik heb er vertrouwen in dat leraren waarmee ik online digitale leermaterialen deel hun best zouden doen om mij te helpen als dat nodig is*

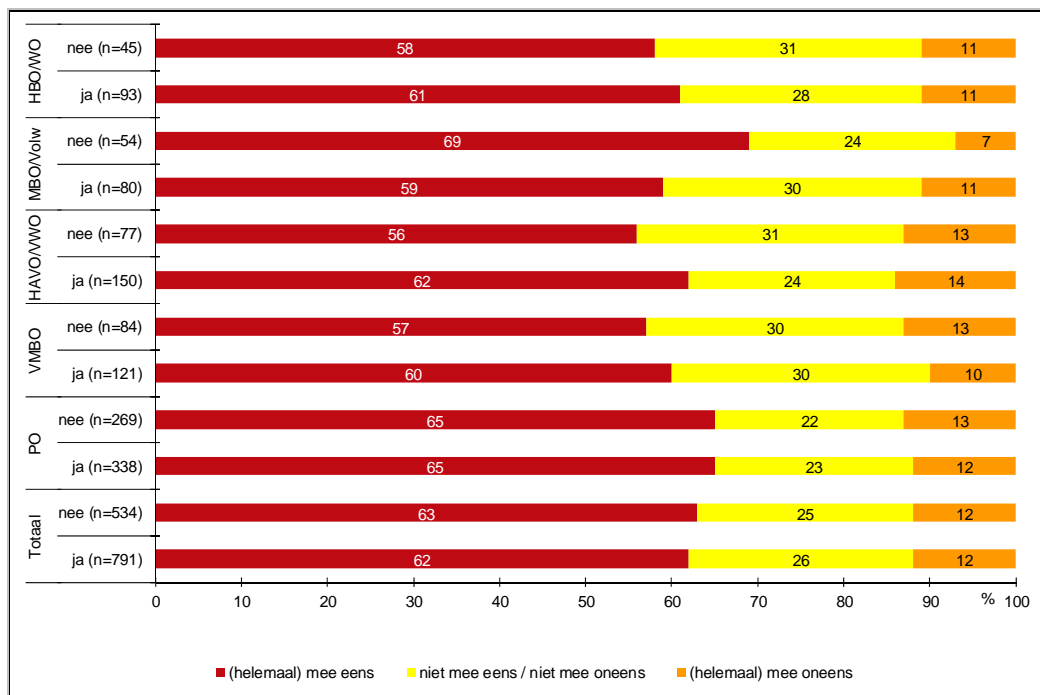

Bron: TNS NIPO, 2012

Ruim zes op de tien docenten die wel eens digitaal leer materiaal delen (62%) hebben er vertrouwen in dat leraren met wie zij hun digitale leer materialen delen ook rekening houden met hun wensen. Ongeveer een tiende (12%) heeft hier echter geen vertrouwen in en een kwart neemt de middenweg (25% niet mee eens/niet mee oneens).

Onder onervaren docenten zien we een vergelijkbaar beeld: 63% zou er vertrouwen in hebben dat leraren met wie zij hun leer materialen zouden delen, ook rekening met hun wensen zouden houden. Ook onder deze groep heeft 12% hier geen vertrouwen in en is een kwart (25%) neutraal over de stelling.

77 | *Vertrouwen in andere docenten bij het online delen van digitale leer materialen: Ik heb er vertrouwen in dat leraren waarmee ik online digitale leer materialen deel ook rekening houden met mijn wensen en niet alleen hun eigen wensen*

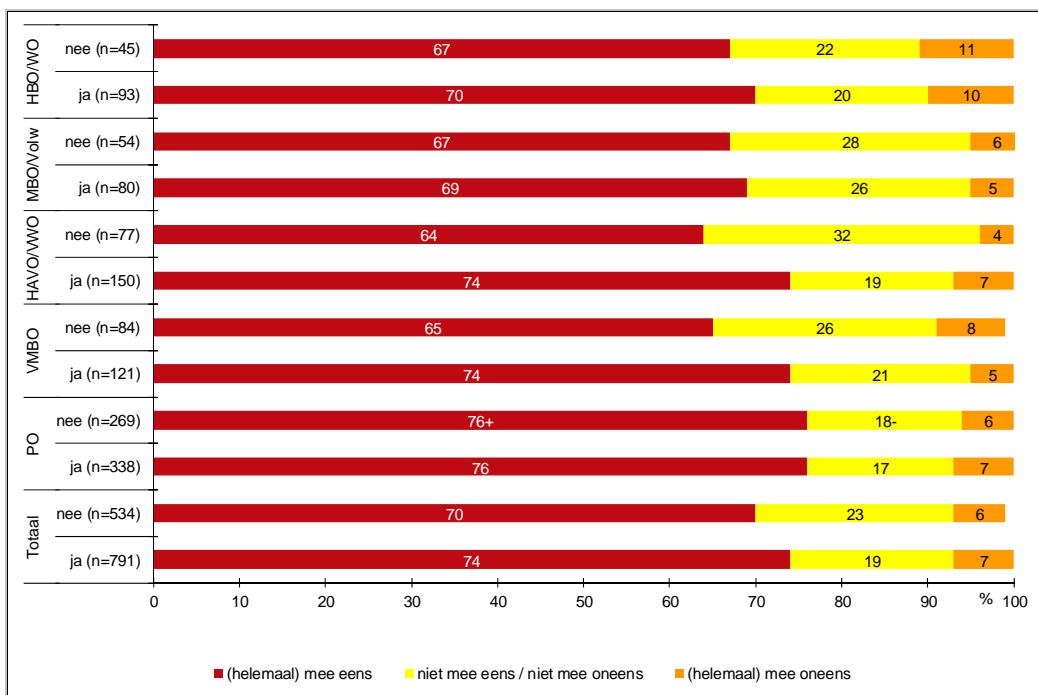

Bron: TNS NIPO, 2012

Ook heeft driekwart van de docenten die soms digitaal leermateriaal delen (74%), er vertrouwen in dat andere docenten bij het online delen van digitale leermaterialen een competente en effectieve bron van expertise zijn. Een op de veertien ervaren docenten heeft hier geen vertrouwen in (7%).

Ook onder docenten die geen ervaring hebben met het delen van digitaal leermateriaal, zou de meerderheid er vertrouwen in hebben dat de leraren met wie zij online de leermaterialen zouden delen een competente en effectieve bron van expertise zouden zijn (70%). 6% zou hier geen vertrouwen in hebben en 23% is neutraal. In het primair onderwijs ligt het vertrouwen iets hoger (76%) dan gemiddeld onder onervaren docenten.

78 | *Vertrouwen in andere docenten bij het online delen van digitale leermaterialen: Ik heb er vertrouwen in dat leraren waarmee ik online digitale leermaterialen deel voor mij een competente en effectieve bron van expertise zijn*

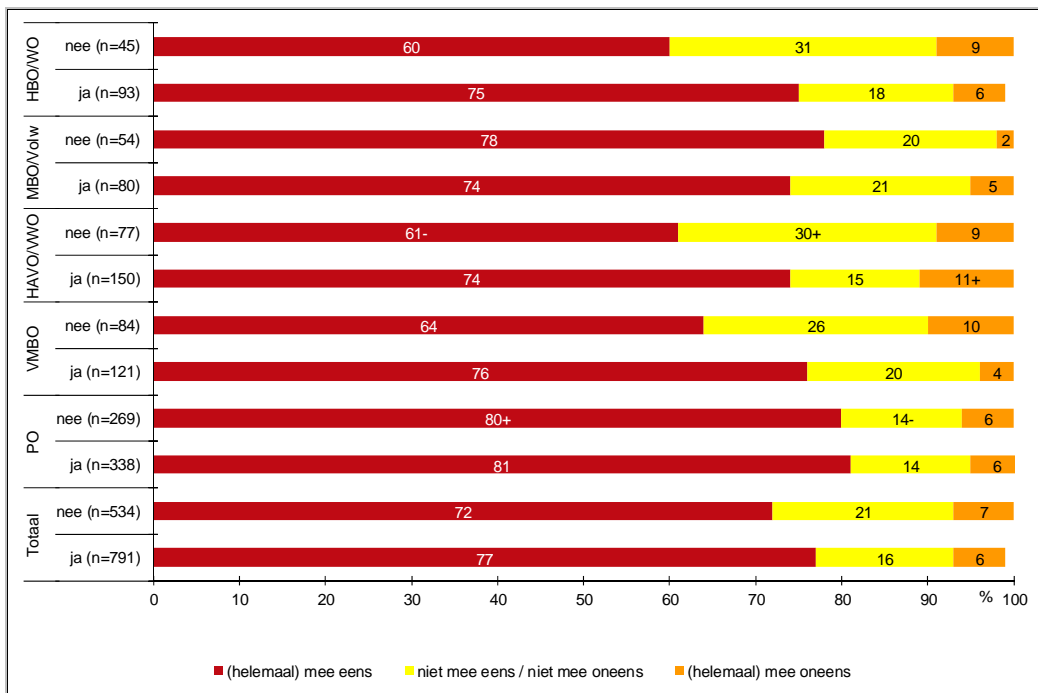
Bron: TNS NIPO, 2012

Iets meer dan driekwart van de docenten die wel eens digitaal leer materiaal delen (77%) heeft er vertrouwen in dat leraren met wie zij online leer materialen delen op hun beurt ook hun digitale leer materialen met anderen zullen delen. Een op zestien (6%) docenten geeft aan hier geen vertrouwen in te hebben en 18% is het niet eens, maar ook niet oneens.

Docenten in het voortgezet onderwijs geven iets vaker dan gemiddeld aan geen vertrouwen te hebben dat anderen leraren ook hun leer materialen delen (11%).

Onder docenten die geen ervaring hebben met het delen van digitaal leer materiaal, geeft 72% aan dat ze er vertrouwen in zouden hebben dat andere leraren met wie zij hun digitale leer materialen zouden delen op hun beurt ook digitale leer materialen met anderen zouden delen. Het aandeel dat geen vertrouwen heeft is ongeveer gelijk aan het aandeel onder ervaren docente (7%). Een vijfde (21%) is neutraal. Onervaren docenten in het primair onderwijs geven vaker dan gemiddeld aan dit vertrouwen te delen. In het voortgezet onderwijs ligt dit aandeel juist lager dan gemiddeld (61%).

79 | Vertrouwen in andere docenten bij het online delen van digitale leer materialen: Ik heb er vertrouwen in dat leraren waarmee ik online digitale leer materialen deel op hun beurt ook hun digitale leer materialen met andere zullen delen

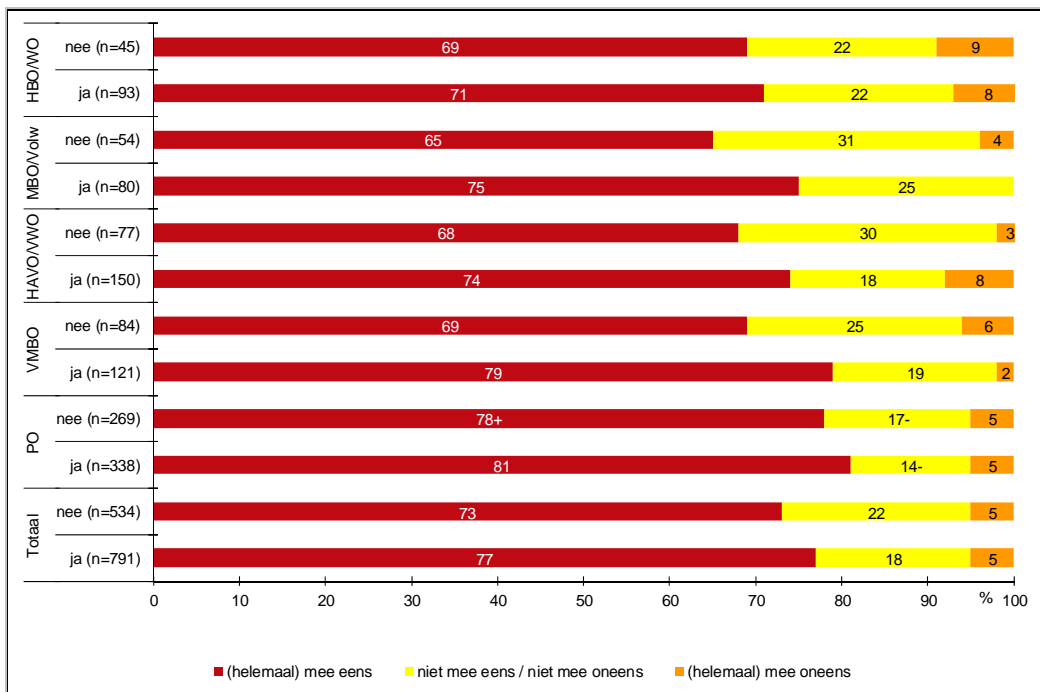

Bron: TNS NIPO, 2012

Ruim driekwart van de docenten die soms digitale leermaterialen delen (77%) heeft er vertrouwen in dat leraren met wie zij online digitale leermaterialen delen een erg nuttige en profijtelijke bron van expertise zijn. Een op de twintig docenten (5%) deelt dit vertrouwen niet en nog geen een vijfde (18%) heeft geen mening (niet mee eens/niet mee oneens).

Onder onervaren docenten zien we een vergelijkbaar beeld: ruim zeven tiende (73%) van de docenten die geen digitale leermaterialen delen (73%) geven aan dat zij vertrouwen zouden hebben dat leraren met wie zij hun materiaal zouden delen, een erg nuttige en profijtelijke bron van expertise zouden zijn, 5% deelt deze mening niet en 22% stemt neutraal. Docenten in het primair onderwijs zonder ervaring hebben meer vertrouwen dan gemiddeld (78%).

80 | Vertrouwen in andere docenten bij het online delen van digitale leermaterialen: Ik heb er vertrouwen in dat leraren waarmee ik online digitale leermaterialen deel een erg nuttige en profijtelijke bron van expertise zijn

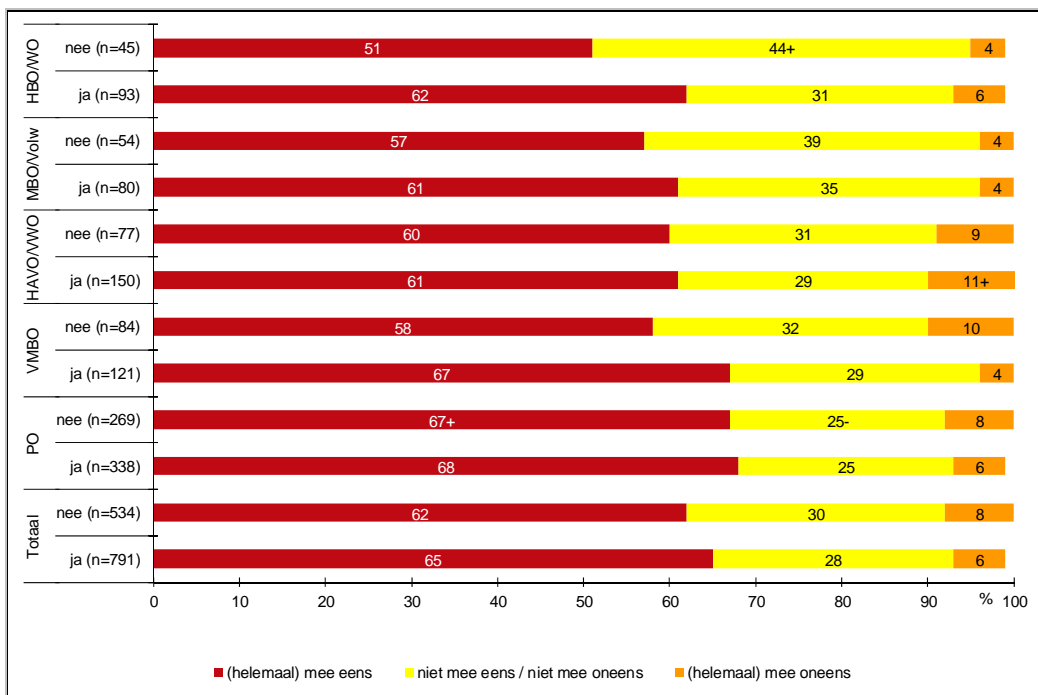

Bron: TNS NIPO, 2012

Het vertrouwen in de kennis van andere leraren bij het online delen van digitale leermaterialen ligt, net als het vertrouwen dat andere leerkrachten rekening houden met andermans wensen, iets lager dan de overige aspecten. Ongeveer twee derde (65%) heeft er vertrouwen in dat de leraren met wie zij online leermaterialen delen erg veel kennis hebben. Het aandeel dat hier geen vertrouwen in heeft, is net als bij de overige aspecten klein: 6%. Een opvallend grote groep stemt echter neutraal: 28% is het niet eens, maar ook niet oneens met de stelling. Docenten in het voortgezet onderwijs geven iets vaker dan gemiddeld aan geen vertrouwen te hebben in de kennis van andere leraren met wie zij de leermaterialen delen (11%).

Onder docenten die geen digitale leermaterialen delen, is 62% het (helemaal) eens met de stelling. 8% heeft geen vertrouwen en een grote groep van drie tiende (30%) is het niet eens, maar ook niet oneens. Docenten in het primair onderwijs die geen ervaring in het delen van digitaal leer materiaal hebben, geven vaker dan gemiddeld aan vertrouwen te hebben in de kennis van andere leraren (67%).

81 | Vertrouwen in andere docenten bij het online delen van digitale leermaterialen: Ik heb er vertrouwen in dat leraren waarmee ik online digitale leer materialen deel erg veel kennis hebben

Bron: TNS NIPO, 2012

Wanneer docenten digitaal materiaal met andere docenten delen via hun school dan heeft men veel meer vertrouwen in deze docenten dan wanneer men dit online zou doen.

Bijna zeven op de tien docenten (die zelf materiaal delen) geven aan dat ze er vertrouwen in hebben dat andere docenten ook materiaal met hun zouden delen (67%). Ruim zes op de tien geven aan dat ze er vertrouwen in hebben dat anderen hun best zouden doen om hen te helpen (62%). Bij docenten die zelf geen materiaal delen liggen deze percentages iets lager, maar nog steeds significant hoger dan bij het online delen.

Als het gaat om het delen van digitale leermaterialen op school is er veel meer vertrouwen dan wanneer het online delen betreft.

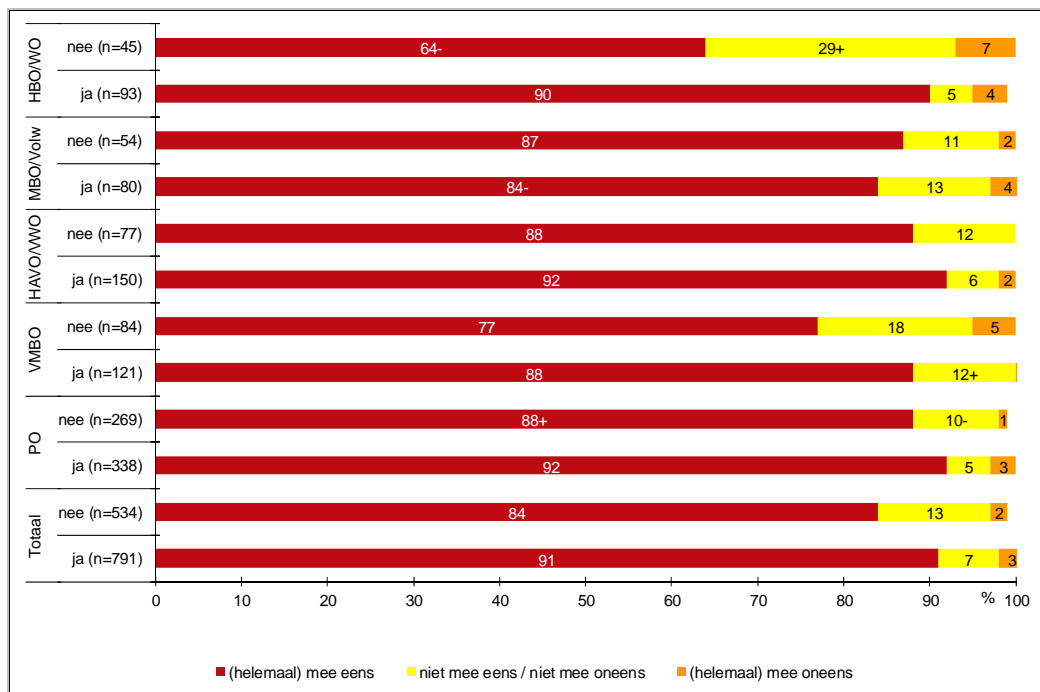
82 | Vertrouwen in andere docenten bij het delen van digitale leermaterialen op school

% heeft vertrouwen dat andere docenten...	Deelt materiaal (n=953)	Deelt geen materiaal (n=634)
... op hun beurt ook hun digitale leermaterialen met anderen zullen delen	67	53
... hun best zouden doen om mij te helpen als dat nodig is	62	54
... een erg nuttige en profijtelijke bron van expertise zijn	49	40
... voor mij een competente en effectieve bron van expertise zijn	48	41
... het beste met mij voorhebben	48	43
... ook rekening houden met mijn wensen en niet alleen hun eigen wensen	41	38
... erg veel kennis hebben	27	20
geen van deze	6	14

Van de docenten die wel eens digitaal leermateriaal delen, heeft negen op de tien (91%) er vertrouwen in dat leraren waarmee zij op school digitale leermaterialen delen het beste met hem/haar voor hebben. Slechts 3% heeft dit vertrouwen niet en 7% is het hier niet mee eens, maar ook niet mee oneens. Docenten in het voortgezet onderwijs hebben iets minder vertrouwen hierin (84%).

Onder docenten die geen digitaal leermateriaal delen, is er iets minder vertrouwen dan onder docenten die wel eens digitaal leermateriaal delen. 84% geeft aan er vertrouwen in te hebben dat anderen het beste met hen voor hebben. Net als bij ervaren docenten deelt slechts een enkeling deze mening niet (2%). Docenten in het primair onderwijs geven vaker dan gemiddeld aan vertrouwen te hebben (88%). Docenten in het voortgezet onderwijs (hbo/wo) zijn juist iets wantrouwender dan gemiddeld (64% is het (helemaal) eens).

83 | Vertrouwen in andere docenten bij het op school delen van digitale leermaterialen: Ik heb er vertrouwen in dat leraren waarmee ik online digitale leermaterialen deel het beste met me voor hebben

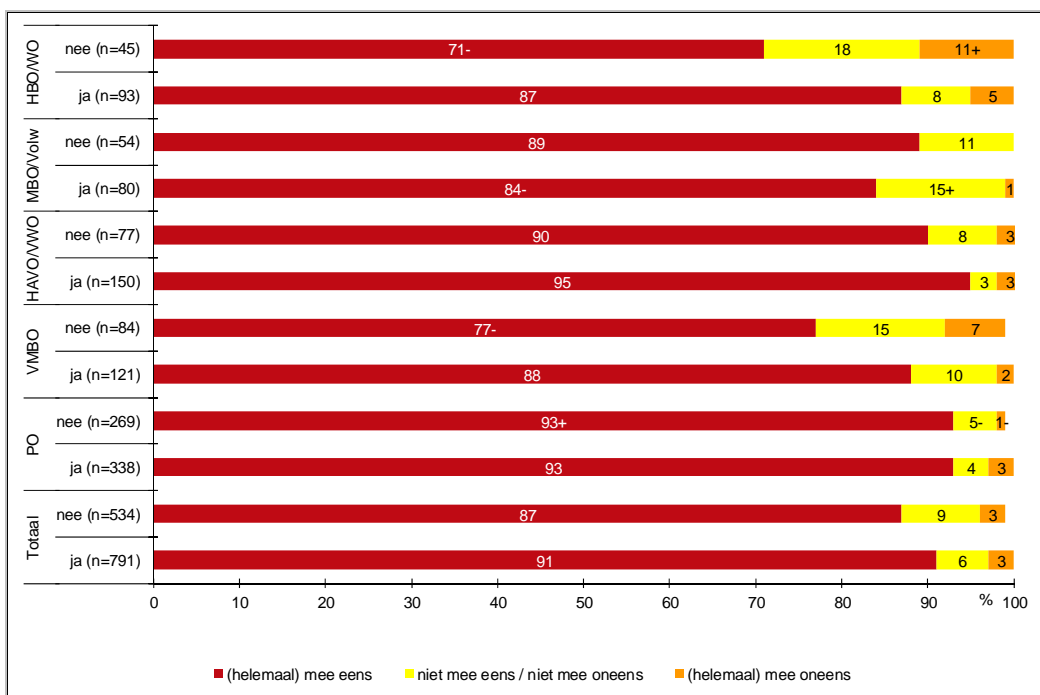
Bron: TNS NIPO, 2012

Ook hebben negen op de tien docenten die wel eens digitaal leermaterialen delen (91%) er vertrouwen in dat als zij online digitaal leer materiaal delen, de leraren waarmee zij hun leer materiaal delen hun best doen om hen te helpen als dat nodig is. Een kleine groep van 3% heeft geen vertrouwen en 6% heeft geen mening.

We zien een vergelijkbaar beeld onder docenten die geen ervaring hebben met het delen van digitaal leer materiaal: 87% heeft wel vertrouwen dat leraren met wie zij hun leer materialen zouden delen, hun best zouden doen om hen te helpen indien dat nodig is. 3% deelt dit vertrouwen niet en 9% is er niet over uit. Onervaren docenten in het primair onderwijs hebben iets meer vertrouwen hierin dan gemiddeld (93%). In het voortgezet onderwijs (hbo/wo) en het vmbo hebben onervaren docenten juist minder vertrouwen dan gemiddeld (respectievelijk 71% en 77%).

84 | Vertrouwen in andere docenten bij het op school delen van digitale leer materialen: Ik heb er vertrouwen in dat leraren waarmee ik online digitale leer materialen deel hun best doen om mij te helpen als dat nodig is

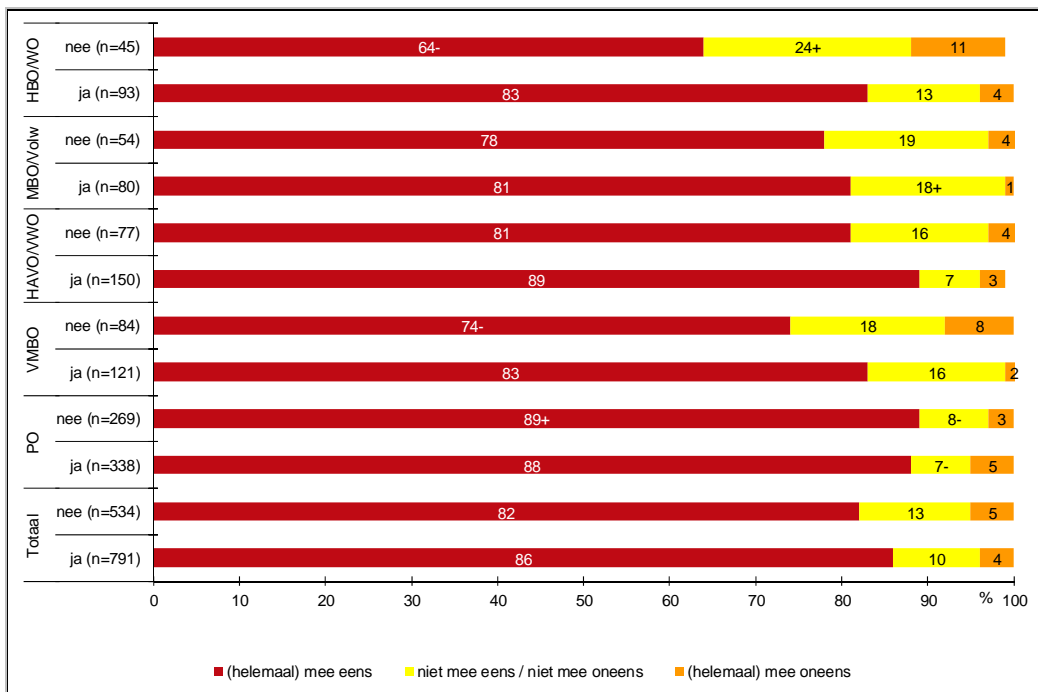

Bron: TNS NIPO, 2012

Ruim acht op de tien docenten die wel eens digitaal leermateriaal delen (86%) hebben er vertrouwen in dat leraren met wie zij hun digitale leermaterialen op school delen ook rekening houden met hun wensen. 4% heeft hier geen vertrouwen een tiende (10%) neemt de middenweg (niet mee eens/niet mee oneens).

Onder onervaren docenten zien we een vergelijkbaar beeld: 82% zou er vertrouwen in hebben dat leraren met wie zij hun leermaterialen op school zouden delen, ook rekening met hun wensen zouden houden. Ook onder deze groep heeft een kleine groep (5%) hier geen vertrouwen in. 13% is het niet eens en niet oneens met de stelling. Docenten in het primair onderwijs die geen digitaal leermateriaal delen, hebben meer vertrouwen dan gemiddeld (89%). Er is minder vertrouwen onder docenten in het voortgezet onderwijs (hbo/wo: 64%) en het vmbo (74%).

85 | Vertrouwen in andere docenten bij het op school delen van digitale leermaterialen: Ik heb er vertrouwen in dat leraren waarmee ik online digitale leermaterialen deel ook rekening houden met mijn wensen en niet alleen met hun eigen wensen

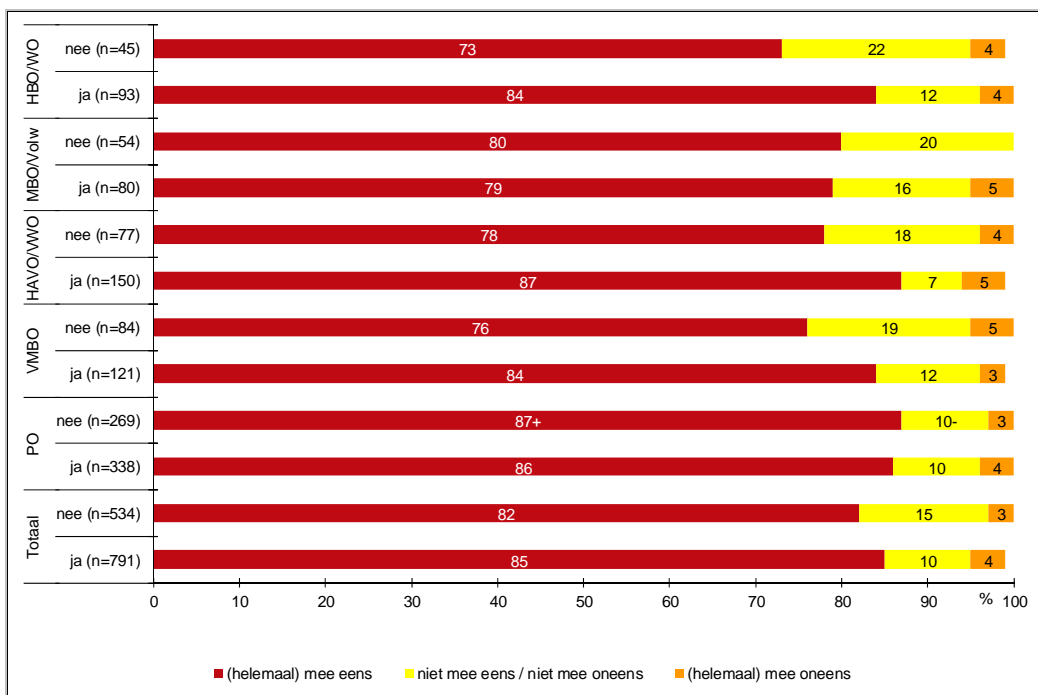

Bron: TNS NIPO, 2012

Ook heeft 85% van de docenten die soms digitaal leermateriaal delen er vertrouwen in dat andere docenten bij het op school delen van digitale leermaterialen een competente en effectieve bron van expertise zijn. 4% van de ervaren docenten heeft hier geen vertrouwen in.

We zien een vergelijkbaar beeld onder docenten die geen ervaring hebben met het delen van digitaal leermateriaal. 82% zou er vertrouwen in hebben dat de leraren met wie zij op school digitale leermaterialen zouden delen een competente en effectieve bron van expertise zouden zijn. 3% zou hier geen vertrouwen in hebben en 15% is neutraal. Opnieuw zien we dat het vertrouwen in het primair onderwijs hoger ligt dan gemiddeld (87%).

86 | *Vertrouwen in andere docenten bij het op school delen van digitale leermaterialen: Ik heb er vertrouwen in dat leraren waarmee ik online digitale leermaterialen deel voor mij een competente en effectieve bron van expertise zijn*

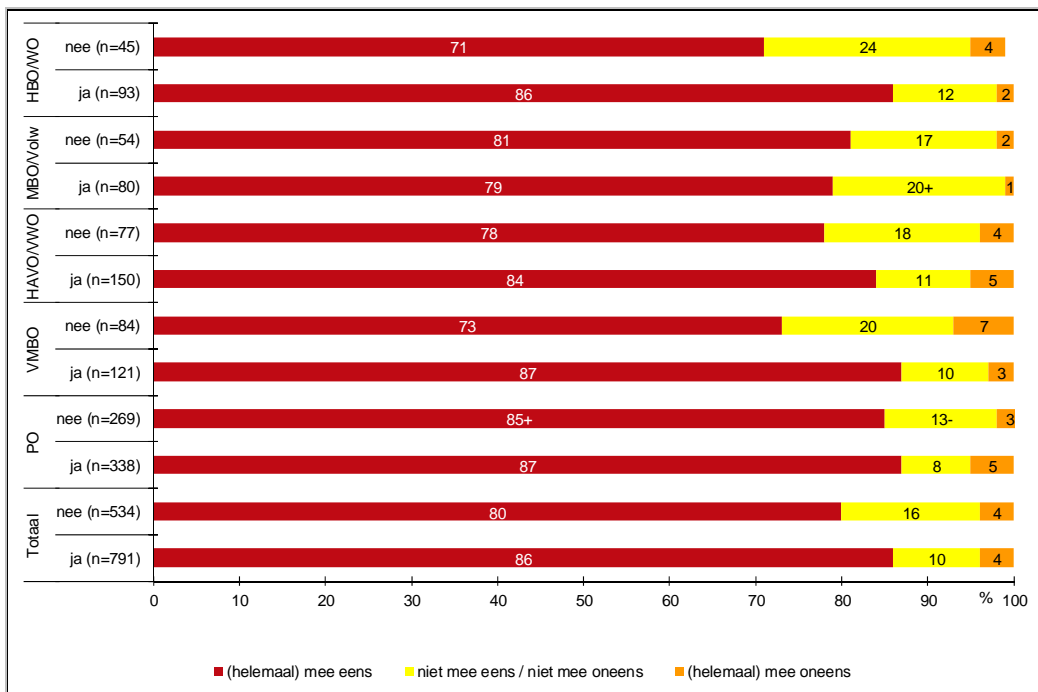

Bron: TNS NIPO, 2012

86% van de docenten die wel eens digitaal leer materiaal delen heeft er vertrouwen in dat leraren met wie zij op school leer materialen delen op hun beurt ook hun digitale leer materialen met anderen zullen delen. Een enkeling (4%) geeft aan hier geen vertrouwen in te hebben en een tiende (10%) is neutraal.

Onder docenten die geen ervaring hebben met het delen van digitaal leer materiaal, ligt het aandeel dat er vertrouwen in heeft dat andere leraren ook digitale leer materialen zouden delen iets lager dan onder docenten die wel eens digitale leer materialen delen (80%). Het aandeel dat geen vertrouwen heeft is echter even klein: 4%. Er zijn iets meer docenten die aangeven neutraal (niet eens, maar ook niet oneens) te zijn. Onervaren docenten in het primair onderwijs geven weer vaker dan gemiddeld aan dit vertrouwen te delen (85%).

87 | *Vertrouwen in andere docenten bij het op school delen van digitale leer materialen: Ik heb er vertrouwen in dat leraren waarmee ik online digitale leer materialen deel op hun beurt ook hun digitale leer materialen met anderen zullen delen*

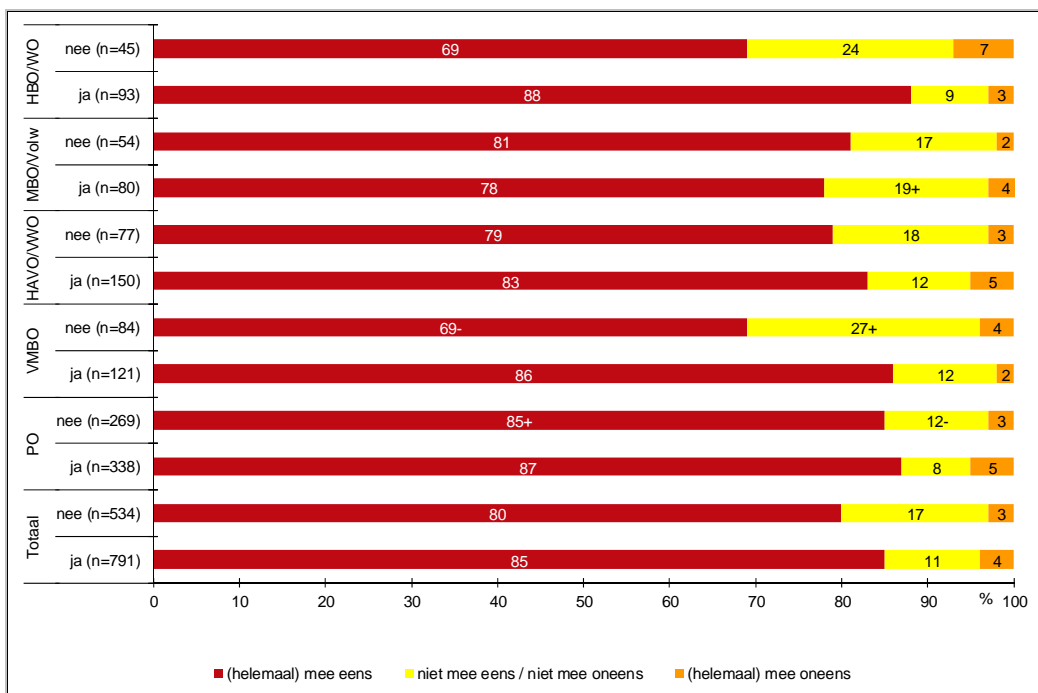

Bron: TNS NIPO, 2012

85% van de docenten die soms digitale leermaterialen delen heeft er vertrouwen in dat leraren met wie zij op school digitale leermaterialen delen een erg nuttige en profijtelijke bron van expertise zijn. Een op de vijftientig docenten (4%) deelt dit vertrouwen niet en een tiende (11%) heeft geen mening (niet mee eens/niet mee oneens).

Onder onervaren docenten zijn acht op de tien het eens met de stelling (80%). Een enkeling (3%) geeft aan dat hij/zij er geen vertrouwen in zou hebben dat de leraren met wie het materiaal gedeeld wordt een erg nuttige en profijtelijke bron van expertise zouden zijn. 17% is het niet eens, maar ook niet oneens met de stelling. Docenten in het primair onderwijs zonder ervaring hebben meer vertrouwen dan gemiddeld (85%), docenten in het vmbo juist minder (69%).

88 | *Vertrouwen in andere docenten bij het op school delen van digitale leermaterialen: Ik heb er vertrouwen in dat leraren waarmee ik online digitale leermaterialen deel een erg nuttige en profijtelijke bron van kennis en expertise zijn*

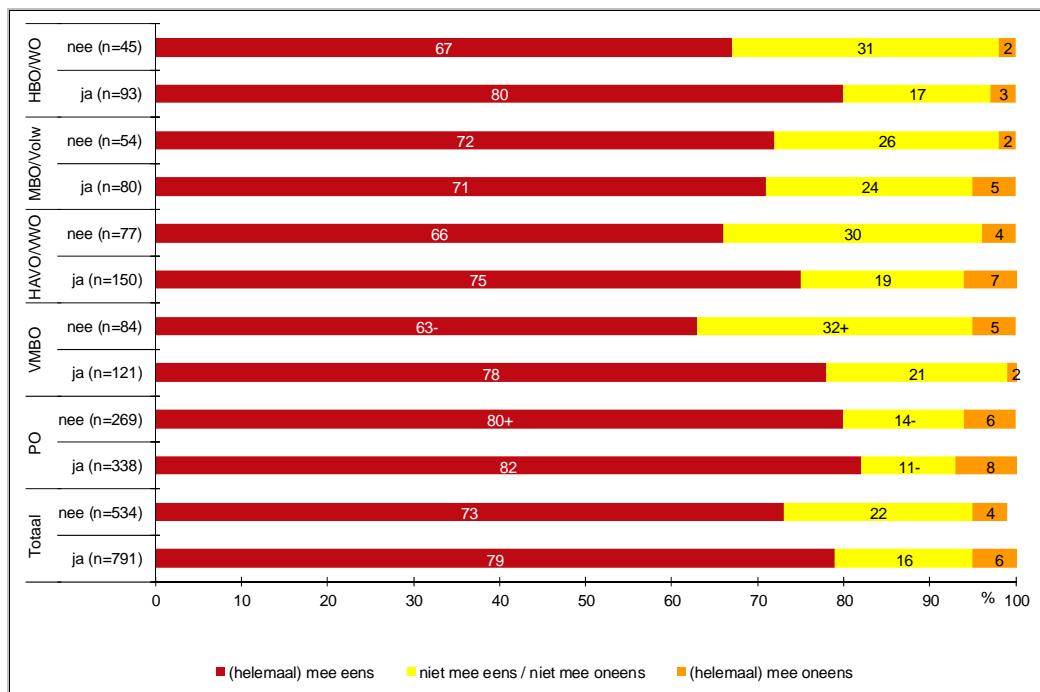

Bron: TNS NIPO, 2012

We zagen bij het online delen al dat het vertrouwen in de kennis van andere leraren bij het delen van digitale leermaterialen iets lager lag dan de overige aspecten. Hetzelfde geldt voor het delen van digitaal leer materiaal op school, al is het verschil minimaal. Acht tiende (79%) heeft er vertrouwen in dat de leraren met wie zij op school leer materialen delen erg veel kennis hebben. 6% heeft hier geen vertrouwen in en 16% heeft geen mening.

Onder docenten die geen digitale leer materialen delen, is iets minder dan driekwart (73%) het (helemaal) eens met de stelling. 4% heeft geen vertrouwen en een op de vijf docenten (22%) is het niet eens, maar ook niet oneens. Weer valt op dat docenten in het primair onderwijs die geen ervaring in het delen van digitaal leer materiaal hebben, vaker dan gemiddeld vertrouwen hebben in de kennis van andere leraren (80%). Ook zien we dat vmbo docenten juist vaker dan gemiddeld wantrouwend zijn (63%).

89 | Vertrouwen in andere docenten bij het op school delen van digitale leer materialen: Ik heb er vertrouwen in dat leraren waarmee ik online digitale leer materialen deel erg veel kennis hebben

Bron: TNS NIPO, 2012

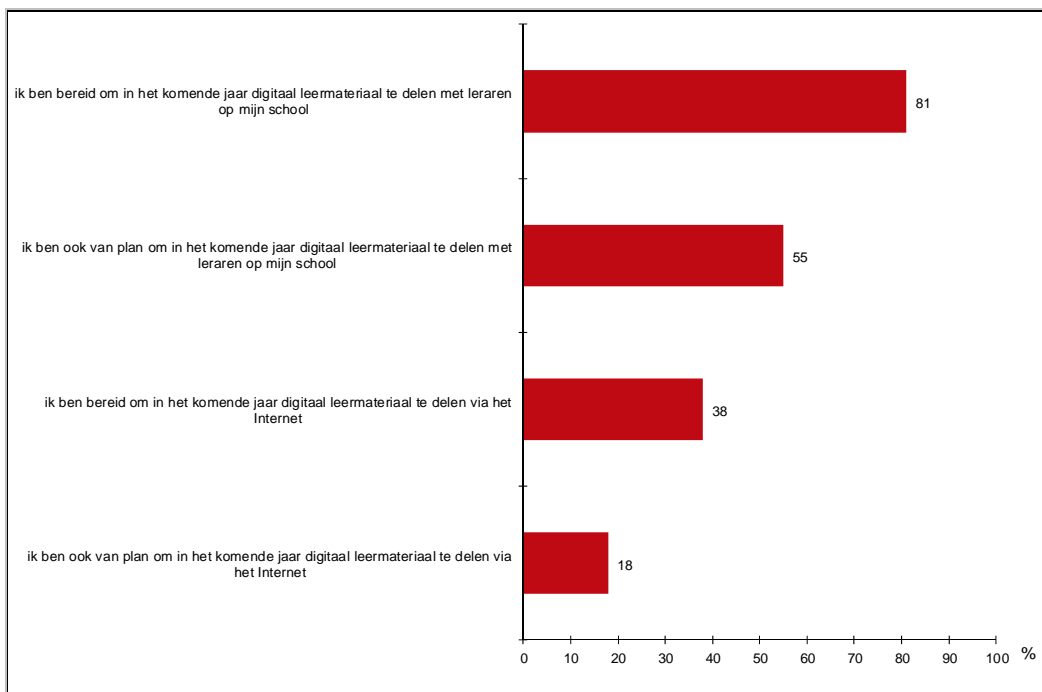
6.3 Bereidheid en intentie om te delen

Er is een hoge bereidheid en intentie om digitale leermaterialen te delen met anderen via de eigen school. De intentie om digitaal leermateriaal te gebruiken is aanwezig onder het merendeel van de docenten. Maar hoe staat het met de bereidheid en intentie om deze leermaterialen met andere docenten op de eigen school te delen?

Acht op de tien docenten zijn bereid om in het komende jaar digitaal leermateriaal te delen met de leraren op zijn/haar school. Opvallend is dat wanneer wordt gevraagd of men dit van plan is, ongeveer 5 op de 10 docenten (55%) instemt.

De bereidheid om digitale leermaterialen via het internet te delen ligt lager: minder dan vier op de tien docenten zijn bereid om in het komende jaar digitale leermaterialen te delen via het internet (38%), 18% is ook daadwerkelijk van plan dit te doen.

90 | *Bereidheid om het komende jaar digitale leermiddelen te delen (meerdere antwoorden mogelijk)– totaal (n=1.587)*

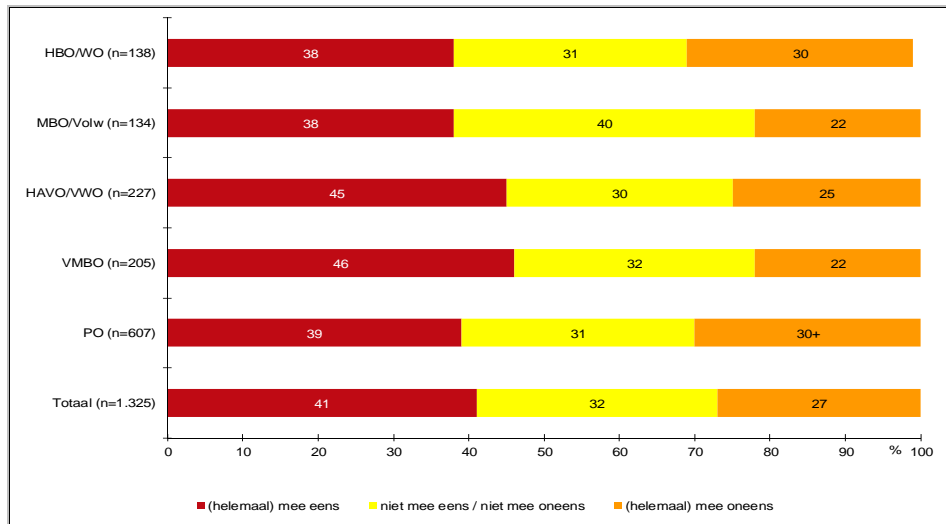

Bron: TNS NIPO, 2012

Vier op de tien docenten is bereid om in het komende jaar digitaal leermateriaal te delen via het internet. Ongeveer een kwart (27%) deelt deze mening niet en drie tiende antwoord neutraal op de stelling het komende jaar bereid te zijn digitaal leermateriaal te delen (32%).

De weerstand is het grootst onder docenten in het primair onderwijs: 30% geeft aan niet bereid te zijn het komende jaar digitaal leermateriaal te delen via het internet.

91 | *Bereidheid en plan om digitale leermaterialen te delen: Ik ben bereid om in het komende jaar digitaal leermateriaal te delen via het internet*

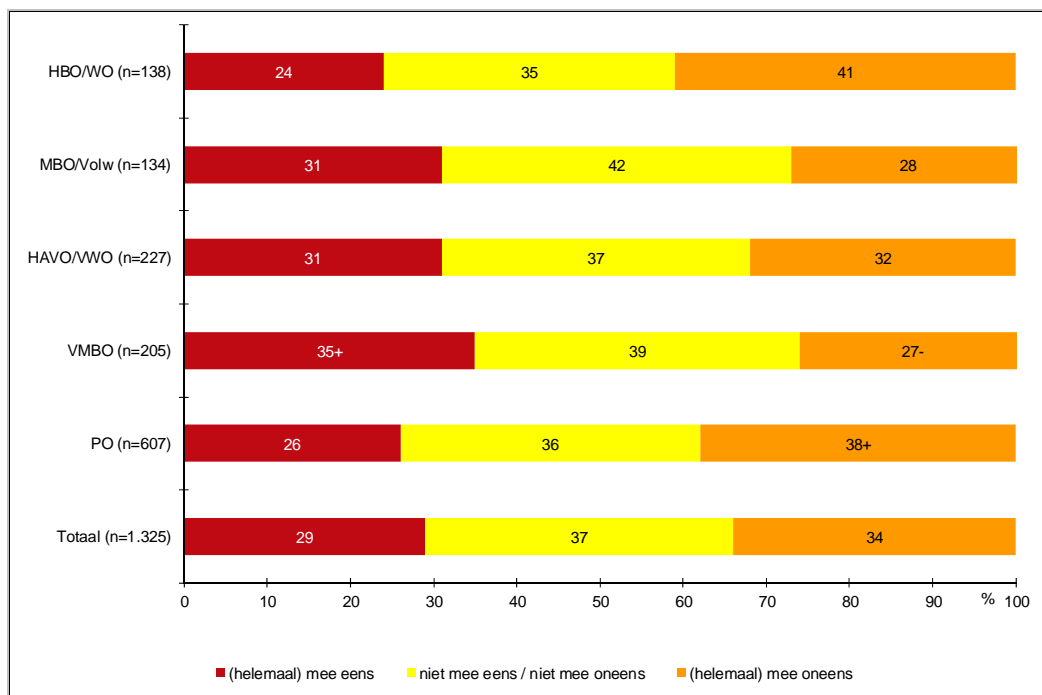
Bron: TNS NIPO, 2012

Aan alle docenten is gevraagd of zij ook van plan zijn om in het komende jaar digitaal leer materiaal te delen via het internet. Ongeveer drie tiende is dit inderdaad van plan (29%) en iets meer dan drie tiende is dit niet van plan (34%). 37% heeft hierover geen uitgesproken mening (niet mee eens/niet mee oneens).

Docenten in het vmbo geven vaker dan gemiddeld aan van plan te zijn digitaal leer materiaal te delen het komende jaar (35%) en minder vaak het niet van plan te zijn (27%). In het primair onderwijs is niet alleen de weerstand hoger, ook het aandeel dat aangeeft niet van plan te zijn digitaal leer materiaal te delen, is groter dan gemiddeld (38%).

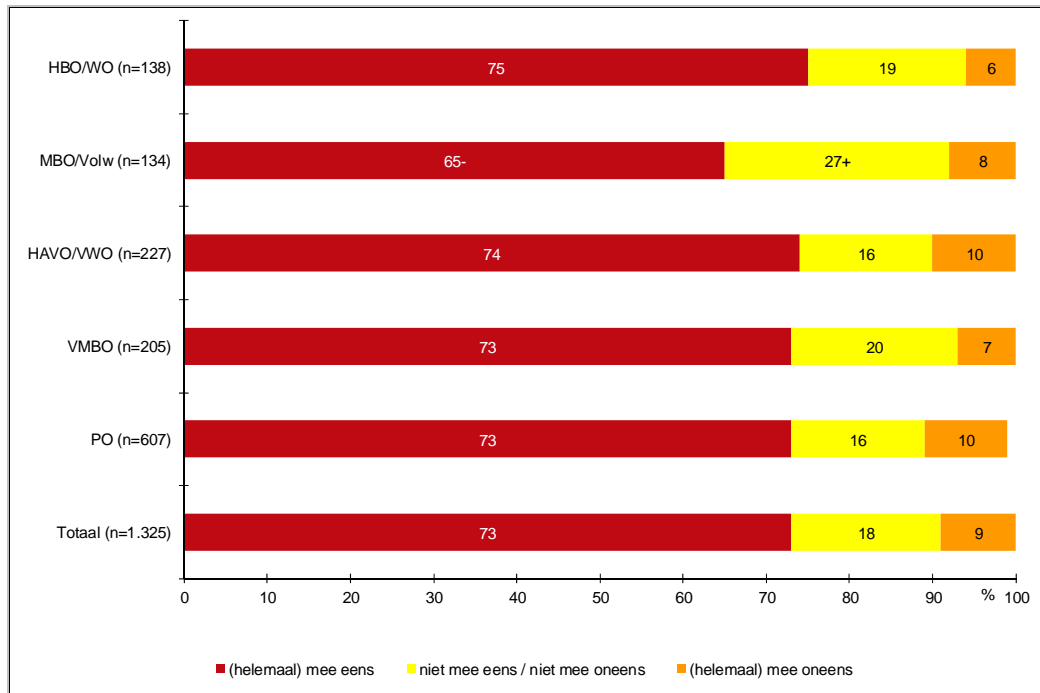
92 | *Bereidheid en plan om digitale leer materialen te delen: Ik ben ook van plan om in het komende jaar digitaal leer materiaal te delen via het internet*

Bron: TNS NIPO, 2012

De bereidheid om digitale leermaterialen te delen op de eigen school is groter dan de bereidheid om via internet digitale leermaterialen te delen: bijna driekwart geeft aan hiertoe bereid te zijn (73%). Dit geldt ook voor het primair onderwijs. Onder docenten in het middelbaar beroepsonderwijs is de bereidheid digitaal leermateriaal te delen op de eigen school iets kleiner dan gemiddeld (65%). Zij geven echter niet vaker aan er niet toe bereid te zijn, maar kiezen vaker dan gemiddeld de middenweg (27% niet mee eens, niet mee oneens).

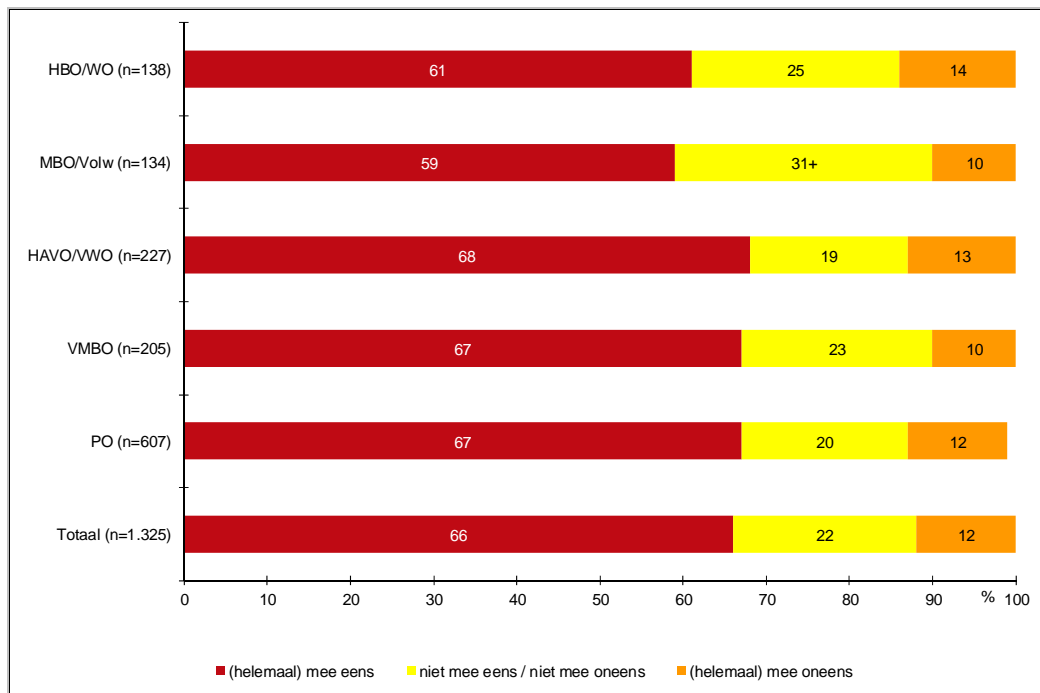
93 | *Bereidheid en plan om digitale leermaterialen te delen: Ik ben bereid om in het komende jaar digitaal leermateriaal te delen met leraren op mijn school*

Bron: TNS NIPO, 2012

Twee derde is van plan om in het komende jaar digitaal leer materiaal te delen met leraren op de eigen school. Iets meer dan een tiende deelt deze mening niet (12%) en ruim een vijfde (22%) antwoordt neutraal op de stelling. We zien geen significante verschillen in onderwijstype als het gaat om het aandeel dat wel/niet van plan is om het komende jaar digitaal leer materiaal te delen op de eigen school. Wel valt op dat docenten in het middelbaar beroepsonderwijs vaker dan gemiddeld kiezen voor de middenweg (31%).

94 | *Bereidheid en plan om digitale leer materialen te delen: Ik ben ook van plan om in het komende jaar digitaal leer materiaal te delen met leraren op mijn school*

Bron: TNS NIPO, 2012

De bereidheid en de intentie ('van plan zijn') om digitale leermaterialen met andere leraren op school te delen is binnen de verschillende onderwijstypen ongeveer gelijk.

De bereidheid en intentie om via het internet materiaal te delen ligt lager in het primair onderwijs (respectievelijk 32% en 15%). In het voortgezet middelbaar beroepsonderwijs is men iets vaker dan gemiddeld van plan het komende jaar digitaal leermateriaal te delen via het internet (vmbo: 24%).

95 | *Bereidheid om het komende jaar digitale leermiddelen te delen (meerdere antwoorden mogelijk) – naar onderwijstype.*

% eens	Totaal (n=1087)	Po (n=734)	Vmbo (n=234)	Havo/vwo (n=265)	Mbo (n=158)	Hbo/wo (n=177)
	%	%	%	%	%	%
Ik ben bereid om in het komende jaar digitaal leermateriaal te delen met leraren op mijn school	81	81	81	83	78	81
Ik ben ook van plan om in het komende jaar digitaal leermateriaal te delen met leraren op mijn school	55	55	55	60	51	57
Ik ben bereid om in het komende jaar digitaal leermateriaal te delen via het internet	38	32-	43	43	43	41
Ik ben ook van plan om in het komende jaar digitaal leermateriaal te delen via het internet	18	15-	24+	18	19	20

Bron: TNS NIPO, 2012

Bijlage Vragenlijst 2012

T1 |

Text

Deze vragenlijst gaat over het gebruik van digitale leermaterialen in uw lessen. Het invullen van de vragenlijst duurt ongeveer 20 minuten.

Q1 |

Single coded

Bent u werkzaam als docent in het onderwijs?

1 Ja

2 Nee

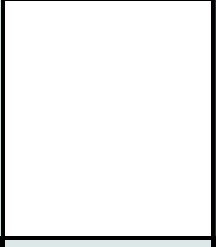
 [GO TO END QUESTIONNAIRE](#)

Q2 |

Min 0 Max 50 Numeric

Hoeveel jaren bent u al werkzaam in het onderwijs?

Tel dit jaar mee.

Q3 |

Single coded

Hoeveel dagen in de week staat u voor de klas?

- 1 Minder dan een halve dag
- 2 Een halve dag tot twee dagen
- 3 Meer dan twee dagen

Aan welk schooltype geeft u dit jaar het merendeel van uw lessen?

slechts één antwoord mogelijk

1 PO (primair onderwijs)

2 VMBO

3 HAVO/VWO

4 MBO/volwassenenonderwijs

5 HBO/WO

6 anders, namelijk...

*Open *Position fixed

T2 |

Text

De volgende vragen gaan over OPEN digitale leermaterialen.

OPEN materialen kun je gratis gebruiken, zijn vrij te bewerken en te verspreiden.

Wilt u aangeven hoe vaak u OPEN digitale leermaterialen gebruikt?

Indien u nooit gebruikt maakt van OPEN digitale leermaterialen, kiest u de linker button (1), indien u enkele keren per dag gebruikt maakt van digitale leermaterialen, kiest u de rechter button (7). Indien u enkele keren per kwartaal gebruik maakt van digitale leermaterialen, kiest u de middelste button (4).

	1. nooit	2. enkele keren per jaar	3. enkele keren per half jaar	4. enkele keren per kwartaal	5. enkele keren per maand	6. enkele keren per week	7. enkele keren per dag
Leerlingen digitale leermaterialen aanbieden in de vorm van evaluatie- of toetsmateriaal	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Leerlingen digitale leermaterialen aanbieden in de vorm van teksten (eventueel met illustraties) die ik zelf heb geschreven	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Leerlingen digitale leermaterialen aanbieden in de vorm van teksten van anderen die ik heb aangepast	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Leerlingen digitale leermaterialen aanbieden in de vorm van losse afbeeldingen of illustraties	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Leerlingen digitale leermaterialen aanbieden in de vorm van presentaties	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Leerlingen digitale
leermaterialen aanbieden in
de vorm van
audiofragmenten of video's

T3 |

Text

De volgende vragen gaan over GESLOTEN digitale leermaterialen.

GESLOTEN materialen zijn doorgaans niet gratis en worden vaak bij een methode geleverd.

Wilt u aangeven hoe vaak u GESLOTEN digitale leermaterialen gebruikt?

Indien u nooit gebruikt maakt van GESLOTEN digitale leermaterialen, kiest u de linker button (1), indien u enkele keren per dag gebruikt maakt van digitale leermaterialen, kiest u de rechter button (7). Indien u enkele keren per kwartaal gebruik maakt van digitale leermaterialen, kiest u de middelste button (4).

	1. nooit	2. enkele keren per jaar	3. enkele keren per half jaar	4. enkele keren per kwartaal	5. enkele keren per maand	6. enkele keren per week	7. enkele keren per dag
Leerlingen digitale leermaterialen aanbieden in de vorm van evaluatie- of toetsenmateriaal	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Leerlingen digitale leermaterialen aanbieden in de vorm van teksten (eventueel met illustraties) die ik zelf heb geschreven	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Leerlingen digitale leermaterialen aanbieden in de vorm van teksten van anderen die ik heb aangepast	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Leerlingen digitale leermaterialen aanbieden in de vorm van losse afbeeldingen of illustraties	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Leerlingen digitale leermaterialen aanbieden in de vorm van presentaties	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Leerlingen digitale leermaterialen aanbieden in de vorm van audiofragmenten of video's

Q7 |

Matrix

Wilt u aangeven hoe vaak u naar digitale leermiddelen zoekt?

Indien u nooit gebruikt maakt van het zoeken naar digitale leermaterialen, kiest u de linker button (1), indien u enkele keren per dag gebruikt maakt van het zoeken naar digitale leermaterialen, kiest u de rechter button (7). Indien u enkele keren per kwartaal gebruik maakt van het zoeken naar digitale leermaterialen, kiest u de middelste button (4).

1. nooit   2. enkele keren per jaar   3. enkele keren per half jaar   4. enkele keren per kwartaal   5. enkele keren per maand   6. enkele keren per week   7. enkele keren per dag

Digitale leermaterialen zoeken via de portaalsite Wikiwijs.nl

Digitale leermaterialen zoeken in andere bronnen (dan Wikiwijs.nl)

Q8 |

Single coded

Kent u Wikiwijs.nl?

1 Ja

2 Nee

ASK ONLY IF Q8=1

Q9 |

Single coded

Heeft u de website Wikiwijs.nl bekeken?

1 Ja, uitgebreid

2 Ja, enkele onderdelen

3 Nee, (bijna) niet

ASK ONLY IF not Q7 ST=1 & SC=1

Q10 |

Single coded

U heeft aangegeven dat u weleens gebruikt heeft gemaakt van de website Wikiwijs.nl.

Heeft u daar gevonden wat u zocht?

- 1 Ja, meestal wel
- 2 Ja, soms
- 3 Nee, (bijna) nooit

ASK ONLY IF Q10=1,2

Q11 |

Single coded

Voldeed het gezochte aan uw verwachtingen?

- 1 Ja, meestal wel
- 2 Ja, soms
- 3 Nee, (bijna) nooit

ASK ONLY IF Q8=1

Q12 |

Matrix

Wat is het rapportcijfer van 1 tot en met 10 dat u de Wikiwijs website geeft ten aanzien van de volgende aspecten:

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
De vorm van de website	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
De hoeveelheid bruikbaar digitaal leer materiaal	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
De kwaliteit van de digitale leer materialen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Q13 |

Single coded

Maakt u soms zelf digitaal leermateriaal?

1 Ja

2 Nee

ASK ONLY IF Q13=1

Q14 |

Matrix

Hoe vaak bent u bezig met onderstaande activiteiten?

Indien u nooit digitale leermaterialen ontwikkelt, kiest u de linker button (1), indien u enkele keren per dag digitale leermaterialen ontwikkelt, kiest u de rechter button (6).

	1. nooit	2. enkele keren per half jaar	3. enkele keren per kwartaal	4. enkele keren per maand	5. enkele keren per week	6. enkele keren per dag
Zelf digitale leermaterialen maken met voornamelijk tekst	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Zelf digitale leermaterialen maken met alleen foto's en illustraties (bv met Adobe Photoshop en Adobe Illustrator)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Zelf digitale leermaterialen maken waarin naast foto's en illustraties ook videoclips, animaties en geluidsfragmenten (bv met Adobe Flash)	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Bestaand digitaal
leermateriaal (bv digitaal
leermateriaal uit Wikiwijs of
Leraar24) met foto's,
illustraties, videoclips,
animaties en
geluidsfragmenten bewerken
voor hergebruik

Wilt u aangeven op welke wijze u aan digitale leermaterialen komt?

U kunt meerdere antwoorden geven.

- 1 De digitale leermaterialen worden bij het lesboek geleverd
- 2 Via collega's
- 3 Door op internet te gaan zoeken
- 4 Via Wikiwijs
- 5 Door onderwijskundige websites te bezoeken (bv Kennisnet of Digischool)
- 6 Door digitale videobanken te raadplegen (bv van Teleac/NOT)
- 7 Door deze zelf te maken
- 8 Door bestaande digitale leermaterialen te bewerken
- 9 anders, namelijk...

*Open *Position fixed

De volgende vragen gaan over OPEN digitale leermaterialen.

OPEN materialen kan je gratis gebruiken, zijn vrij te bewerken en te verspreiden.

Kunt u aangeven in hoeverre u het eens bent met deze stellingen?

OPEN digitale leermiddelen...

Indien u het absoluut oneens bent met de stelling, kiest u de linker button (1), indien u het helemaal eens bent met de stelling, kiest u de rechter button (7).

	1. helemaal mee oneens	2. mee oneens	3. enigszins mee oneens	4. neutraal	5. enigszins mee eens	6. mee eens	7. helemaal mee eens
zijn gemakkelijk vindbaar	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
zijn zonder aanpassingen inzetbaar in mijn lessen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
zijn gemakkelijk te bewerken	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
zijn meestal in het Nederlands beschikbaar	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
vervangen het papieren leermateriaal volledig	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
vervangen het papieren leermateriaal gedeeltelijk	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

zijn extra leerstof naast het gebruikelijke leermateriaal

zijn extra oefenmaterialen naast het gebruikelijke oefenmateriaal

T5 |

Text

De volgende vragen gaan over GESLOTEN digitale leermaterialen.

GESLOTEN materialen zijn doorgaans niet gratis en worden vaak bij een methode geleverd.

Kunt u aangeven in hoeverre u het eens bent met deze stellingen?

GESLOTEN digitale leermiddelen...

Indien u het absoluut oneens bent met de stelling, kiest u de linker button (1), indien u het helemaal eens bent met de stelling, kiest u de rechter button (7).

	1. helemaal mee oneens	2. mee oneens	3. enigszins mee oneens	4. neutraal	5. enigszins mee eens	6. mee eens	7. helemaal mee eens
zijn gemakkelijk vindbaar	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
zijn zonder aanpassingen inzetbaar in mijn lessen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
zijn gemakkelijk te bewerken	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
zijn meestal in het Nederlands beschikbaar	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
vervangen het papieren leermateriaal volledig	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
vervangen het papieren leermateriaal gedeeltelijk	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

zijn extra leerstof naast het gebruikelijke leermateriaal

zijn extra oefenmaterialen naast het gebruikelijke oefenmateriaal

Q18 |

Min 0 Max 100 Numeric

Welk aandeel van het leermateriaal is digitaal en welk deel bestaat uit papieren leermateriaal?

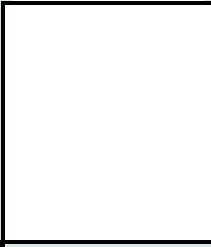
Geef het percentage aan (tussen 0 en 100%) dat het huidige gebruik weergeeft van digitale leermaterialen ten opzichte van papieren leermaterialen.

Q19 |

Min 0 Max 100 Numeric

Welk aandeel van het leermateriaal is digitaal en welk deel bestaat uit papieren leermateriaal?

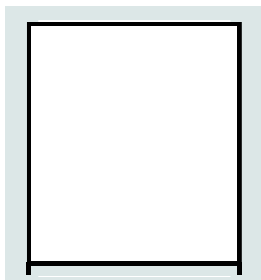
Geef het percentage aan (tussen 0 en 100%) dat het gewenste gebruik weergeeft van digitale leermaterialen ten opzichte van papieren leermaterialen

Q20 |

Min 0 Max 100 Numeric

Welk aandeel van het digitaal leermateriaal is open en welk aandeel is gesloten?

Q21 |

Single coded

Denkt u, dat u het komende jaar op regelmatige basis digitale leermaterialen in uw lessen zou gebruiken?

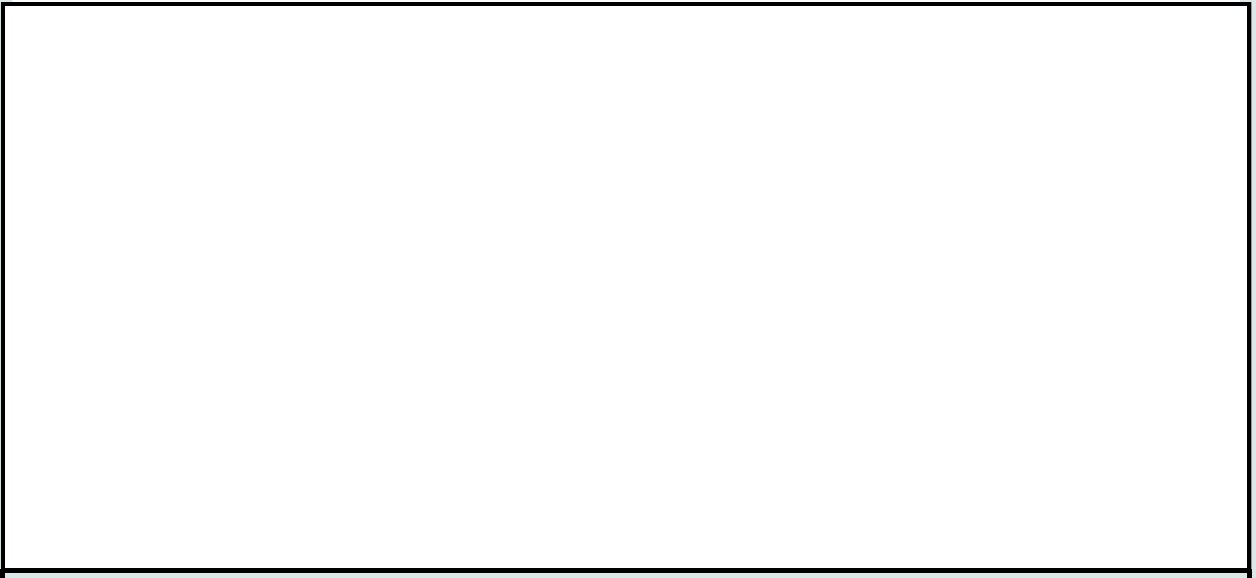
Onder regelmatig wordt hier verstaan enkele keren per week gedurende het schooljaar

1 Ja

2 Nee

Waarom wel?

Waarom niet?

Alles bij elkaar genomen, in hoeverre ervaart u sociale druk van uw schoolleiding, teamleiders, collega's, ouders enz. om regelmatig digitale leermaterialen te gebruiken in uw les?

Onder regelmatig wordt hier verstaan enkele keren per week gedurende het schooljaar.

- 1 absoluut geen druk
- 2 nauwelijks druk
- 3 een klein beetje druk
- 4 een beetje druk
- 5 enige druk
- 6 redelijk veel druk
- 7 buitengewoon veel druk

ASK ONLY IF not Q23=1

Q24 |

Multi coded

Kunt u nader aangeven wie of wat deze druk op u uitoefent?

meerdere antwoorden mogelijk

- 1 Het overkoepelend bestuur van onze school
- 2 Onze schoolleiding
- 3 Mijn directe leidinggevende
- 4 Mijn collega's van dezelfde vaksectie
- 5 Mijn collega's van de andere vaksectie
- 6 Mijn collega's op de andere school
- 7 De ouders van mijn leerlingen
- 8 De leerlingen
- 9 Het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW)
- 10 De inspectie

11 De media

12 De wetenschappelijke publicaties

13 De vaktijdschriften

14 Mijn familie

15 Mijn vrienden en kennissen

16 Overig

Q25 |

Matrix

Onderstaande stellingen hebben betrekking tot uw leerlingen. Kunt u aangeven in hoeverre u het eens bent met onderstaande stellingen?

1. helemaal mee oneens   2. mee oneens   3. enigszins mee oneens   4. neutraal   5. enigszins mee eens   6. mee eens   7. helemaal mee eens

Mijn leerlingen vinden het prettig wanneer ik digitale leermaterialen gebruik in de les

Mijn leerlingen waarderen het wanneer ik digitale leermaterialen gebruik in mijn les

Q26 |

Single coded

Gebruiken uw leerlingen soms zelf digitale leermaterialen?

1 Ja

2 Nee

ASK ONLY IF Q26=1

Q27 |

Multi coded

U heeft juist aangegeven dat uw leerlingen soms zelf gebruik maken van digitale leermaterialen.

Welke van de onderstaande situaties zijn hierop van toepassing?

Meerdere antwoorden mogelijk

- 1 Mijn leerlingen doen dit uit eigen beweging
- 2 Mijn leerlingen doen dit omdat ik hen vraag dit te doen
- 3 Mijn leerlingen gebruiken digitale leermaterialen als basis voor opdrachten of presentaties
- 4 Mijn leerlingen gebruiken digitale leermaterialen voor zichzelf, bijvoorbeeld om meer uitleg te krijgen over bepaalde onderwerpen
- 5 Mijn leerlingen gebruiken digitale leermaterialen om hun kennis over een onderwerp te toetsen
- 6 geen van deze **Exclusive *Position fixed*

De volgende uitspraken gaan over het klimaat op uw school. Kunt u aangeven hoe vaak de volgende stellingen op uw school van toepassing zijn?

	(bijna) nooit	soms	vaak	(bijna) altijd
Er wordt tijd gereserveerd voor het gezamenlijk werken aan onze professionalisering	☐	☐	☐	☐
Er is veel contact tussen verschillende teams van mijn school	☐	☐	☐	☐
Er worden ervaringen uitgewisseld met scholen die soortgelijke problemen tegenkomen	☐	☐	☐	☐
Medewerkers die een afwijkende mening hebben worden hier gerespecteerd	☐	☐	☐	☐
Er wordt tijd uitgetrokken voor het maken van plannen voor verbetering	☐	☐	☐	☐
Er wordt in mijn school teruggeblikt op wat goed en niet goed is gegaan	☐	☐	☐	☐
Er wordt in mijn school gezocht naar oorzaken voor succes en falen	☐	☐	☐	☐

Van fouten kun je leren, is de moraal in mijn school

Mijn school gaat zorgvuldig om met klachten van 'klanten' (leerlingen, ouders en externen)

Medewerkers bezinnen zich gezamenlijk op wat afgeleerd moet worden

Medewerkers verschuilen zich achter hun formele functieomschrijving

Conflicten worden hier uit de weg gegaan

Medewerkers worden betrokken bij belangrijke innovaties in mijn school

De volgende uitspraken gaan over het ontwikkelen en delen van digitaal leermateriaal. Kunt u aangeven in hoeverre u het hiermee eens bent?

1. helemaal mee oneens   2. mee oneens   3. enigszins mee oneens   4. neutraal   5. enigszins mee eens   6. mee eens   7. helemaal mee eens

Ik heb er vertrouwen in dat ik in staat ben om digitale leermaterialen te ontwikkelen die ook andere leraren waardevol vinden

Ik heb de deskundigheid die benodigd is om digitale leermaterialen te ontwikkelen die ook voor andere leraren waardevol kunnen zijn

Ik heb er vertrouwen in dat ik in staat ben om bestaande digitale leermaterialen aan te passen zodat die ook voor andere leraren waardevol kunnen zijn

Ik heb meestal vertrouwen in andere mensen, tenzij ze me een reden geven om hen niet meer te vertrouwen

Ik geef mensen meestal het voordeel van de twijfel wanneer ik voor het eerst kennis met ze maak

Ik ga er over het algemeen
van uit dat nieuwe mensen
die ik ontmoet te vertrouwen
zijn

Q30 |

Single coded

Deelt u soms digitale leermaterialen met anderen, op school of via het Internet?

1 Ja

2 Nee

ASK ONLY IF Q30=1

Q31 |

Multi coded

Wanneer ik mijn zelf ontwikkelde of aangepaste digitale leermaterialen deel met andere leraren vrees ik dat...

Geeft u aan wat op u van toepassing is - meerdere antwoorden mogelijk

- 1 ...mijn gebrek aan expertise duidelijk wordt
- 2 ...ze mijn digitale leermaterialen niet waarderen
- 3 ...ze denken dat ik een slechte leraar ben
- 4 ...de digitale leermaterialen niet nuttig zijn voor anderen
- 5 ...de digitale leermaterialen fouten bevatten
- 6 geen van deze

*Exclusive *Position fixed

ASK ONLY IF Q30=1

Q32 |

Multi coded

Ik heb er vertrouwen in dat leraren waarmee ik online digitale leermaterialen deel...

Geef aan wat op u van toepassing is - meerdere antwoorden mogelijk

- 1 ...het beste met me voorhebben
- 2 ...hun best zouden doen om mij te helpen als dat nodig is
- 3 ...ook rekening houden met mijn wensen en niet alleen hun eigen wensen
- 4 ...voor mij een competente en effectieve bron van expertise zijn
- 5 ...op hun beurt ook hun digitale leermaterialen met anderen zullen delen
- 6 ...een erg nuttige en profijtelijke bron van expertise zijn
- 7 ...erg veel kennis hebben
- 8 geen van deze

*Exclusive *Position fixed

ASK ONLY IF Q30=1

Q33 |

Multi coded

Ik heb er vertrouwen in dat leraren waarmee ik op mijn school digitale leermaterialen deel...

Geeft u aan wat op u van toepassing is - meerdere antwoorden mogelijk

- 1 ...het beste met me voorhebben
- 2 ...hun best zouden doen om mij te helpen als dat nodig is
- 3 ...ook rekening houden met mijn wensen en niet alleen hun eigen wensen
- 4 ...voor mij een competente en effectieve bron van expertise zijn
- 5 ...op hun beurt ook hun digitale leermaterialen met anderen zullen delen
- 6 ...een erg nuttige en profijtelijke bron van kennis en expertise zijn
- 7 ...erg veel kennis hebben
- 8 geen van deze

*Exclusive *Position fixed

ASK ONLY IF Q30=1

Q34 |

Matrix

Ik heb in het voorbije jaar digitale leermaterialen gedeeld via het Internet...

	nooit	één of twee keer per jaar	meerdere keren per jaar	meerdere keren per maand	meerdere keren per week	elke dag
...in de vorm van evaluatie- of toetsmateriaal	☐	☐	☐	☐	☐	☐
...in de vorm van teksten (eventueel met illustraties) die ik zelf heb geschreven	☐	☐	☐	☐	☐	☐
...in de vorm van teksten van anderen die ik heb aangepast	☐	☐	☐	☐	☐	☐
...in de vorm van losse afbeeldingen of illustraties	☐	☐	☐	☐	☐	☐
...in de vorm van presentaties	☐	☐	☐	☐	☐	☐
...in de vorm van audiofragmenten of video's die ik zelf ontwikkeld of bewerkt heb	☐	☐	☐	☐	☐	☐

ASK ONLY IF Q30=1

Q35 |

Matrix

Ik heb in het voorbije jaar digitale leermaterialen gedeeld op school...

	nooit	één of twee keer per jaar	meerdere keren per jaar	meerdere keren per maand	meerdere keren per week	elke dag
...in de vorm van evaluatie- of toetsmateriaal	☐	☐	☐	☐	☐	☐
...in de vorm van teksten (eventueel met illustraties) die ik zelf heb geschreven	☐	☐	☐	☐	☐	☐
...in de vorm van teksten van anderen die ik heb aangepast	☐	☐	☐	☐	☐	☐
...in de vorm van losse afbeeldingen of illustraties	☐	☐	☐	☐	☐	☐
...in de vorm van presentaties	☐	☐	☐	☐	☐	☐
...in de vorm van audiofragmenten of video's die ik zelf ontwikkeld of bewerkt heb	☐	☐	☐	☐	☐	☐

SK ONLY IF Q30=2

Q36 |

Multi coded

U deelt momenteel geen digitale leermaterialen met anderen. Probeer u zich in te beelden hoe u zou denken of handelen als u wel digitale leermaterialen deelt.

Wanneer ik mijn zelf ontwikkelde of aangepaste digitale leermaterialen zou delen met andere leraren vrees ik dat...

Geeft u aan wat dan op u van toepassing zou zijn - meerdere antwoorden mogelijk

- 1 ...mijn gebrek aan expertise duidelijk wordt
- 2 ...ze mijn digitale leermaterialen niet waarderen
- 3 ...ze denken dat ik een slechte leraar ben
- 4 ...de digitale leermaterialen niet nuttig zijn voor anderen
- 5 ...de digitale leermaterialen fouten bevatten
- 6 geen van deze **Exclusive *Position fixed*

SK ONLY IF Q30=2

Q37 |

Multi coded

Ik heb er vertrouwen in dat leraren waarmee ik online digitale leermaterialen zou delen...

Geef aan wat op u van toepassing zou zijn - meerdere antwoorden mogelijk

- 1 ...het beste met me voorhebben
- 2 ...hun best zouden doen om mij te helpen als dat nodig is
- 3 ...ook rekening houden met mijn wensen en niet alleen hun eigen wensen
- 4 ...voor mij een competente en effectieve bron van expertise zijn
- 5 ...op hun beurt ook hun digitale leermaterialen met anderen zullen delen
- 6 ...een erg nuttige en profijtelijke bron van expertise zijn
- 7 ...erg veel kennis hebben
- 8 geen van deze **Exclusive *Position fixed*

ASK ONLY IF Q30=2

Q38 |

Multi coded

Ik heb er vertrouwen in dat leraren waarmee ik op mijn school digitale leermaterialen zou delen...

Geeft u aan wat op u van toepassing zou zijn - meerdere antwoorden mogelijk

- 1 ...het beste met me voorhebben
- 2 ...hun best zouden doen om mij te helpen als dat nodig is
- 3 ...ook rekening houden met mijn wensen en niet alleen hun eigen wensen
- 4 ...voor mij een competente en effectieve bron van expertise zijn
- 5 ...op hun beurt ook hun digitale leermaterialen met anderen zullen delen
- 6 ...een erg nuttige en profijtelijke bron van kennis en expertise zijn
- 7 ...erg veel kennis hebben
- 8 geen van deze

*Exclusive *Position fixed

Kunt u bij onderstaande stellingen aangeven of ze op u van toepassing zijn?

meerdere antwoorden mogelijk

- 1 Ik ben bereid om in het komende jaar digitaal leermateriaal te delen via het Internet
- 2 Ik ben ook van plan om in het komende jaar digitaal leermateriaal te delen via het Internet
- 3 Ik ben bereid om in het komende jaar digitaal leermateriaal te delen met leraren op mijn school
- 4 Ik ben ook van plan om in het komende jaar digitaal leermateriaal te delen met leraren op mijn school

Hieronder volgen een aantal stellingen over uw (toekomstig) gedrag met betrekking tot het regelmatig gebruik van digitale leermaterialen in de lessen. Kunt u aangeven in hoeverre u op dit moment eens bent met de stellingen.

De stellingen staan er los van of u nu wel of niet op regelmatige basis digitale leermaterialen wilt gebruiken. Onder regelmatig wordt hier verstaan enkele keren per week gedurende het schooljaar.

	1. helemaal mee oneens	2. mee oneens	3. enigszins mee oneens	4. neutraal	5. enigszins mee eens	6. mee eens	7. helemaal mee eens
Ik denk dat ik de kennis en kunde in huis heb om digitale leermaterialen in te zetten in mijn lessen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ik zie mezelf als heel capabel om digitale leermaterialen in te zetten in mijn lessen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ik ben er zeker van dat ik in staat ben digitale leermaterialen in te zetten in mijn lessen	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ik denk niet dat ik het kan volhouden om op regelmatige basis digitale leermaterialen te gebruiken	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ik zal het moeilijk vinden om op regelmatige basis digitale leermaterialen te gebruiken	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Ik denk dat ik het zal redden
om op regelmatige basis
digitale leermaterialen te
gebruiken

Zou ik regelmatig digitale
leermaterialen willen
gebruiken dan zullen
opmerkingen van sceptische
collega's mij niet van mijn
stuk brengen

Zou ik regelmatig digitale
leermaterialen willen
gebruiken dan zal ik dat
doen, zelfs als het op school
geen enkele prioriteit heeft

Zou ik regelmatig digitale
leermaterialen willen
gebruiken dan laat ik mij
daarvan niet afleiden, ook
wanneer er vele andere
interessante activiteiten op
school gebeuren

In de meeste gevallen is het
aan mij om te bepalen of ik
wel of niet digitale
leermaterialen ga gebruiken
en of ik dat op regelmatige
basis ga doen

Anderen kunnen beslissen
over mijn gebruik van digitale
leermaterialen en of dat op
regelmatige basis moet
gebeuren

Of ik wel of niet digitale
leermaterialen ga gebruiken
en of ik dat op regelmatige

basis doe, bepaal ik zelf

Zou ik op regelmatige basis digitale leermaterialen willen gebruiken dan zullen onverwachte gebeurtenissen mij niet van mijn voornemens afhouden

Als ik op regelmatige basis digitale leermaterialen zou willen gebruiken en ik hierbij geconfronteerd word met een probleem dat dit bemoeilijkt, heb ik meestal meerdere oplossingen voorhanden

Zou ik op regelmatige basis digitale leermaterialen willen gebruiken dan zal ik er wel uit komen om mijn voornemens waar te maken, wat er ook gebeurt

Hieronder volgen een aantal stellingen over uw (toekomstig) gedrag met betrekking tot het regelmatig gebruik van digitale leermaterialen in de lessen. Kunt u aangeven in hoeverre u op dit moment het eens bent met deze stellingen.

De stellingen geven aan of u nu wel of niet op regelmatige basis digitale leermaterialen wilt gaan gebruiken. Onder regelmatig wordt hier verstaan enkele keren per week gedurende het schooljaar.

	1. helemaal mee oneens	2. mee oneens	3. enigszins mee oneens	4. neutraal	5. enigszins mee eens	6. mee eens	7. helemaal mee eens
Ik neem mij voor om het komende jaar op regelmatige basis digitale leermaterialen te gebruiken	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ik verwacht dat ik het komende jaar op regelmatige basis digitale leermaterialen ga gebruiken	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ik doe erg mijn best om het komende jaar op regelmatige basis digitale leermaterialen te gebruiken	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ik span mij tot het uiterste in om het komende jaar op regelmatige basis digitale leermaterialen te gebruiken	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

ASK ONLY IF Q41 ST=1 & SC=6,7

Hieronder volgen een aantal stellingen over uw (toekomstig) gedrag met betrekking tot het regelmatig gebruik van digitale leermaterialen in de lessen. Kunt u aangeven in hoeverre u op dit moment het eens bent met deze stellingen?

De stellingen geven aan of u het regelmatig gebruik van digitale leermaterialen vooraf plant of dat bij u willekeurig is. Onder regelmatig wordt hier verstaan enkele keren per week gedurende het schooljaar.

	1. helemaal mee oneens	2. mee oneens	3. enigszins mee oneens	4. neutraal	5. enigszins mee eens	6. mee eens	7. helemaal mee eens
Ik plan in welke lessen digitale leermaterialen worden ingezet	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ik plan waar precies in de les de digitale leermaterialen worden gebruikt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ik zorg ervoor dat ik de digitale leermaterialen klaar heb liggen voordat ik met de les begin	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Voordat de les begint, test ik of alle apparatuur waarmee de digitale leermaterialen worden afgespeeld naar behoren werkt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

In welke mate bent u er in het afgelopen jaar daadwerkelijk in geslaagd om uw voornemens om op regelmatige basis digitale leermaterialen in de lessen te gebruiken ook uit te voeren?

Onder regelmatig wordt hier verstaan enkele keren per week gedurende het schooljaar

- 1 helemaal niet geslaagd
- 2 niet geslaagd
- 3 enigszins niet geslaagd
- 4 neutraal
- 5 enigszins geslaagd
- 6 geslaagd
- 7 helemaal geslaagd
- 8 ik had geen voornemen om digitaal leermateriaal te gebruiken in het voorbije jaar

ASK ONLY IF Q43=1,2,3,4,5

Q44 |

Open

Kunt u aangeven waarom u er niet volledig in geslaagd bent om in het afgelopen jaar op regelmatige basis digitale leermaterialen in de lessen te gebruiken?

